

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı
ve
Dünya Bankası
Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı

Çalışma Raporu Sayı: 5

Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler

Meltem Dayıoğlu

İktisat Bölümü
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Murat G. Kırdar

İktisat Bölümü
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Ankara, Mart 2010

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı
ve
Dünya Bankası
Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı
Çalışma Raporu Sayı: 5

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler

Meltem Dayıoğlu

İktisat Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Murat G. Kırdar

İktisat Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Ankara, Mart 2010

Devlet Planlama Teşkilatı

Dünya Bankası

* Bu rapor İngilizce orijinalinden tercüme edilmiştir.

© 2010 Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

Dünya Bankası
1818 H Street, NW
Washington, DC 20433
Tüm Hakları Saklıdır.

Dünya Bankası, Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi'nin 2. Protokolü çerçevesinde bu belge üzerinde telif hakkına sahiptir. Bu belge, yalnızca Dünya Bankası üye devletlerinde araştırma, eğitim ya da bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir. Bu rapordaki bilgiler revizyona tabidir.

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler

İçindekiler

Yönetici Özeti	1
1. Giriş.....	7
2. Literatür İncelemesi	8
2.1. Ulusal Çalışmalar	8
2.2. Uluslararası Çalışmalar.....	9
3. Veriler.....	9
4. Yasal Çerçeve.....	10
5. Zaman Serisi Verileri Açısından Kadın İşgücü Katılımındaki Eğilimler.....	11
5.1. Nüfustaki Eğilimler	11
5.2. Zaman Profilleri.....	11
5.2.1. Zaman içerisinde yaşa göre kadın işgücü katılım oranları	14
5.2.2. Çalışan Kadınların Zaman İçerisindeki Çalışma Saatleri.....	17
5.2.3. Çalışanların Cinsiyete ve Yıla göre Mesleki Dağılımı.....	18
5.2.4. Cinsiyete ve Yıla göre İstihdam Durumu	19
5.3. Doğum Kuşağı Profilleri.....	21
5.3.1. Ardışık Doğum Kuşakları için Yaşa göre Kadın İşgücü Katılım Oranları	21
5.3.1.1 Kentsel Alanlardaki Kadınlar	22
5.3.1.2 Kırsal Alanlardaki Kadınlar	23
5.3.2. Ardışık Doğum kuşakları için Yaşa göre Haftalık Çalışma Saatleri.....	25
5.3.2.1. Kentsel Alanlardaki Kadınlar	25
6. Eğitim, Medeni Durum, Doğurganlık, Göç ve İşgücüne Katılım.....	27
6.1. Eğitim	27
6.1.1. Kadın nüfus için zaman içerisinde yaşa göre eğitim durumu.....	27
6.1.2. Zaman içerisinde eğitime göre kadın işgücü katılım oranları	30
6.2. Medeni Durum.....	32
6.2.1. Zaman içerisinde yaşa göre kadınların medeni durumu.....	32
6.2.2. Zaman içerisinde medeni duruma ve yaşa göre kadın işgücü katılım oranları	34
6.3. Doğurganlık	36
6.3.1. Zaman içerisinde yaşa göre doğurganlık oranları.....	37
6.3.2. Zaman içerisinde doğum kuşağına ve yaşa göre doğurganlık oranları	37
6.3.3. Zaman içerisinde doğum sayısına ve yaşa göre kadınların işgücü katılım oranları	38
6.4. Göç	38
7. Kadın İşgücü Arzının Belirleyicileri.....	39
8. Kentsel Alanlardaki Yüksek ve Düşük Vasıflı Kadınlara ve Kırsal Alanlara Yakından Bir Bakış	44
8.1. Kentsel Alanlardaki Yüksek Eğitimli Kadınların Azalan Katılım Oranlarının Anlaşılması	44
8.2. Kentsel Alanlardaki Düşük Vasıflı Kadınların Düşük ve Durağan Katılım Oranlarının Anlaşılması	47
8.3. Kırsal alanlardaki kadınların azalan katılım oranlarına ayrıntılı bir bakış	52
9. Sonuç.....	56
Kaynakça.....	60
EK A	63
EK B	71

Yönetici Özeti

1. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı, AB ve OECD standartlarına göre oldukça düşüktür: bu oran, AB-27 ülkelerindeki yüzde 66,1 ve OECD ülkelerindeki yüzde 60,8 oranına kıyasla 2006 yılında yüzde 24,9 olmuştur. Dahası, 1988'de yüzde 34,3 olan oran 2006'da yüzde 24,9'a düşmüştür. Bu raporun amacı, kadınların işgücü piyasasına katılımını etkileyen faktörlere ve 1988-2006 döneminde gözlemlenen eğilimlerin ardındaki nedenlere ışık tutmaktır. Bu çalışmada sorulan geniş kapsamlı sorulardan bazıları:

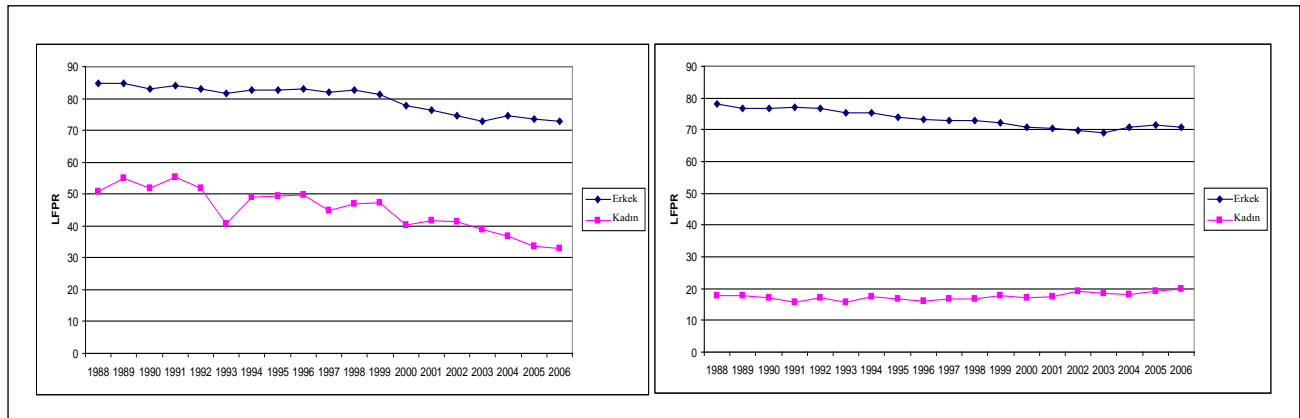
- Kadınların işgücüne azalan katılımının nedenleri neler olabilir?
- Kadınların işgücüne katılımını hangi faktörler etkilemektedir?
- Özellikle, kadınların işgücü piyasasına katılımını belirlemede eğitimin ve demografik değişkenlerin rolleri nelerdir?

2. Kadın katılım oranındaki düşüşün önemli bir nedeni şehirleşmedir. Türkiye 1988 yılından bu yana kırsal alanlardan kentsel alanlara yüksek düzeyde göçe tanık olmuştur. Kentsel nüfusun 1988'de yüzde 51,1 olan payı, 2006'da yüzde 63,3'e çıkmıştır. Kentsel alanlardaki işgücü katılım oranı (2006'da yaklaşık yüzde 20 civarındadır) kırsal alanlardan (2006'da yaklaşık yüzde 33 civarındadır) çok daha düşük olduğundan, kentsel nüfusun artan payı kadınların işgücüne katılım oranını aşağıya çekmektedir.

3. Bununla birlikte, kadınların katılım oranını aşağıya çeken tek etken kırsal nüfusun azalmakta olan payı değildir. Şekil E.1'in sol panelinden görülebileceği gibi, kadınlar için kırsal alanlardaki işgücü katılım oranında da bir azalma vardır: bu oran 1998'de yüzde 50,7 düzeyindeyken, 2006 yılında yüzde 33 düzeyine inmiştir. Ancak 2000 yılından önceki ve sonraki rakamlar kıyaslanırken dikkatli olmak gereklidir, çünkü bu rakamların oluşturulmasında kullanılan Hanehalkı İşgücü Anketinin örnekleme çerçevesi 2000 yılında değişmiştir. Bununla birlikte, bu dönemler ayrı ayrı incelendiğinde, kırsal işgücü katılım oranının 1988 - 1999 döneminde yüzde 50,7'den yüzde 47,4'e, 2000 - 2006 döneminde ise yüzde 40,2'den yüzde 33'e düştüğü görülmektedir. Kadınlar için kırsal işgücü katılım oranındaki düşüş 2000 yılından bu yana daha belirgin bir hal almıştır. Ayrıca, katılım oranlarındaki değişim yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu düşüşün kırsal alanlardaki genç kadınlar için daha yüksek olduğu görülmektedir.

4. Azalma eğilimine rağmen, kırsal alanlardaki kadın işgücü katılım oranı, zaman içerisinde daha az değişiklik gösteren kentsel alanlardaki orandan halen daha yüksektir. Aslına bakılırsa, kentsel alanlardaki katılım oranındaki cinsiyet farklılığı çok daha yüksektir. Şaşırtıcı bir biçimde, kadınlar için kentsel alanlardaki katılım oranı daima yüzde 20'den daha düşük olmuştur. Şekil E.1'in sağ panelinden görülebileceği gibi, katılım oranı 1988 ile 1999 arasındaki dönemde yaklaşık yüzde 17'lik bir düzeyde neredeyse düz bir profil izlemiştir. Ancak 2000 yılından bu yana artan bir eğilim göstermektedir: kentsel alanlardaki kadınların

Şekil E.1: Cinsiyete ve Yerleşim Durumuna Göre İşgücü Katılım Oranları (Sol Panel: Kırsal Yerler, Sağ Panel: Kentsel Yerler)

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

katılım oranı, yüzde 2,5 puanlık bir artışla 2000 yılındaki yüzde 17,4 düzeyinden 2006 yılında yüzde 19,9 düzeyine çıkmıştır. Katılım oranları yaşa göre incelendiğinde, kentsel alanlardaki belirli yaş grupları için katılım oranlarındaki artışın dikkate değer düzeyde olduğu görülmektedir. Örneğin, 25 ila 29 yaş arasındaki bireyler için katılım oranı, 1988 ila 2006 arasındaki dönemde yüzde 8,5 puan, 2000 ila 2006 arasındaki dönemde ise yüzde 5,1 puan artmıştır. Bu durum, Türkiye’deki kadınların işgücüne katılımı konusunda sıklıkla ortaya konan kasvetli tabloya zıt olması açısından önemlidir.

5. Esas itibarıyla, kırsal alanlarda işgücüne azalan katılım, kentsel alanlardaki düşük ve durağan katılım oranı ve şehirleşme nedeniyle ortalama katılım oranı üzerindeki düşüş baskısı, Türkiye’deki kadın işgücü katılım oranının belirgin özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı zamanda, Türkiye’de kentsel alanlardaki genç kadınlar arasındaki artan katılım oranının tanınması da önem taşımaktadır.

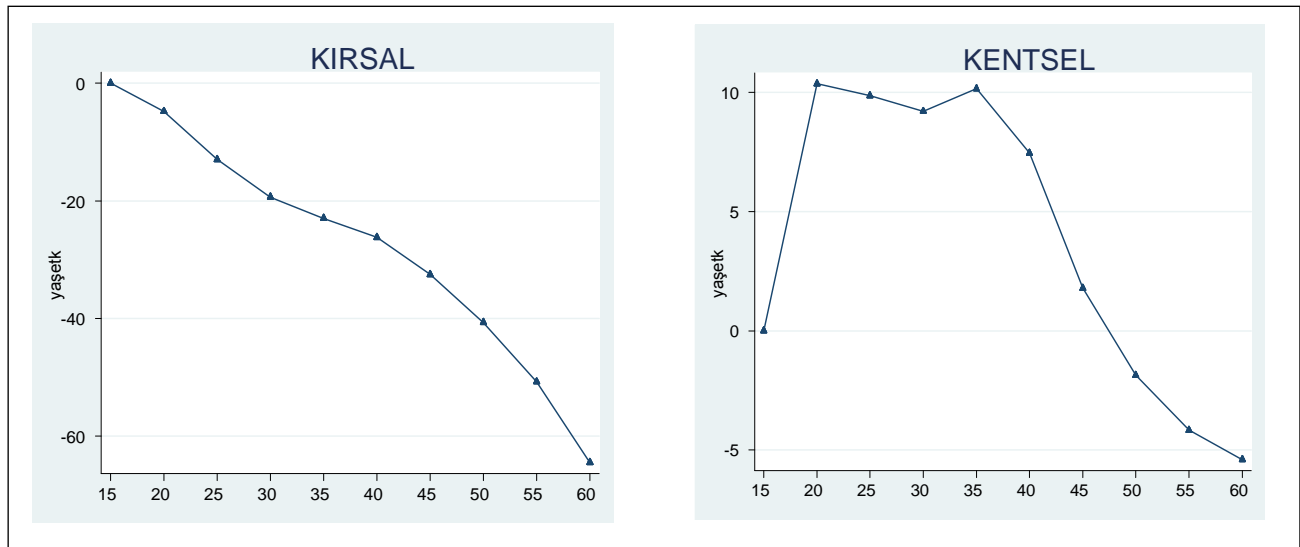
6. Kadın çalışanlar için çalışma saatlerinde zaman içerisinde gerçekleşen değişimler incelendiğinde, kentsel alanlardaki kadınların artan katılımının ardından, yarım-zamanlı işlerin yatmadığı görülmektedir. Aksine, yarım-zamanlı işler zaman içerisinde azalmıştır. Türkiye’deki kadınların yüzde 70’i haftada 40 saat ya da daha fazla çalışmaktadır. Bu rakam kentsel alanlarda yüzde 85’e yaklaşmaktadır.

7. Tarım sektörü, Türkiye’deki kadın çalışanlar arasında önemli bir ağırlığa sahiptir. Azalmakla birlikte, Türkiye’deki kadınların önemli bir bölümü, neredeyse

yüzde 60’ı, halen tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu durum, tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerin, kadınların işgücüne katılım eğilimleri üzerinde güçlü bir etkiye bulunacağı anlamına gelmektedir. Türkiye’deki tarım sektörüne küçük ölçekli aile işletmeleri hakim olduğundan, kırsal alanlardaki kadın işgücünün büyük bir çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Aslına bakılırsa, tarımın kadın istihdamında sahip olduğu önemli payın bir sonucu olarak, Türkiye’deki çalışan tüm kadınların yaklaşık yüzde 40’ı ücretsiz aile işçileridir. Bununla birlikte, tarımdaki ve aile işletmelerindeki düşüşe paralel olarak, çalışan kadınlar arasında ücretli çalışma (ücretli/maaşlı veya yevmiyeli) hem kırsal hem de kentsel alanlarda artmaktadır. Aslında ücretli çalışma kentsel alanlarda yaygın olan istihdam biçimidir, kadınların yüzde 80’i ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu, kentsel alanlardaki kadınların işgücü katılım oranının, gittikçe artan ücretli çalışma ile birlikte arttığı anlamına gelmektedir.

8. 2006 yılında yaşa göre kentsel alanlardaki kadın işgücü katılım oranı profillerinin bir kesit analizi, kentsel katılımcılar için hörgüç-biçimli bir yaş profili ortaya koymaktadır, bu profilde tepe nokta 20 ila 29 yaşlar arasındadır. Kırsal işgücü katılımcıları için de benzer bir hörgüç-biçimli profil bulunmuştur, ancak bu profilde hörgüç çok daha zayıftır, 20 ila 59 yaşları arasındaki profil nispeten düzdür. Bu kesit profillerdeki sorun, yaş etkilerinin aynı zamanda doğum kuşağı ve/veya takvim yılı etkileri anlamına gelebilecek olmasıdır. Bu nedenle, bir dizi kesit verisi ile birlikte sentetik-panel (pseudo-panel) teknikleri kullanılarak katılım oranı profillerindeki yaş, doğum kuşağı ve takvim yılı etki-

Şekil E.2: Yerleşim Durumuna Göre Kadın İşgücü Katılım Oranındaki Yaş Etkileri

leri ayrıştırılmıştır. Bu ayrıştırma, yıl etkilerinin sıfıra topladığı ve bunların lineer bir zaman eğilimine ortogonal oldukları varsayımına dayandırılmıştır.

9. Şekil E.2’de, bu ayrıştırma analizinden elde edilen, yerleşim durumuna göre kestirilen yaş etkileri gösterilmektedir. Kentsel alanlarda, işgücü katılım oranlarının yaş profilinde saat yönünün tersine bir dönüş görülmektedir. Burada tepe nokta, 20 ila 29 yaşları yerine 20 ila 39 yaşları arasındadır. Kırsal alanlardaki işgücü katılım oranlarının yaş profili, ayrıştırma işleminden sonra tamamen değişmektedir. Tekdüze (monoton) bir yaş etkisi görülmektedir: kırsal kadınların katılımı tüm yaşlarda, yaş ilerledikçe daha az olası hale gelmektedir. Bu, kesit analizinde bulunan hörgüç-biçimli profilden önemli ölçüde farklıdır.

10. Şekil E.2’de gösterilen yaş etkileri, işgücüne katılımın gelecekte göstereceği değişim açısından önemli ipuçları vermektedir. Kırsal alanlardaki katılım oranı yaş ile azaldığından, nüfusun yaşlanması, kırsal alanlardaki katılım oranı üzerinde bir düşme baskısı yaratacaktır. Nüfus yaşlandıkça kentsel katılım oranı üzerinde de benzer bir baskı beklenebilir, çünkü 40 yaş sonrası katılım oranı oldukça düşüktür. Ancak 40 yaş sonrası düşük katılım oranı büyük ölçüde emeklilik sisteminin bir sonucudur. Nüfus yaşlandıkça, emeklilik şartlarının da değişmesi beklenmektedir (aslına bakılırsa bu kurallar 2000’lerin başlarında yeniden düzenlenmiştir). Erken emekliliğin bir sonucu olarak 40 yaş sonrası düşük katılım oranının, Türkiye’deki kadın işgücü katılım oranının düşük olmasında önemli bir etken olduğu dikkate değer bir husustur.

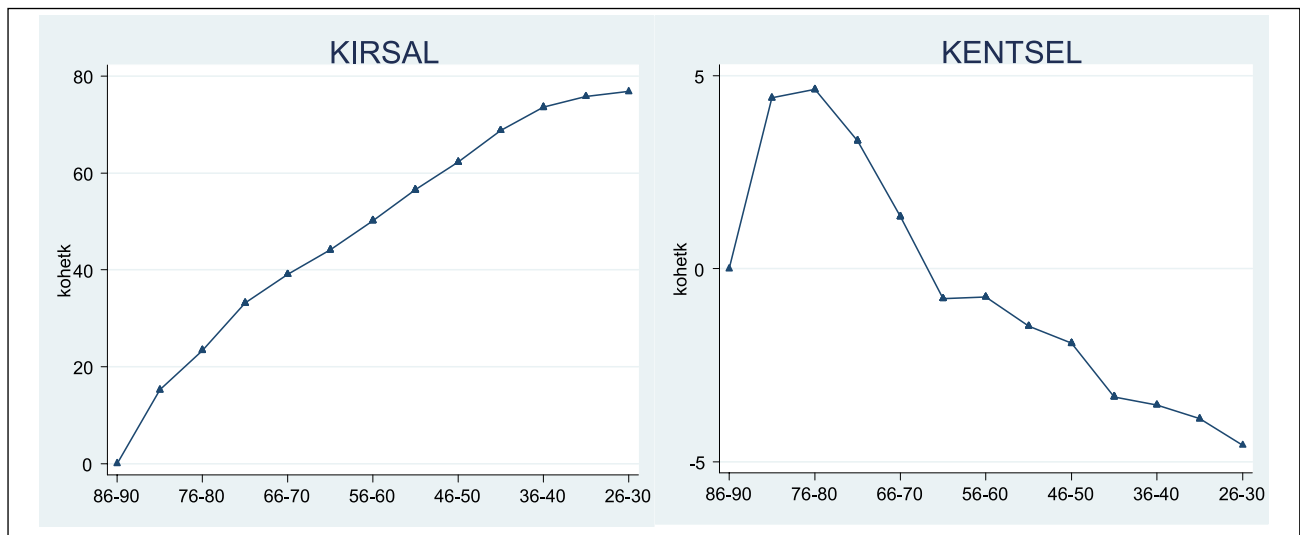
11. Şekil E.3’te, yerleşim durumuna göre doğum ku-

şağı etkileri gösterilmiştir. Kentsel alanlarda, kadınlar arasında genç kuşakların işgücüne katılımı daha olasıdır. Kırsal alanlarda ise bunun aksine ve şaşırtıcı bir biçimde, genç kuşakların işgücüne katılımı daha az olasıdır. Bu durum, nüfusta eski kuşakların yerini genç kuşaklar- ki bunların işgücü katılım oranları büyük olasılıkla örnekteki en genç doğum kuşağına benzer olacaktır – aldıkça, kentsel işgücü katılım oranının artacağı ve kırsal işgücü katılım oranının ise düşeceği anlamına gelmektedir.

12. Kentsel alanlardaki çalışma saatlerine ilişkin benzer bir ayrıştırma analizi de yapılmıştır. Bu analiz sonucunda, kentsel alanlarda daha genç doğum kuşaklarına mensup kadınların daha yaşlı doğum kuşaklarına mensup kadınlara göre kısa süreli (haftada 40 saatten az) çalışmalarının daha az olası, uzun süreli (haftada 50 saatten fazla) çalışmalarının ise daha olası olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, kentsel alanlarda daha genç doğum kuşağına mensup kadınların sadece işgücü piyasasına daha fazla katılmaları değil, daha uzun süreli çalışmaları da daha olasıdır. Bu, kentsel kadın nüfusunun tamamına ilişkin - hem katılım oranlarının hem de çalışma saatlerinin artmakta olduğu yönündeki - bulguların, işgücüne dahil olan genç kadın doğum kuşaklarının farklı davranışından ileri geldiği anlamına gelmektedir.

13. Türkiye’de son 20 yılda kadınların okullaşma oranında önemli iyileşmeler meydana gelmiştir. Örneğin, 1988’den 2006’ya kadar olan dönemde okur-yazar olmayanların oranı yüzde 33,9’dan 19,6’ya düşmüş, üniversite mezunlarının oranı ise yüzde 1,8’den 5,8’e yükselmiştir. Şekil E.4’te gösterildiği gibi, Türkiye’de

Şekil E.3: Yerleşim Durumuna Göre Kadın İşgücü Katılım Oranındaki Doğum Kuşağı Etkileri

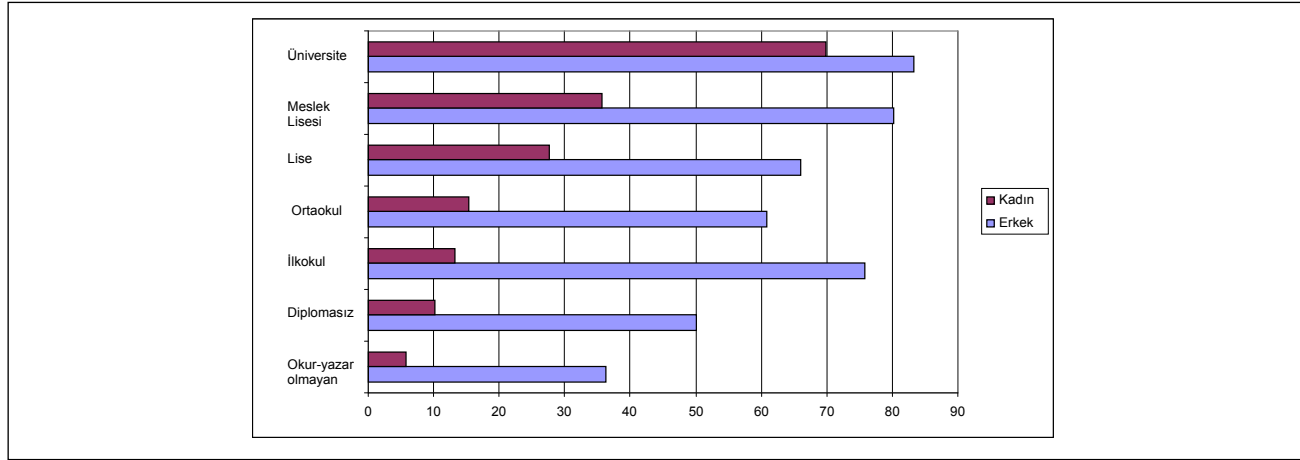
kadınların işgücüne katılımının en dikkat çekici özelliklerinden birisi, önemli ölçüde eğitimsel kazanıma dayanmasıdır: katılım oranları, eğitim ile birlikte önemli ölçüde artmaktadır. Kentsel yerlerde ilkökul diploması olmayan kadınların katılım oranı yüzde 10’un, lise diploması olmayan kadınların katılım oranı yüzde 15’in altındayken, üniversite mezunu olan kadınların katılım oranı yüzde 70 düzeyindedir.

14. Bu durum, Türkiye’de kentsel alanlardaki işgücü katılım oranının niçin bu kadar düşük olduğunu açıklamaktadır. Düşük olmasının başlıca nedeni, kentsel nüfusun halen büyük bir bölümünü oluşturan düşük eğitilmiş kadınların işgücüne katılım davranışlarıdır: 2006 yılı itibarıyla, lise mezunu olmayan kentsel kadın nüfusunun oranı yüzde 73,2’dir.

15. Kentsel alanlarda eğitimsel kazanıma göre ka-

dınların işgücüne katılımının diğer bir dikkat çekici özelliği, hem üniversite mezunlarının hem de normal lise ve meslek lisesi mezunlarının katılım oranlarının zaman içerisinde düşmesidir. Bu durum, Şekil E.5’te gösterilmiştir. Üniversite mezunları arasındaki düşüş 1990’ların ortasında gerçekleşmiş, lise mezunları arasındaki düşüş ise daha kademeli olmuştur. Öte yandan, kentsel alanlardaki daha düşük eğitilmiş kadınların katılım oranları durağan kalmıştır. Diğer bir deyişle, okullaşmaya bağlı olarak, kentsel alanlardaki kadınların katılım oranları ya durağandır ya da düşmektedir, ancak kentsel alanlardaki ortalama katılım oranı artmaktadır. Bu durum, işgücü kompozisyonunun, daha yüksek katılım oranlarına sahip olan daha eğitilmiş kadınlara doğru kayması ile ilişkilidir. Yüksek eğitilmiş kadınların katılım oranları 90’larda kaydedilen düzeylerde kalmış olsaydı, kadınların günümüzdeki katılım oranları çok daha yüksek olacaktı.

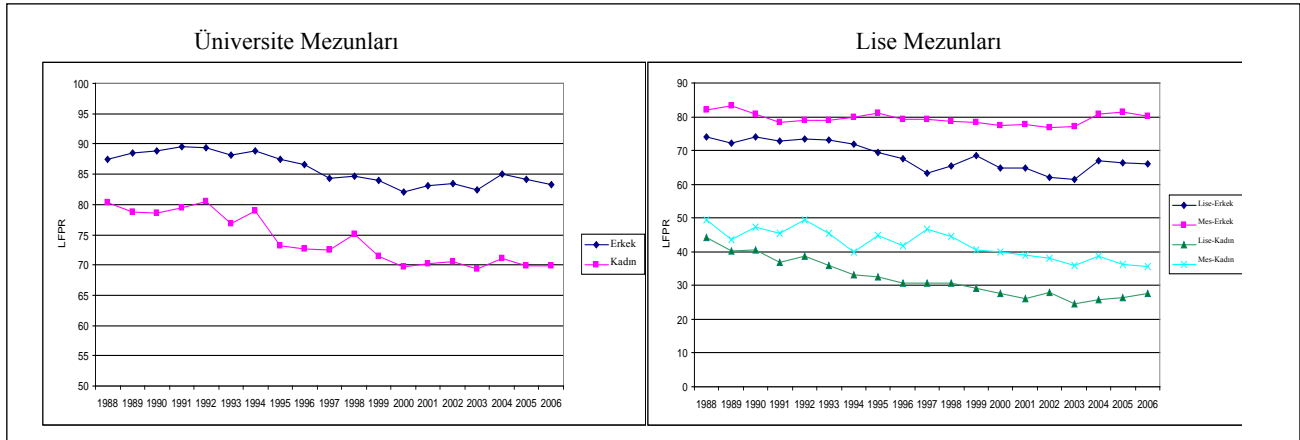
Şekil E.4: 2006 Yılında Kentsel Yerlerde Eğitime Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Şekil E.5: Kentsel Yerlerdeki Üniversite Mezunları (sol panel) ve Lise Mezunlarının (sağ panel) İşgücüne Katılımdaki Zaman İçerisindeki Değişimler

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

16. Türkiye’de evlilik genel, boşanma ise alışılmadık bir olaydır: kadınların neredeyse yüzde 98’i 49 yaşına kadar evlenmekte ve bu yaşa kadar yüzde 1’inden azı boşanmaktadır. Evlilik zamanlaması erkendir, ilk evlilikteki ortalama yaş 20,7’dir. Bu demografik etkenlerin anlamı, kadınların çoğunluğunun yaşamlarının büyük bir kısmını evli olarak geçirdikleridir. Bununla birlikte, Türkiye’de evli kadınların işgücüne katılım oranı, bekar kadınların oranından düşüktür: bekar kadınların katılım oranı yüzde 34,3 iken, evli kadınlar için karşılık gelen oran yüzde 23,1’de kalmaktadır. Bu iki demografik grup arasındaki fark kentsel alanlarda daha da büyüktür, bekar kadınların katılım oranı yüzde 35’e çıkarken evli kadınların katılım oranı yüzde 15,5’e düşmektedir. Olumlu bir husus ise, zaman içerisinde kentsel alanlardaki evli kadınların işgücüne katılım oranının artmış olmasıdır. Ayrıca, katılım oranları daha yüksek olan bekar kadınların nüfustaki payı da artmaktadır.

17. Çocuklar piyasada yapılan işlerin fırsat maliyetini etkilediğinden, kadınların doğurganlık davranışı da işgücüne katılım kararları açısından son derece önemlidir. Evli kadınların neredeyse tümü çocuk sahibi olduğundan, bu durum Türkiye’de özellikle önem taşımaktadır. TNSA verileri kullanılarak 1993 ve 2003’teki doğurganlık oranları arasında yapılan bir karşılaştırma, doğurganlık oranlarının hem kırsal hem de kentsel alanlarda düşmekte olduğunu göstermektedir. Üstelik, bu düşüşün boyutu da kayda değerdir. Yaş, doğum kuşağı ve zaman etkilerine ilişkin bir ayrıştırma analizi, 1970’ten sonra doğan kuşakların çocuk sahibi olma eğiliminin çok daha düşük olduğunu göstermiştir. İşgücü katılım oranları annelik durumuna göre incelendiğinde, özellikle kentsel alanlarda çocuklu kadınların daha düşük katılım oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Daha genç doğum kuşaklarına mensup kadınların daha düşük doğurganlık oranları ve çocuklar ile işgücü katılımı arasındaki negatif ilişki, Türkiye’deki genç kadınlar için daha yüksek bir katılım oranı anlamına gelmektedir.

18. Türkiye’deki yüksek iç göç oranı dikkate alındığında, göç eden kadınların işgücü katılım davranışının göç etmeyen kadınlardan nasıl farklılaştığının anlaşılması da önem taşımaktadır. Kentsel alanlardaki göç eden - son beş yıl içinde yer değiştirmiş - kadınların katılım oranı (yüzde 29,6 olduğu) göç etmeyen kadınların oranı (yüzde 27,0) ile karşılaştırıldığında, göç eden kadınların katılım oranının aslında biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Göç edenler arasında şehir, kasaba ve köy kökenli olmalarına göre ayırım

yapılmıştır. Göç eden köy kökenli kadınlar yüzde 23,6 katılım oranına sahiptir ve bu oran, kentsel alanlardaki göç etmeyen kadınların katılım oranından daha düşüktür, ancak diğerleri arasında kayda değer bir fark gözlemlenmemiştir. Bununla birlikte, göç eden köy kökenli kadınların düşük katılım oranları, bu kadınların farklı kişisel özellikleri ile açıklanabilir. Bu değişkenler dikkate alındığında, göç eden köy kökenli kadınlar, işgücü piyasasına katılım konusunda daha düşük bir eğilim göstermemektedir. Aynı analiz göç eden şehir kökenli kadınlar üzerinde tekrarlandığında bu kez şaşırtıcı bir şekilde bu kadınların işgücü piyasasına katılım konusunda daha düşük bir eğilime sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

19. Çeşitli etkenlerin kadınların işgücü piyasasına katılımı ile nasıl bağlantılı olduklarını belirlemek için yapılan çok değişkenli analiz, eğitimin önemli rolünü teyit etmektedir. Özellikle üniversite eğitimi, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde işgücüne katılımı pozitif yönde etkilemektedir. Beklendiği gibi, evli kadınların hem kırsal hem kentsel alanlarda daha düşük bir katılım olasılığına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 15 yaşından küçük çocukların, kentsel alanlardaki kadınların katılım olasılığı ile olumsuz bir biçimde ilişkili olduğu, ancak bu durumun kırsal alandaki kadınlar için geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Bölgelerin katılım ile güçlü ilişkisi, kadınların işgücü piyasasına katılımının belirlenmesinde talep yönlü etkenlerinin de önemli olduğunu göstermektedir.

20. Ayrıca, dört ayrı eğitim düzeyine - eğitimsiz, ilk, orta ve yüksek - sahip kadınlar için ayrı ayrı çok değişkenli logit analizler yapılmıştır. Bu analizden elde edilen ilgi çekici bir bulgu, çocukların yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılımı için çok daha önemli olduğudur. Aslına bakılırsa, eğitimsiz kadınlar için çocukların işgücüne katılım ile bağlantılı olduğu yolunda hiç kanıt yoktur. Aksine, hanehalkının gelir düzeyiyle işgücüne katılım arasındaki negatif ilişki, eğitim düzeyi düştükçe güçlenmektedir. Yüksek eğitimli kadınlar için, hanehalkının gelir düzeyi ile işgücüne katılım arasında olumsuz bir ilişki olduğu yolunda hiç bir kanıt mevcut değildir. Ayrıca, yaş etkilerinin yüksek eğitim düzeyine sahip kadınlar için daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

21. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının incelenmesinden elde edilen diğer bir önemli bulgu ise, kırsal alanlardaki azalan işgücü katılım oranlarıdır. Bu nedenle, bu olgunun altında yatan potansiyel nedenler incelenmiştir. İlk olarak, kırsal nüfusun paylarındaki

coğrafi değişimin bu olguyu kısmen açıklayabileceği belirlenmiştir. Kırsal katılım oranlarında coğrafi bölgelere göre önemli bir çeşitlilik mevcuttur. Katılım oranlarının çok daha yüksek olduğu Karadeniz Bölgeleri ile Kuzeydoğu Anadolu’da ikamet eden kırsal nüfusun payı azalmaktadır. İkincisi, kırsal alanda işgücü piyasasına katılım konusunda daha yüksek bir eğilim gösteren kadınların göç etme olasılıklarının da daha yüksek olduğu gerçeği, azalan katılım oranlarını açıklayabilir. Kırsal alanlardan göç edenlerin özellikleri ile kırsal alanlarda ikamet edenlerin özellikleri karşılaştırıldığında, göç edenlerin ortalamada kırsal alanlarda kalanlardan daha eğitilmiş ve daha genç oldukları görülmektedir. Eğitimle birlikte artan katılım oranları dikkate alındığında, kırsal alanlardaki daha eğitilmiş kadınların diğer yerlere göç ettikleri olgusu, düşen katılım oranlarını kısmen açıklayabilir. Ayrıca, göç eden bu kişilerin daha genç olmaları, kırsal alanlardaki katılım oranlarındaki azalmanın genç yaşlar için neden özellikle belirgin olduğunun açıklanmasına da yardımcı olabilir.

22. Kırsal alanlardaki azalan katılım oranlarının diğer bir potansiyel açıklaması, tarımsal fiyatların düşmesi nedeniyle tarımsal ücretlerin azalmasıdır. Tarım ile imalat sanayi arasındaki iç ticaret haddi incelendiğinde, 2000 yılından sonra bunun tarım aleyhine değiştiği görülmektedir. Bu durum 2000 yılından sonra kırsal kesimlerde azalan katılım oranlarını kısmen açıklayabilir. Bunun yanı sıra, daha az emek yoğun ürünlere geçiş de kırsal kesimde azalan katılım oranlarını açıklayabilir. Ancak, çeşitli tarımsal ürünlere ayrılan arazilerde zaman içerisinde önemli bir değişim gözlemlenmemiştir.

23. Tarım açısından azalan katılım oranlarının açıklanmasına yardımcı olabilecek diğer bir önemli bulgu, kırsal alanlarda tarımla uğraşan, özellikle de kendi hesabına tarım yapan hanehalklarının oranında 2000 yılından sonra görülen azalmadır. Kendi hesabına tarımla uğraşanlardaki azalma, bir çok kadın için kolayca erişilebilecek bir iş kaynağının kaybı anlamına gelmektedir. İç ticaret haddindeki yukarıda belirtilen kötüleşme, bu azalmayı da kısmen açıklayabilir. Ayrıca, belirli yerlerin kentsel alan olarak yeniden sınıflandırılması da tarımın azalan payını açıklayabilir.

24. Çalışmadaki diğer bir önemli bulgu, 1988-1999 döneminde yüksek vasıflı kadınların işgücüne katılımındaki azalma ve bu kadınların 2000 yılından sonraki durağan katılım oranlarıdır (yaklaşık yüzde 70 civarında). Ücret verilerinin yokluğu, 2000 yılından önceki

düşüşte ücretlerin rolünü incelememizi engellemiştir. 2002-2006 dönemi için mevcut olan ücret verileri, çalışmaya konu olan dönemde kadınların ücretlerinde bir kötüye gidişe ve bir iyileşmeye işaret etmektedir. Bu durum, yüksek vasıflı kadınların işgücüne katılım oranının bu dönem içinde neden bir artış kaydetmediğinin potansiyel bir açıklamasıdır. Yüksek vasıflı kadınların azalan/durağan katılım oranları için diğer bir potansiyel açıklama, yüksek hanehalkı gelirleri nedeniyle bu kadınların referans ücretlerindeki artıştır. Bununla birlikte çok değişkenli analizlerimiz, diğer eğitim gruplarının aksine, üniversite mezunları için hanehalkı gelirinin işgücüne katılım ile negatif ilişkili olmadığını göstermiştir. Son bir potansiyel açıklama olarak üniversite mezunlarının kompozisyonunda zaman içerisinde yaşanan değişime bakılmış, ancak gözlemlenebilir özelliklerde bu kadınların azalan katılım oranlarına yol açabilecek bir değişim tanımlanamamıştır. Ancak bu, gözlemlenemeyen özelliklerde meydana gelen ve bu kadınların katılım oranlarını azaltabilecek değişiklikleri dışarıda bırakmamaktadır. Aslında, üniversite mezunlarının oranındaki artışın, üniversite mezunlarının işgücüne katılımındaki en büyük azalmanın yaşandığı 1994-1999 döneminde özellikle hızlı olduğu bir gerçektir.

25. Daha kapsamlı incelenmesi gereken son ilgi çekici bulgu, lise düzeyinden az eğitime sahip olan düşük vasıflı kadınların düşük ve durağan katılım oranlarıdır. 2002-2006 döneminde, düşük vasıflı kadınların katılım oranı yüzde 10,9 ile 11,8 arasında değişmiştir. Bu oranlar, düşük vasıflı erkeklerin aynı dönemde yüzde 67,1 ile 68,8 arasında olan katılım oranlarına kıyasla son derece düşüktür. Düşük vasıflı erkekler ve kadınların katılım oranları arasındaki bu büyük farkı açıklamak için, söz konusu iki grubun ücretleri karşılaştırılmış ve erkeklere kıyasla kadınların ücretlerinde bir iyileşme belirlenmiştir. Bununla birlikte, söz konusu iyileşmeye rağmen, kadınların ücretlerinin halen çok düşük olduğu ve kadınların yüzde 75’inden fazlasının asgari ücretin altında ücretler aldıkları da tespit edilmiştir. Bu düşük ücretlerinin yanı sıra kadınların Türkiye’de halen oldukça büyük olan hanehalkı sektöründen kaynaklanan yüksek referans ücretleri ve çok uzun çalışma saatleri, kadınların işgücü piyasasına neden bu kadar az sayıda katıldıklarını muhtemelen açıklamaktadır. Sektörel dağılım ve firma büyüklüğü gibi göstergelere bakıldığında, erkekler ile kadınlar arasında çok farklı örüntüler görülmemiştir. Ancak meslek dağılımı açısından bazı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu da muhtemelen kadın ve erkekler arasındaki ücret farklılığını az da olsa açıklamaktadır.

26. Son yıllarda kentsel alanlarda hem düşük hem de yüksek vasıflı kadınların niçin durağan işgücüne katılım örüntülerine sahip olduklarını daha iyi anlamak için, çalışmayan kadınların faaliyetlerine bakılması da açıklayıcı olacaktır. Bu amaçla başlangıçta TÜİK’in 2006 Zaman Kullanım Anketinin kullanılması planlanmıştır, ancak bu raporun yazıldığı zamanda ilgili veriler henüz yayınlanmamıştı. Daha kapsamlı incelenmesi gereken diğer bir alan ise, kadın işgücü arzındaki en büyük değişikliğin görüldüğü tarımsal aile işletmeleridir.

1. Giriş

27. Türkiye’deki işgücü piyasasının dikkat çekici özelliklerinden birisi, kadınların erkeklere kıyasla belirgin biçimde düşük olan katılım oranlarıdır. 2006 yılında, erkeklerin (+15 yaş) katılım oranı yüzde 71,5 civarında iken, kadınlar için karşılık gelen oran yüzde 24,9 olmuştur. OECD ve AB-27 ortalamaları (15-64 yaşları için) ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de hem erkekler hem de kadınların katılım oranları daha düşüktür. Ancak erkekler açısından bu fark yüzde altı puandan daha fazla değildir (15-64 yaşları için). Buna karşılık, AB-27 ile OECD ülkelerinde sırasıyla yüzde 66,1 ve yüzde 60,8 olarak ölçülen kadınların ortalama katılım oranları, Türkiye’deki oranın oldukça üzerindedir. Ayrıca, yakın dönemde AB ve OECD ülkelerinde işgücü piyasasına katılım oranlarının artmasına rağmen,

Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına katılımı azalmıştır.

28. Tablo 1’de erkekler ve kadınlar için 1988, 2000 ve 2006 yıllarındaki başlıca işgücü piyasası göstergeleri sunulmaktadır. Kadınların işgücüne katılımındaki azalma tablodan açıkça görülebilir. 1988 ile 2006 arasındaki yirmi yıldan az süre içinde, kadınların katılım oranı yaklaşık 10 puan azalarak yüzde 34,3’ten yüzde 24,9’a inmiştir. Erkekler arasında da katılım oranlarında benzer bir değişim gözlenmiş, erkeklerin katılım oranı 1988’de yüzde 81,2 iken 2006’da yüzde 71,5’e düşmüştür. Bu dönem içinde işsizlik oranı erkekler için yüzde 6,6-9,7, kadınlar için ise yüzde 6,3-10,3 arasında değişmiştir.

29. Kadınların zaten düşük olan ve daha da azalan işgücü piyasasına katılım oranı bir dizi politika belgesinde bir endişe olarak dile getirilerek hükümetin gözlemlenen eğilimi tersine çevirmek için harekete geçmesi istenmiştir. Hükümet, artmakta olan bu endişeye, kadınların işgücü piyasasına katılımını arttıracak olası politika eylemleri hazırlayarak kısa süre önce yanıt vermiştir.

30. Bu raporun amacı, kadınların işgücü piyasasına katılımını etkileyen faktörlere ve gözlemlenen eğilimlerin ardındaki nedenlere ışık tutmaya çalışarak bu çabalara destek vermektir. Bu çalışmada sorulan geniş kapsamlı sorulardan bazıları:

Tablo 1: İşgücü Piyasası Göstergeleri

Yıl	Kurumsal olmayan nüfus	İşgücü	Çalışan	İşsiz	İKO	İşsizlik oranı
(N=,000)			Toplam			
1988	33,746	19,391	17,754	1,637	57.5%	8.4%
2000	46,211	23,078	21,581	1,497	49.9%	6.5%
2006	51,668	24,776	22,330	2,447	48%	9.9%
			Erkek			
1988	16,661	13,536	12,520	1,017	81.2%	7.5%
2000	22,916	16,890	15,780	1,111	73.7%	6.6%
2006	25,601	18,297	16,520	1,777	71.5%	9.7%
			Kadın			
1988	17,085	5,854	5,234	621	34.3%	8.4%
2000	23,295	6,188	5,801	387	26.6%	6.3%
2006	26,067	6,480	5,810	670	24.9%	10.3%

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: Nüfus rakamları bin olarak ifade edilmiştir. 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

- Kadınların işgücüne azalan katılımının nedenleri neler olabilir?
- Kadınların işgücüne katılımını hangi faktörler etkilemektedir?
- Özellikle, kadınların işgücü piyasasına katılımını belirlemede eğitimin ve demografik değişkenlerin rolleri nelerdir?

31. Bu rapor, aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir. Bölüm 2'de, kadın işgücü arzı konusunda Türkiye'de daha önce yapılan çalışmaları ana hatlarıyla veren kısa bir literatür incelemesi sunulmakta ve uluslararası literatürde bu alandaki farklı araştırma dizileri özetlenmektedir. Bölüm 3'te, çalışmada kullanılan veri kümeleri sunulmaktadır. Bölüm 4'te, kadınların istihdamı açısından Türkiye'deki yasal çerçeve kısaca ele alınmaktadır. Bölüm 5'te, kadınların işgücüne katılımındaki eğilimleri üç ana bölüm halinde incelenmektedir. İlk alt-bölümde en son nüfus eğilimleri verilmekte, ikinci alt-bölümde katılım, zaman serisi verileri cinsinden analiz edilmekte, üçüncü alt-bölümde ise doğum kuşağı analizleri yapılmaktadır. Bölüm 6'da, kadınların işgücüne katılımının potansiyel belirleyicileri olarak eğitim, medeni durum, doğurganlık ve göç olguları ile bunlarda gözlemlenen değişimler incelenmiştir. Bölüm 7'de, kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri belirlemek için çok değişkenli analizler yapılmıştır. Bölüm 8'de, kentsel alanlardaki düşük ve yüksek vasıflı kadınlar ile kırsal alanlardaki kadınlara ilişkin daha odaklanmış analizler verilmektedir. Bölüm 9, raporun sonuç bölümüdür.

2. Literatür İncelemesi

2.1. Ulusal Çalışmalar

32. Kadınların işgücü piyasasına düşük katılımı, çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Konuya ilişkin öncü çalışmalardan bazıları yayınlanmış verilere dayanmakta ve makro değişkenleri kadınların azalan katılım oranları ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır (örneğin bkz. Dünya Bankası, 1993; Özar, 1994; Özbay, 1994; TÜSİAD, 2000, 2008). Şehirleşme, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç ve kadınların düşük eğitim düzeyleri, kadınların düşük ve azalmakta olan katılım oranlarının olası nedenleri olarak belirtilmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü de, kadınların çalışma yaşamlarının çeşitli yönlerine ilişkin araştırma projeleri yürüterek bu konudaki ilk çabalara katkıda

bulunmuştur. Bu çalışmaların çoğu, belirli sektörlerdeki küçük-ölçekli incelemelere dayanmaktadır.

33. Büyük ölçekli mikro-veriler kamuoyuna sunuldukça, kadın işgücü arzının çeşitli yönlerine ilişkin çalışmalar artmıştır. Bir araştırma dizisinde, kesit verileri kullanılarak kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri incelenmiştir (örneğin Dayıoğlu, 2000; Dayıoğlu ve Kasnakoğlu, 1997; Ercan ve Tunalı, 1998; Tunalı, 1997). Bu çalışmalar okullaşma, yaş, medeni durum ve çocuk sayısının, kadınların katılım kararlarının önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Çınar (1994) tarafından yapılan bir çalışma, 'güvenlik' endişelerinin kadınların çalışma kararlarını etkileyerek formel çalışmaya kıyasla evde çalışmayı tercih etmeye yönlendirdiğini göstermektedir.

34. Kadın ve erkekler arasındaki kazanç farklarını inceleyen çalışmalar, katılım çalışmalarının doğal bir uzantısı olmuştur. Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (1996), Ercan ve Tunalı (1998), Tansel (1994, 1999) ve Dayıoğlu ve Tunalı (2003), kadın ve erkeklerin saatlik kazançları arasında önemli farklar tespit etmişlerdir. Bu çalışmaların çoğunda kullanılan Oaxaca-Blinder türü ayrıştırma uygulamaları, ücret farklılığına yol açanın yetenek farkından ziyade erkek kişilik özelliklerine piyasada daha yüksek değer verilmesi olduğunu göstermiştir. Ücretli ve serbest çalışan kadınları inceleyen Tunalı ve Başlevent (2001), ücretli çalışmanın en iyi çalışanları çektiği sonucuna varmıştır. Benzer bulgular, kadın işgücünün oldukça heterojen doğasına dikkat çeken Dayıoğlu ve Başlevent (2006) tarafından da ortaya konmuştur.

35. Diğer bir araştırma dizisi, yapısal uyum politikaları ile değişen endüstriyel yapının kadınların istihdamı üzerindeki etkisini incelemiştir (örneğin bkz. Çağatay ve Berik, 1990; Çağatay ve Özler, 1995; Özler, 2000; Onaran ve Başlevent, 2004). Bu çalışmalar, ihracata yönelik büyüme stratejisini benimseyen 1980 yapısal uyum programını takiben işgücünün kadınlaşmasına (feminizasyon) dair kanıtlar tespit etmiştir. Ancak tesis düzeyindeki veriler, teknolojik yeniliklerin etkisinin her zaman kadın işgücünün lehine olmadığını göstermiştir (Ansal, 1997). Konjonktür dalgalanmalarının kadınların katılımı üzerindeki etkisini inceleyen bazı çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Başlevent ve Onaran (2002) ve Özler (2000), ekonomik gerilemeler sırasında kadınların ek işçi olmalarının iş bulma ümidi kırık olmalarından daha olası olduğunu belirtmiştir.

2.2. Uluslararası Çalışmalar

36. Çalışmamız, mevcut bilgilere dayanmakta ve hem ulusal hem de uluslararası deneyimlerden yararlanarak Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı konusundaki son gelişmelere ışık tutmaya çalışmaktadır.

37. Killingworth ve Heckman (1985) inceleme çalışmalarında, Batı ekonomilerine odaklanarak kadın işgücü arzı hakkındaki teorik ve ampirik çalışmaları gözden geçirmektedir. Journal of Labor Economics’in 1985 özel sayısı, bir dizi gelişmiş ülkedeki kadın işgücü arzını inceleyen çalışmalardan oluşan bir derleme içermektedir. Bu çalışmaların çoğu, bilhassa evli kadınlar için artan kadın katılım oranının altını çizmektedir. Gustafsson ve Jacobsson (1985), artan kadın katılım oranını açıklarken İsveç’teki cinsiyete göre azalan ücret farkına dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Shimada ve Higuchi (1985), kadın eğitimi ve ücretlerindeki iyileşmelerin Japonya’daki ücretli kadın istihdamında önemli bir artışa yol açtığına dikkat çekmektedir. Greenwood, Seshadri, ve Yörükoğlu (2005), dayanıklı tüketim malları devriminin evli kadın işgücü katılımı artışındaki önemine dikkat çekmektedir. Juhn ve Potter’e (2006) göre, 1970’ler ve 80’lerde A.B.D.’deki kadın işgücü katılımında yaşanan önemli artış 1990’lar ile 2000’lerin başında bir yavaşlama sürecine girmiştir.

38. Bir çok çalışmada, doğurganlık ve medeni durum gibi demografik faktörler ile işgücü katılımı arasındaki ilişki incelenmektedir. Michael (1985), iki değişkenli otoregresif yapılar kullanarak, kadınların katılım oranı ile bir çok demografik değişken arasındaki korelasyona ilişkin kanıtlara ulaşmıştır. OECD ülkelerindeki doğurganlık ile işgücü katılımı arasındaki ilişkiye yönelik son çalışmalar, 1985’e kadar olan bulguların aksine pozitif bir eğilim tespit etme eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte Kögel (2004) bu bulguya karşı çıkmakta ve sadece negatif ilişkide bir azalma olduğunu ancak bunun pozitif dönmediğini öne sürmektedir.

39. Psacharopoulos ve Tzannatos (1993), 15 Latin Amerika ülkesindeki kadın işgücü katılımını incelemişlerdir. Olumsuz ekonomik koşullara karşın katılımın arttığını tespit etmişlerdir. Ayrıca, katılım ile evliliğin yanı sıra doğurganlık arasında negatif bir bağlantı olduğunu da belirtmişlerdir.

40. Konjonktür dalgalanmalarının kadın istihdamı üzerindeki etkileri açısından Lim (2000), Doğu Asya ekonomik krizinin erkeklere kıyasla kadınların istihdamı üzerindeki farklı etkisini incelemiştir.

3. Veriler

41. Türkiye’de işgücü istatistiklerinin ana kaynağı, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 1988’den bu yana düzenli olarak yapılan Hanehalkı İşgücü Anketleridir (HİA). Önceki yıllara ait işgücü ve istihdam verileri oldukça sınırlı olup tam olarak HİA ile benzer tanımlara ya da metodolojilere dayanmamaktadır. Bu nedenle, kadınların işgücüne katılımdaki ana eğilimleri analiz etmek için temel olarak TÜİK’in 1988’den bu yana yürüttüğü HİA verilerine dayanmaktayız.

42. HİA’lar başlangıçta yılda iki kez yapılmıştır. 2000 yılındaki anket ile başlayarak veriler üç aylık dönemlerle yayınlanmış, 2005’ten itibaren ise üç ayın hareketli bir ortalaması kullanılarak aylık bazda yayınlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte yıllık veriler de mevcuttur. Katılım profillerini betimlemek için öncelikle yıllık verilere dayanmaktayız. 1988-1994 uygulamaları sırasında örnekleme büyüklüğü 11.160 hanehalkı iken, bu sayı 1994’te 15.000 hanehalkına (ancak ikameden ziyade yanıtsız anketleri hesaba katarak) yükseltilmiş, 2000 yılında ise ayda 7.800 ya da üç ayda bir toplam 23.000 hanehalkına çıkarılmıştır. 2004 yılında, temel değişkenler için NUTS2 düzeyi tahminler sağlamak amacıyla örnekleme büyüklüğü daha da artırılarak ayda 13.000 hanehalkına yükseltilmiştir. Örnekleme büyüklüğündeki değişikliklerin yanı sıra, 2000 yılında örnekleme metodolojisi de değiştirilerek aynı hanehalkları 18 aylık bir süre içinde dört kez ankete dahil edilmiştir. Bu metodolojik değişikliğin temel değişkenleri nasıl etkilediği açık değildir. Ancak analizimiz, tarım sektöründe çalışan kadınların oranında 2000 yılında ani bir düşüş göstermektedir: 1999’dan 2000’e geçerken tek bir yıl içinde tarım sektöründeki kadınların işgücüne katılımında ve istihdamında önemli bir düşüş gözlemlenmiştir. Yeniden tasarımın temel değişkenleri nasıl etkilediği konusunda bilgimiz olmadığından, verileri hiçbir şekilde düzeltmiyoruz. HİA anket soru kağıdındaki (ancak örnekleme çerçevesinde değil) diğer bir değişiklik 2005 yılında yapılmıştır. EUROSTAT’ın katkısıyla, anket soru kağıdı ilave 12 soruyu içerecek şekilde genişletilmiştir. İlave soruların bazıları toplanan verilerin kalitesini arttırmayı amaçlarken, diğerleri ise EUROSTAT’ın anket soru kağıtlarına paralellik sağlamak üzere dahil edilmiştir. 2004’ten 2005’e geçilirken, tek bir yıl içinde kırsal bölgelerdeki kadınların katılımında yine önemli düşüşler gözlemlenmiştir. Anket soru kağıdında yapılan değişikliklerin bu ani düşüş ile bir ilgisi olup olmadığını bilmek zordur, ancak bununla birlikte, TÜSİAD

için hazırlanan bir raporda Yükseler ve Türkan (2008) bunun dikkate alınması gereken bir olasılık olduğunu öne sürmektedir.

43. Toplanan bilgiler açısından HİA, ücret verilerinin sadece yeni uygulamalarda mevcut olması haricinde tipik bir işgücü anketinin ortak özelliklerini taşımaktadır. Temel değişkenlerin tanımları 1988-2006 uygulamaları boyunca değişmeden kalmıştır, bu sayede HİA verileri zaman içerisinde karşılaştırılabilmektedir.

44. HİA’nın demografi ile ilgili olarak hanehalkının kompozisyonu ve büyüklüğü gibi temel bilgileri içermesine rağmen, doğurganlık hakkındaki bilgiler eksiktir. Bu, çocukların, kadınların işgücü piyasasına katılımına olan etkisinin analiz edilmesi açısından çok önemlidir. HİA yoluyla sadece o anda hanede yaşayan çocukların sayısı belirlenebilir. Bunun yanı sıra, birden fazla ailenin bulunduğu hanelerde anneleri çocukları ile ilişkilendirmek her zaman mümkün değildir. Ancak üreme davranışı hakkındaki bilgiler, Hacettepe Üniversitesi’nin Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasından (TNSA) elde edilebilir. TNSA, 1968’den bu yana 5 yıllık aralıklarla yapılmaktadır. Bununla birlikte sadece son araştırmalarda, yani 1998 ve 2003’teki uygulamalarda kadınların işgücü piyasasına katılımı hakkındaki bilgiler toplanmıştır.

45. Kadınların işgücü piyasasına neden katılmadıklarını anlamaya çalışırken, Türkiye’deki hanehalkı sektörünün oldukça büyük olduğu dikkate alınmalıdır. İşgücü piyasasına katılmayan kadınlar evde çocuk ve yaşlı bakımından hanehalkının kendi tüketimi için gıda hazırlama, sunma ve saklama işlerine kadar çeşitli üretken (ancak ‘ekonomik’ olmayan) faaliyetler ile fiilen meşgul olmaktadır. Batı ülkelerinin çoğunda bu faaliyetlerin yerini market ikameleri almışken, Türkiye’de durum böyle değildir. İşgücü piyasasına katılmayan kadınların faaliyetlerini ve bunların hanehalkı özelliklerini anlamak amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu 2006 yılında bir Zaman Kullanım Anketi yapmıştır. Bu Anket hanehalkı-bazlı bir kesittir ve Türkiye’deki kırsal ve kentsel hanehalklarını temsil etmektedir. Ancak bu anket henüz kamuoyuna açıklanmamıştır ve bu nedenle bu çalışmada kullanılamamıştır.

46. Yukarıdaki anketlerin hiçbiri bir panel özelliği taşımamaktadır. Bununla birlikte, HİA ve TNSA’nın çoklu kesitleri, doğum kuşağı etkilerinin yaş ve takvim yılı etkilerinden ayrılmasında kullanılan sentetik panellerin oluşturulmasına olanak vermektedir.

4. Yasal Çerçeve

47. Kadınların işgücü piyasasına katılımındaki eğilimlerin analizine girişmeden ve gözlemlenen eğilimlerin ardındaki olası ekonomik ve demografik faktörleri tartışmadan önce, aşağıdaki soruyu yanıtlamamız gereklidir: Türkiye’deki yasal çerçeve, kadınların işgücü piyasasına katılımını sınırlıyabilir mi?

48. Türkiye’de iş alma, terfi ve ücret politikalarında kadınlara karşı açık ayrımcılık yapmak yasasıdır. Bununla birlikte ‘koruyucu’ hükümler, kadınların çalışma ve kazanç olanaklarını sınırlayabilmektedir. Örneğin kısa süre öncesine kadar kadınlar (bazı istisnalar dışında) gece işlerinde çalışmamaktaydı. Mayıs 2002’de kabul edilen yeni İş Kanunu, bu hükmü yürürlükten kaldırmıştır. Ancak diğer hükümler yürürlükte kalmıştır: Örneğin kadınlar kömür madenlerinde, yeraltı ocaklarında ya da tehlikeli işlerde çalışmamaktadır (Süral, 2007). Ayrıca, erkek işçilere kıyasla kadın işçilerin maliyetini arttıran hükümler de mevcuttur. Örneğin İş Kanunu çocuk bakımını halen annenin sorumluluğu olarak görmekte ve 100’den fazla kadın işçi çalıştıran işyerlerinin emzirme odaları kurmalarını, 150 ya da üstünde kadın işçi çalıştıranların ise gündüz bakım (kreş) hizmeti sağlamalarını gerektirmektedir. Gündüz bakım hizmeti sağlama gerekliliğini toplam işçi sayısına değil de kadın işçilerin sayısına dayanması, kadın ve erkek işçilerin istihdam maliyetinde bir asimetri yaratmaktadır.

49. İş Kanununda yakın zamanda yapılan en önemli değişiklik, doğum izninin 12 haftadan 16 haftaya uzatılması ve bu izin üç hafta haricinde tamamını çocuğun doğumundan sonra kullanma esnekliğinin getirilmesi ile ilgilidir. Kanun aynı zamanda kadınların 16 haftalık ücretli doğum izninin sona ermesinden itibaren 6 ay ücretsiz izin kullanmalarına olanak vermektedir. Doğuma ilişkin yeni hüküm kadınların iş bağlantılarını korumalarına olanak vermesine rağmen, iş verenlerin kadın işçi çalıştırmaktan kaçınmasına da yol açabilir. Kanunda, babalık iznine ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildir.

50. Yeni Çalışma Kanunu aynı zamanda, işyerinde cinsel tacizi açıkça tanıyıp yasaklayarak ve ispat yükünü tacizle suçlanan tarafın üzerine kaydırarak işyerlerinin daha kadın-dostu olmasını sağlamaya yönelik hükümler de içermektedir.

51. Diğer yasal belgelerde de, kadınların işgücü piyasasına katılımını ya da buna bağlılığını olumsuz

etkileyebilecek hükümler mevcuttur. Örneğin, kadın bir çalışanın evlilik nedeniyle işten ayrılacak olması durumunda, kıdem tazminatı alma hakkı vardır. (Benzer bir düzenleme, askerlik hizmetini yapmak üzere işlerinden ayrılan erkekler için de mevcuttur.) Bu düzenleme kadınların çıkarına görünmekle birlikte, kadınların işe bağlılığını azaltması da söz konusu olabilir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminde, çalışmayan ve evlenmemiş kadınların dul/yetim aylığı almasına olanak veren hükümler mevcuttu. Bu hüküm kısa süre önce değiştirilmiş ve potansiyel hak sahiplerini tanımlamak için (erkekler için halihazırda mevcut olan) bir üst yaş sınırı belirlenmiştir.

52. Emeklilik yaşı ve tam emeklilik için gerekli prim ödemeleri, kadınların ayrıcalıklı muamele gördükleri diğer alanlardı. Eski sosyal güvenlik kanununa göre, kadınlar 20 yıl hizmetten sonra emekli olabilmekteydi. (Bu gereklilik erkekler için 25 yıldır.) Kanunda yapılan değişiklikler ile prim ödeme yılı sayısı arttırılmış ancak kadınların erkeklerden önce emekli olmalarını sağlayan hükümler korunmuştur. En son yapılan değişiklikler, erkekler ve kadınlar için emeklilik yaşlarının 2048 yılına kadar kademeli olarak 65 yaşta eşitlenmesini amaçlamaktadır (Süral, 2007). Kadınlar için (kademeli olarak yürürlükten kalkan) erken tam emeklilik olanağı, özellikle kentsel bölgelerde kadınların neden erkeklerden daha erken emekli olduklarının açıklanmasına yardımcı olmaktadır.

53. Yeni İş Kanunu aynı zamanda yarı zamanlı ve atipik çalışma kavramlarını tanımlamış ve geçici istihdam bürolarının kurulmasına olanak vermiştir. Bu atipik çalışma düzenlemelerinin, kadınların işgücü piyasasına girişini ne ölçüde kolaylaştıracağı ileride görülecektir.

54. Hükümet ayrıca kadınların ve gençlerin işgücü piyasasına katılımını arttırmak amacıyla Mayıs 2008'de yeni bir istihdam paketini yürürlüğe koymuştur. İş Kanununda yapılan değişikliğe göre, kanunun kabulünden sonraki bir yıl içinde işe alınan kadınların (18 yaş üstü) ve gençlerin (29 yaş altı) sosyal sigorta primi işveren payları beş yıllık bir süreyle Hazine tarafından sübvansane edilecektir. Teşvik programı, hükümetin ilk yıl kadınların ve gençlerin sosyal sigorta primlerinin yüzde 100'ünü ödemesi şeklindedir. Takip eden yıllarda bu teşvik her yıl 20 puan azaltılacak, böylece son yılda Hazine işverenler adına sosyal sigorta primleri-

nin yüzde 20'sini ödeyecektir. Hükümet, bu programı finanse etmek için İşsizlik Sigortası Fonunu kullanmayı planlamaktadır. Bu istihdam paketinin kadınların istihdamını olumlu etkilemesi beklenmektedir, çünkü erkek işçilere kıyasla kadınların işe alınmasının maliyeti azaltılmıştır. Paketin ayrıca kayıtlı istihdamı artırması da beklenmektedir.

5. Zaman Serisi Verileri Açısından Kadın İşgücü Katılımındaki Eğilimler

5.1. Nüfustaki Eğilimler

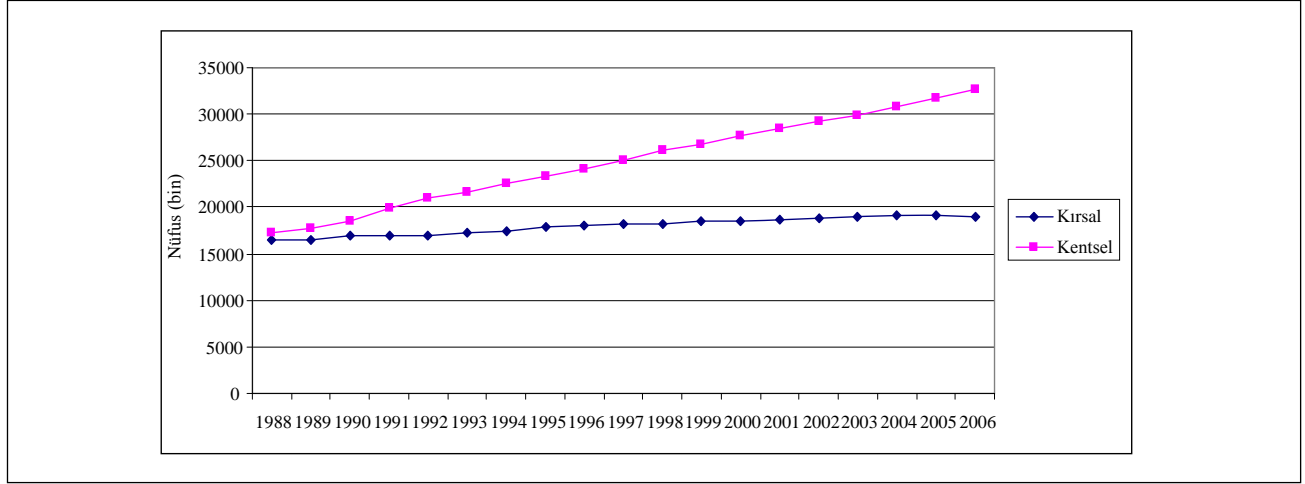
55. Son dönemlerde Türkiye nüfusunun çok önemli bir ayırt edici özelliği, kırsal alanlardan kentsel alanlara yüksek göç oranıdır. Buna bağlı olarak, Türkiye'nin kentsel nüfusu, kırsal nüfustan çok daha hızlı artmıştır. Şekil 1'de görülebileceği gibi, 15 yaşın üzerindeki kumsal olmayan kırsal nüfus 1988 ile 2006 arasındaki 18 yıllık dönemde 2,5 milyon kişi artarak 16,5 milyondan 19 milyona çıkmış, aynı zaman dilimi içinde kentsel nüfus ise 17,2 milyondan 32,7 milyona çıkarak yaklaşık 15,5 milyon kişi artmıştır. Diğer bir deyişle, kentsel nüfusun 1988'de yüzde 51,1 olan payı, 2006'da yüzde 63,3'e çıkmıştır.¹

56. Şekil 2 ve 3 sırasıyla kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan 15 yaşın üzerindeki nüfusunun yaş yapısını göstermektedir. Burada en çarpıcı husus, kırsal alanlarda yaşayan 15 ila 24 yaş arasındaki genç nüfusun payı azalırken, 25-49 arası yaş grubunun payının önemli ölçüde artmış olmasıdır. Kentsel alanlarda, yaş kompozisyonu daha istikrarlı olmuştur. Bununla birlikte genç nüfusun payı, 1990'lardan bu yana kentsel alanlarda da düşmektedir.

5.2. Zaman Profilleri

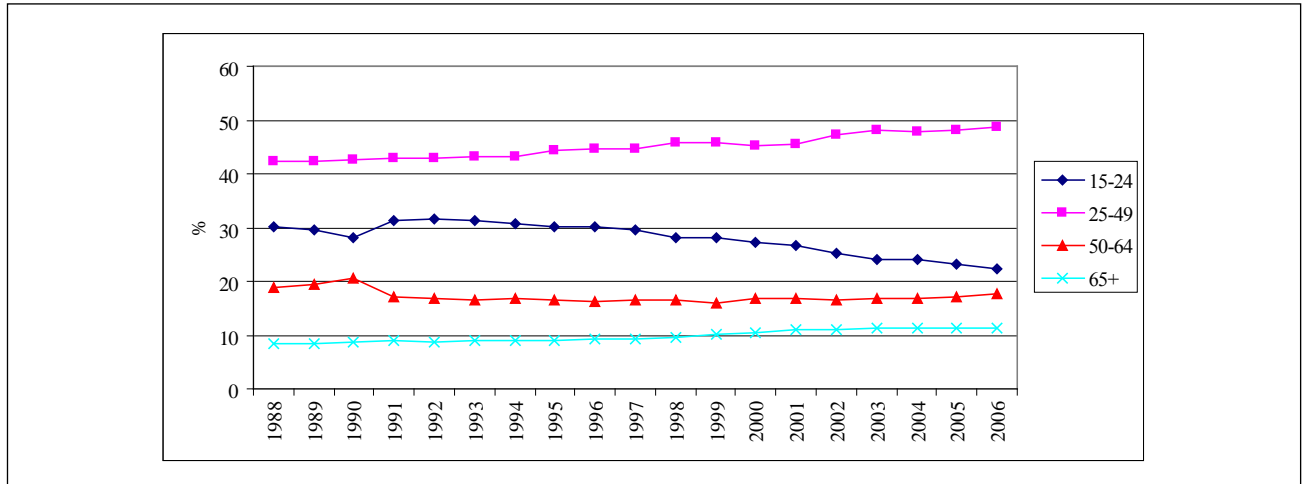
57. Türkiye'de zaman içerisinde erkek ve kadınların işgücüne katılımında yaşanan değişimler Şekil 4'te betimlenmiştir (Ayrıca Ek Tablo A1'e bakınız). Hem erkek hem de kadınların katılım oranlarında kademeli bir azalma, şekilde açıkça görülebilmektedir. Erkeklerin katılım oranı 1988 yılında yüzde 81 iken, bu oran 2006 yılında yüzde 71,5'e düşmüştür. Benzer şekilde, kadınların katılım oranı 1988 yılında yüzde 34,3 iken 2006 yılında yüzde 24,9'a inmiştir.

¹ Kentsel/kırsal alanların zaman içerisinde yeniden sınıflandırılması da - özellikle belirli kırsal alanların büyük şehir alanlarının parçası olarak yeniden sınıflandırılması - kırsal bölgelerin azalan payını açıklayabilir.

Şekil 1: Kurumsal Olmayan Kırsal ve Kentsel Nüfus

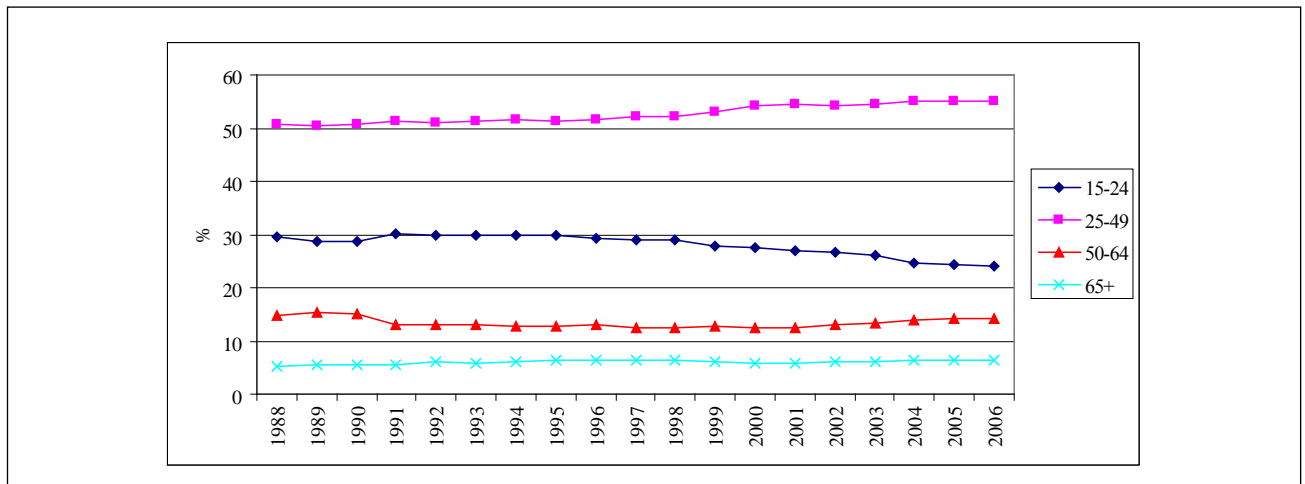
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Şekil 2: Kırsal Nüfusun Yaş Yapısı

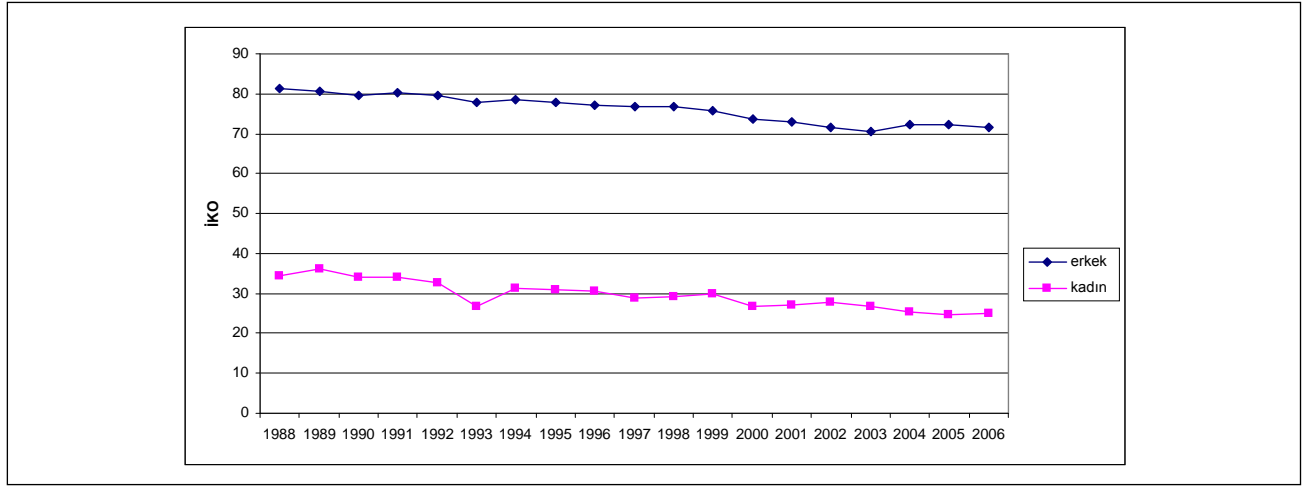
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Şekil 3: Kentsel Nüfusun Yaş Yapısı

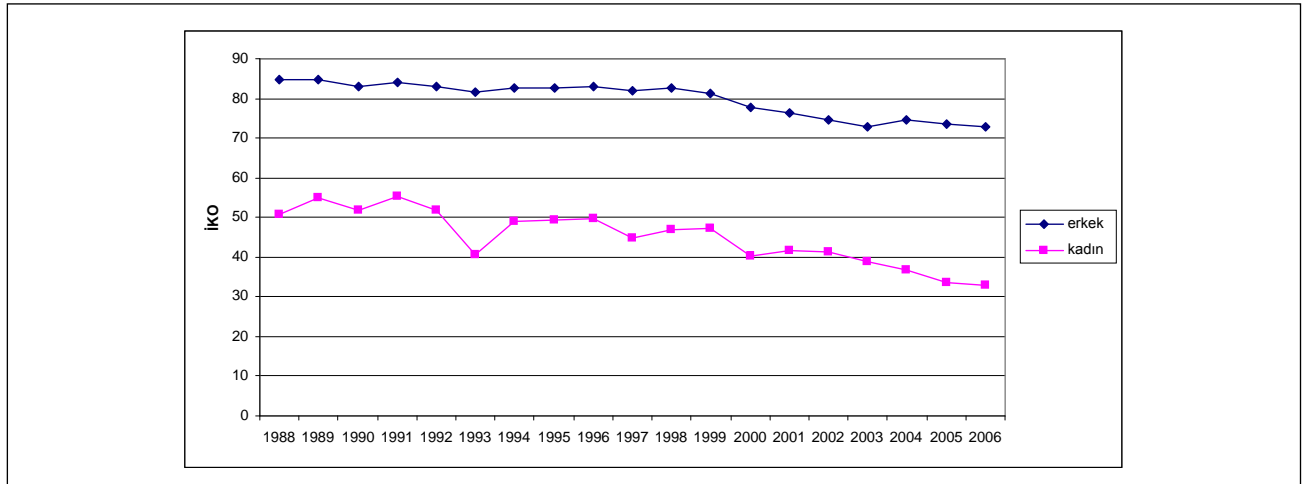
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Şekil 4: Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A1'e bakınız.

Şekil 5: Kırsal Yerlerde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

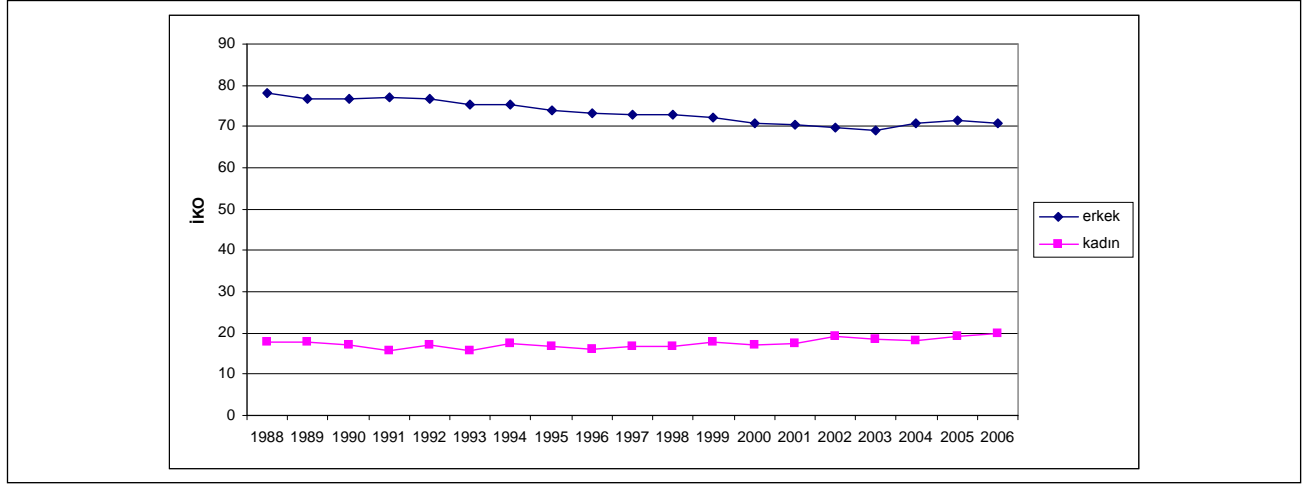
Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A1'e bakınız.

58. Katılım oranlarında gözlemlenen düşüşün nedeni kısmen istihdamda tarımın öneminin azalması ile ilgilidir; tarım sektöründeki katılım oranları, örneğin küçük ölçekli aile işletmelerinin yaygınlığı nedeniyle, diğer sektörlerden geleneksel olarak daha yüksek olagelmıştır.² OECD ve AB ülkelerinin çoğundan farklı olarak, istihdamdaki payı azalmakla birlikte Türkiye'de tarım sektörü halen oldukça büyüktür. 1988 yılında çalışan bireylerin yüzde 46,5'i tarım sektöründeyken, yirmi yıldan az bir süre içinde bu rakam yüzde 27,3'e düşmüştür. Özellikle kadınlar için kentsel alanlardaki katılım oranlarının daha düşük olması ve kırsal alanlarda nüfusun giderek daha da küçük bir bölümünün yaşaması nedeniyle, tarımsal

ve kırsal alanlardan çıkışın ülke bazındaki katılım oranlarını azaltması beklenmektedir.

59. Şekil 5 ve 6'da, kırsal ve kentsel alanlarda zaman içerisindeki katılım oranları gösterilmektedir. Beklenebileceği gibi, 20.001'den az nüfuslu yerleşim yerleri olarak tanımlanan kırsal alanlardaki katılım oranlarında genel bir düşüş mevcuttur. Kadınlar söz konusu olduğunda, katılım oranlarındaki düşüş özellikle barizdir. 1998 yılında kırsal alanlardaki kadınların yüzde 50,7'si işgücü piyasasına girmişken, bu oran 2006 yılında yüzde 33'e düşmüştür. Erkekler için karşılık gelen oranlar sırasıyla yüzde 84,7 ve yüzde 72,7'dir.

² İstatistiksel olarak, piyasa ve yaşam alanlarının sıklıkla örtüştüğü kırsal bölgelerde yaptığı işten ötürü işgücünün bir parçası olarak sınıflandırılmak da daha kolaydır.

Şekil 6: Kentsel Yerlerde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A1'e bakınız.

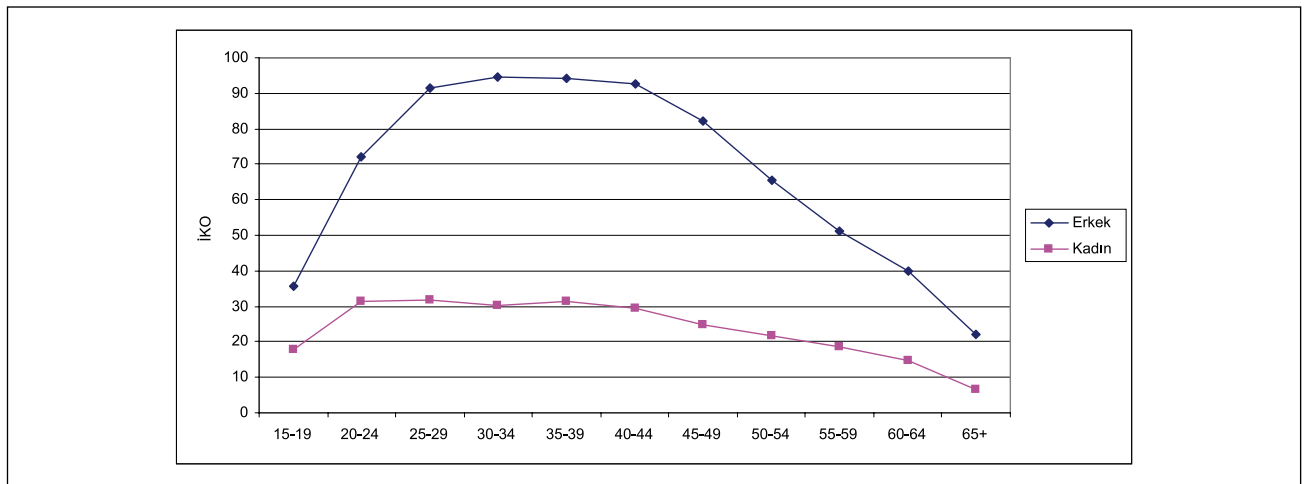
60. Kentsel alanlardaki erkekler arasında da bir düşüş eğilimi gözlemlenmektedir: 80'lerin sonlarına kıyasla, katılım oranları 2000'lerin başında yaklaşık yüzde 10 puan azalmıştır (Şekil 6). Erkeklerin aksine, kentsel alanlardaki kadınların katılım oranı 1990'ların büyük bölümünde durağan kalmış, ancak son bir kaç yıl içinde hafif bir artış göstererek kadın ve erkekler arasındaki katılım farkının bir miktar azalması sonucunu sağlamıştır (Şekil 6). Son zamanlardaki iyileşmelere rağmen, kadınların katılım oranı yüzde 20'nin altında kalmıştır.

5.2.1. Zaman içerisinde yaşa göre kadın işgücü katılım oranları

61. Erkek ve kadınların yaş-katılım profilleri hörgüç-biçimlidir: katılım genç yaşlarda düşüktür, olgunluk çağında (24-45) artmakta ve bu noktadan itibaren

düşmektedir. Erkeklerin işgücüne katılım oranı 24-45 yaşlarında en yüksek düzeye ulaşarak yüzde 90'ı aşmaktadır (Şekil 7). Kadınlar için de katılım oranı bu dönemde en yüksek düzeyde olmasına rağmen sadece yüzde 30 seviyelerine ulaşabilmektedir.

62. Kentsel alanlarda, erkeklerin hörgüç-biçimli katılım profili, ileri yaşlarda işgücü piyasasından hızlı çıkışların ve genç yaşlarda kentsel alanlardaki yüksek ortalama okullaşma düzeyleri nedeniyle işgücü piyasasına gecikmiş girişlerin bir sonucu olarak güçlenmektedir. Erkeklerle kıyaslandığında, kentsel alanlardaki kadınların katılım oranı oldukça erken bir yaşta - yirmili yaşlarda - yaklaşık yüzde 30 civarındaki tepe noktaya ulaşmaktadır. Kentsel alanlardaki kadınların katılım oranları, 30'lu yaşlara geldiklerinde düşmektedir. Çoğu kadının emekliliğe geçiş yaptığı

Şekil 7: 2006 Yılında Yaş Gruplarına göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

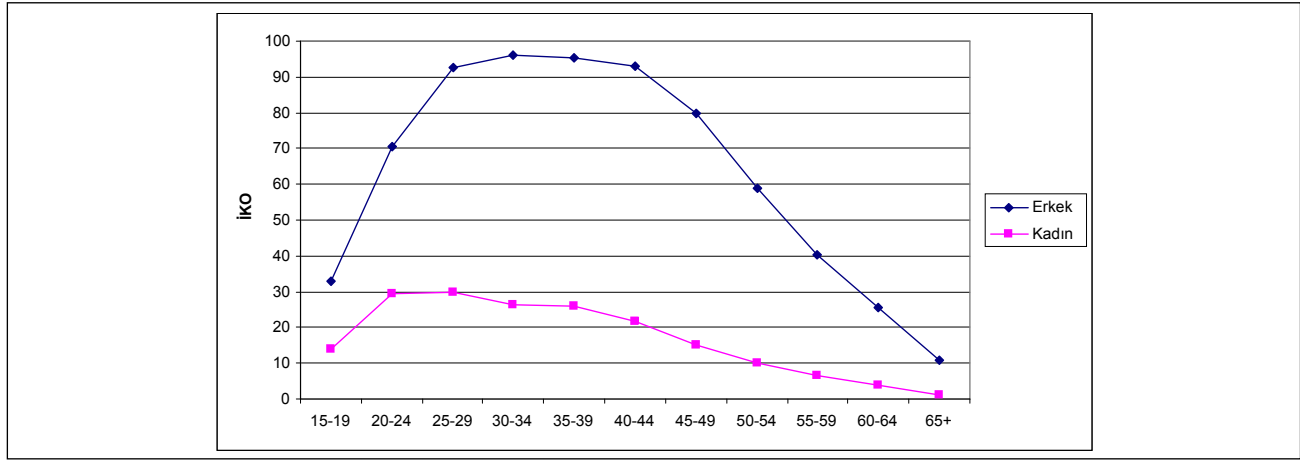
Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

40'lı yaşlarda ise daha da hızlı bir düşüş meydana gelmektedir (Şekil 8). 45-49 yaş grubunda, kadınların sadece yüzde 15,2'si işgücü piyasasına girmektedir; bu rakam, 20-29 yaş grubundaki kadınlar için gözlemlenen rakamın yarısıdır.³

63. Şekil 9'da, kentsel alanlar için 1988 ve 2006 yılları arasında erkeklerin ve kadınların yaş-katılım profillerindeki değişim karşılaştırılmıştır. Erkekler için tüm yaş gruplarında bir azalma eğilimi gözlemlenmiştir, bu eğilim genç ve ileri yaşlarda özellikle güçlüdür. Kadınlar söz konusu olduğunda ise, ortalama katılım yüzde 2,2 puan artmıştır. Artış, olgunluk çağında

olanlar arasında özellikle güçlüdür. Örneğin 25-29 yaş grubunda katılım 1988'e kıyasla yaklaşık yüzde 9 puan artmıştır. Bununla birlikte en genç yaş grubunun (15-19 yaş) katılımında güçlü bir düşüş (yüzde 8 puan) gözlemlenmiştir. Genç ve ileri yaştaki kadınların düşen katılım oranları, ortalama katılım oranını aşağıya çekmektedir. Sadece 20-49 yaş arasındaki kadınlar göz önüne alındığında, 1988 ve 2006 yılları arasında ortalama katılımda yüzde 5,1 puan civarında bir iyileşme görülmektedir. Bu yaş grubundaki kadınlar arasındaki artan katılım oranı, geç evlenme ve düşük doğurganlık gibi demografik değişimlerde ve eğitimsel çıktılarda gözlemlenen iyileşmeler ile tutarlıdır.

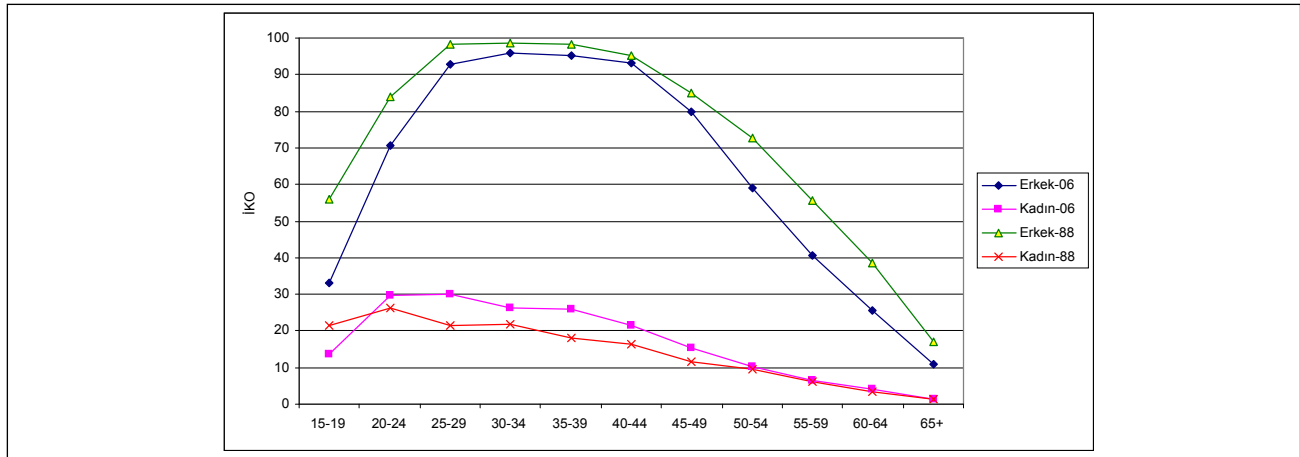
Şekil 8: 2006 Yılında Kentsel Yerlerde Yaş Gruplarına göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A2'ye bakınız.

Şekil 9: 1988 ve 2006 Yıllarında Kentsel Yerlerde Yaş Gruplarına göre İşgücüne Katılım

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A2'ye bakınız.

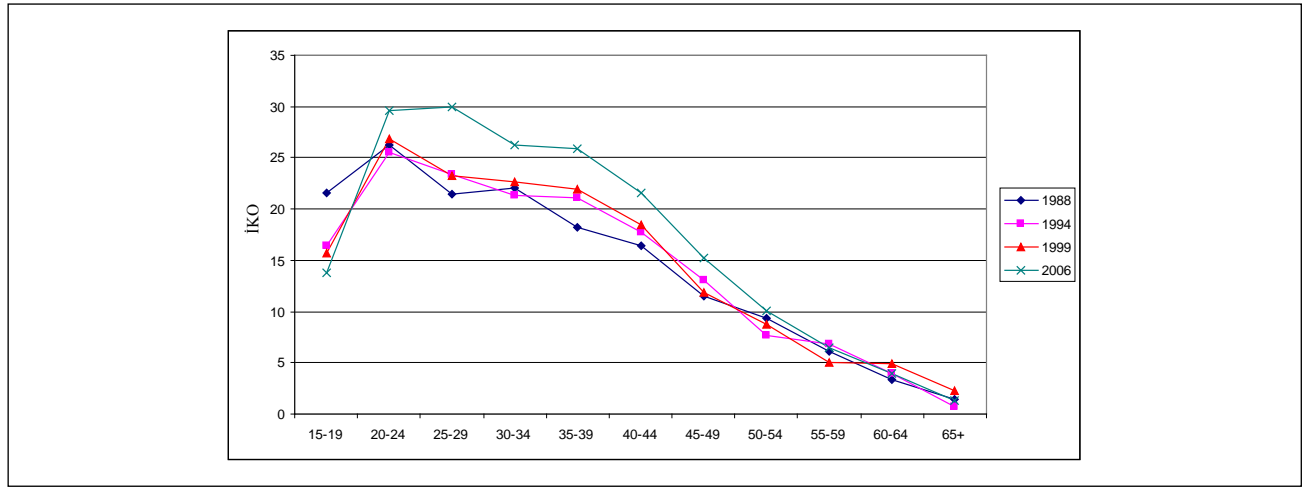
³ Türkiye'deki - kademeli olarak yürürlükten kaldırılmakta olan (Bölüm 4'e bakınız) - oldukça cömert sayılabilecek emeklilik sistemi, 40'lı yaşların ortaları gibi erken bir zamanda katılımda yaşanan güçlü düşüşün olası açıklamaları arasındadır. Ek Şekil B1 ve B2'de, Türkiye'deki erkekler ve kadınların yaş-katılım profilleri ABD, OECD ve AB üyesi ülkelerdeki emsalleri ile karşılaştırılmaktadır. Düşüşün Türkiye'de hem erkekler hem de kadınlar için 40'lı yaşların ortalarından başlayarak, diğer ülkelerde ise çok daha sonraki yaşlarda gözlemlenmesi, erken emekliliğin Türkiye'deki nispeten düşük katılım oranlarının nedenini kısmen açıkladığı yolundaki varsayımı destekler niteliktedir.

64. Kentsel alanlardaki kadınların zaman içerisindeki katılımına yakından bakıldığında, gözlemlenen artışın karşılaştırma amacıyla seçilen yılların bir sonucu olmadığı, kadınların işgücü piyasasına katılımının bir süredir 20-54 yaş grubu için artmakta olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil 10). 2006 haricinde değerlendirmeye alınan diğer tüm yıllarda kadınların katılımdaki tepe noktanın 20-24 yaş grubunda gerçekleşmesi ve bunu 25-29 yaş grubunda güçlü bir düşüşün izlemesi de ilgi çekicidir. 2006 yılına ait profil, 30-34 yaş grubunda gerçekleşen gecikmiş bir tepe noktası ve ertelenmiş bir düşüş göstermektedir. Yeni eğilimin bu

şekilde olup olmayacağı ileride görülecektir. Ancak profillerin hiç birisinde, katılım oranında ikinci bir önemli yükseliş görülmemektedir.

65. Kesit analizinden elde edilen katılım profillerinin, ortalama bir kadının yaşlandıkça kentsel işgücü piyasasında nasıl davrandığını ne ölçüde gösterdiği, yıl ve doğum kuşağı etkilerinin boyutuna bağlıdır. Yaş-katılım profillerinde gözlemlenen örüntülerin, yıl ve doğum kuşağı etkileri için düzeltildiklerinde farklı bir sonuca işaret etmeleri tamamen olasıdır. Bu konuya, sentetik panelleri oluşturduğumuz Bölüm 6.2'de yeniden döneceğiz.

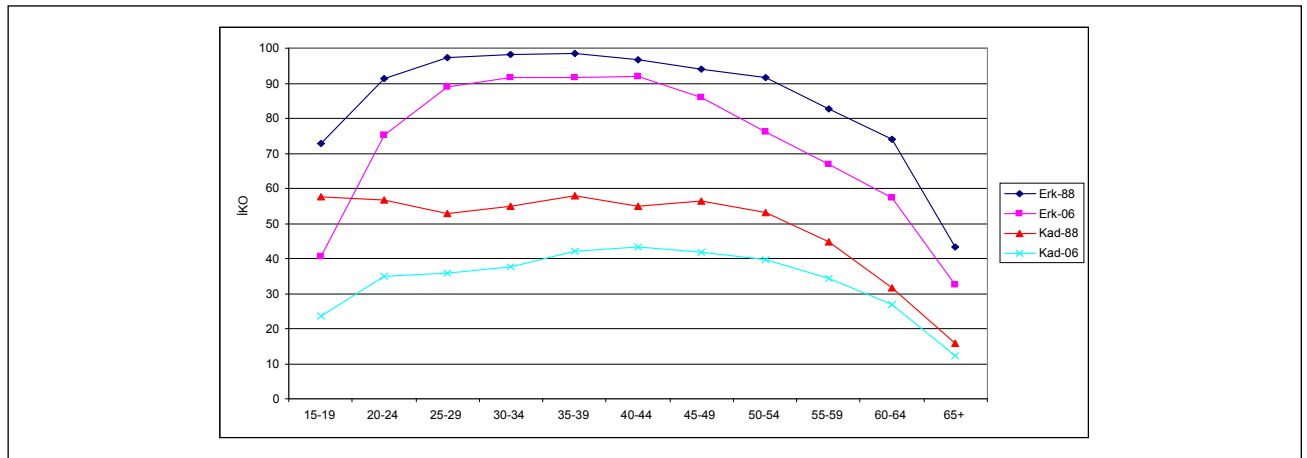
Şekil 10: 1988, 1994, 1999 ve 2006 Yıllarında Kentsel Yerlerde Yaş Gruplarına göre Kadınlara Ait İKO

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A2'ye bakınız.

Şekil 11: 1988, 1994, 1999 ve 2006 Yıllarında Kırsal Yerlerde Yaş Gruplarına göre Kadınlara Ait İKO

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A3'e bakınız.

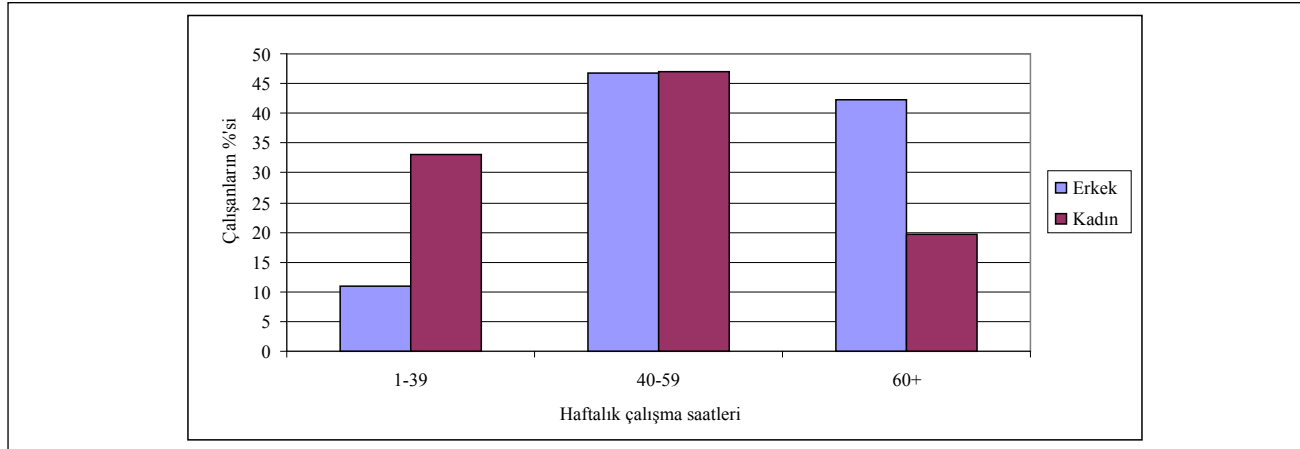
66. Kırsal alanlardaki kadınlar için görünüm oldukça farklıdır: işgücü piyasasına katılım tüm yaş gruplarında düşmektedir, genç kadınlar arasında ise bilhassa güçlü düşüşler gözlemlenmektedir (Şekil 11). Zaman içerisinde kırsal alanlardaki erkeklerin katılım oranları da düşmüş, ancak kadınlarda gözlemlenen düşüş özellikle güçlü olmuştur.

5.2.2. Çalışan Kadınların Zaman İçerisindeki Çalışma Saatleri

67. Türkiye'deki işgücü piyasasının ayırt edici özelliği, uzun çalışma saatleridir. Şekil 12'de, çalışan bireylerin haftalık çalışma saatlerine göre dağılımı gösterilmektedir. Çalışan 10 erkekte dokuz, haftada 40 saat ya da daha fazla çalışmaktadır. Tam zamanlı çalışma kadınlar arasında da yaygındır, kadınların yüzde 67'si haftada 40 saat ya da daha fazla çalışmaktadır.

68. Çalışma saatleri bağlamında ilginç bir soru, kentsel alanlardaki kadınlar arasında gözlemlenen katılım oranı artışının, yarım-zamanlı işlerde çalışan kadınların oranındaki bir artış yoluyla gerçekleşip gerçekleşmediğidir. 1988 ve 2006 yıllarında kentsel alanlardaki çalışan erkek ve kadın nüfuslarının çalışma saatleri dağılımını gösteren Şekil 13, bunun tersine işaret etmektedir. Hem erkekler hem de kadınlar için, çalışma saatlerinde bir artış gözlemlenmiştir. 1988 yılında kadınların yüzde 22,5'i haftada 40 saatten az çalışırken, bu oran 2006 yılında yüzde 17,3'e düşmüştür. Ayrıca hem erkekler hem de kadınlar için, çok uzun süreli (haftada 60 saat ya da daha fazla) çalışanların oranı önemli ölçüde yükselmiştir. Bu bulgu, kadınların katılım oranının çalışma saatlerine göre ağırlıklandırılması sonucu ortaya çıkacak toplam işgücü arzının katılım oranının kendisinden daha güçlü bir artış göstereceğine işaret etmektedir.

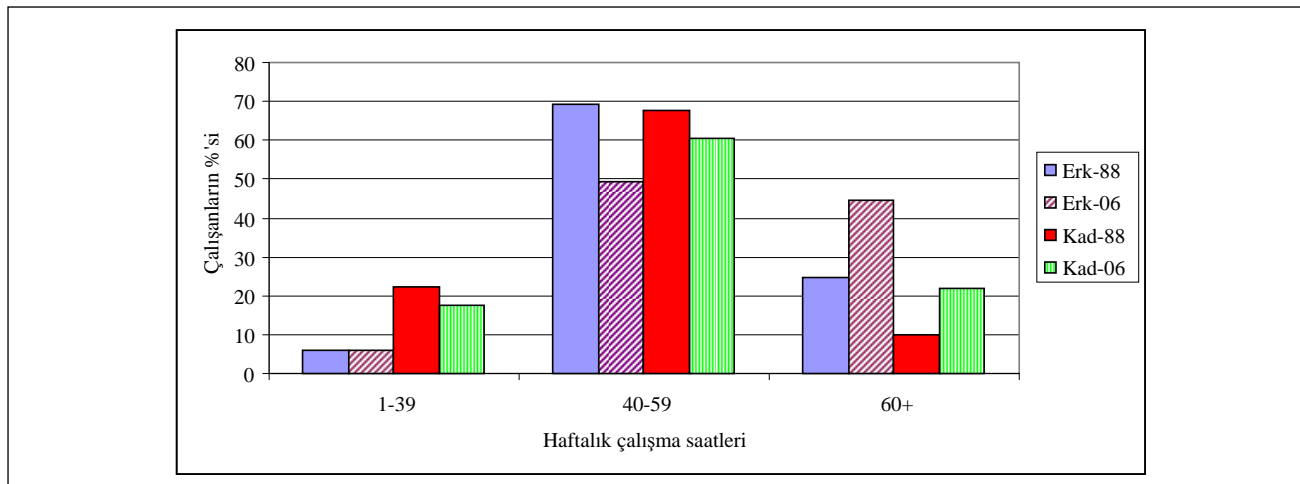
Şekil 12: 2006'da Cinsiyete Göre Çalışma Saatleri

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Şekil 13: 1988 ve 2006 Yıllarında Kentsel Yerlerde Cinsiyete göre Çalışma Saatleri

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

5.2.3. Çalışanların Cinsiyete ve Yıla göre Mesleki Dağılımı⁴

69. Çalışan kadınların sahip oldukları meslekler Tablo 2’de gösterilmiştir. Çalışan kadınların yaklaşık yüzde 60’ı, tarımla ilgili mesleklerde yer almaktadır. Bu sonuç, erkeklerin yüzde 24,7’sinin de tarım sektöründe bulunmasından da anlaşılabilir gibi, kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerin baskın olmasından ve kırsal alanlardaki kadınların Türkiye’deki çalışan 10 kadından altısını oluşturması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

70. Tarım dışı meslek dağılımının daha iyi anlaşılması için, kentsel kesime odaklanıyoruz. Tablo 3, payı azalmakla birlikte, tarımla uğraşan kadınların oranının kentsel alanlarda⁵ bile göz ardı edilebilir olmadığını göstermektedir. 1988 yılında kentsel alanlardaki çalışan kadınların yüzde 14,4’ü tarım sektöründeyken, 2003 yılında bu rakam yüzde 9,7’ye düşmüştür. Tarımın dışında, kadınların yoğun olduğu diğer iki meslek serbest/teknik elemanlar ve idari personeldir: tarım çalışanları hariç, 2003 yılında çalışan kadınların yaklaşık yarısı bu iki meslek grubundan birinde yer

Tablo 2: 2003 Yılında Cinsiyete göre Mesleki Dağılım (%)

ISCO-68	Erkek	Kadın
Serbest Meslek Sahipleri, Teknik Elemanlar ve İlgili Meslekler	7.85	10.70
Müşavirler ve Üst Kademe Yöneticiler	3.93	0.96
İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar	5.11	8.80
Ticaret ve Satış Personeli	14.01	5.25
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	12.47	5.93
Tarım, Hayvancı, Ormancı, Balıkçı ve Avcılar	24.66	59.05
Tarım dışı Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makinaları Kullananlar	31.96	9.31

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. 2003, ISCO-68’in kullanıldığı son yıldır

Tablo 3: Cinsiyete göre Kentsel Yerlerde Mesleki Dağılım (%)

ISCO-68	Erkek			Kadın		
	1988	2000	2003	1988	2000	2003
Serbest Meslek Sahipleri, Teknik Elemanlar ve İlgili Meslekler	8.80	10.02	10.48	19.74	25.24	23.89
Müşavirler ve Üst Kademe Yöneticiler	3.76	4.14	5.27	1.30	2.10	2.30
İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar	6.72	7.44	6.99	21.32	22.50	20.19
Ticaret ve Satış Personeli	15.81	18.72	18.89	6.33	10.32	11.25
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	12.85	14.03	14.93	10.06	12.28	13.78
Tarım, Hayvancı, Ormancı, Balıkçı ve Avcılar	4.43	2.66	3.10	14.43	8.71	9.67
Üretim Faaliyetlerinde Çalışanlar ve Ulaştırma Makinaları Kullananlar	47.62	42.97	40.33	26.82	18.88	18.93

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. 2003, ISCO-68’in kullanıldığı son yıldır.

almaktadır, bu mesleklerde erkeklerin oranı ise yüzde 18’dir. Dağılım zamana göre incelendiğinde, tarım ve üretim faaliyetlerinde çalışanlarının payında bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu durumun aksine, (tek bir istisna ile) diğer meslek gruplarında çalışan erkek ve

kadınların oranı bir artış göstermiştir. Kadınlarda en güçlü artışlar serbest meslek sahipleri, satış ve hizmet çalışanları gruplarında meydana gelmiştir. Oldukça ilginç bir şekilde, idari işlerde çalışan kadınların oranı bir artış kaydetmemiş, aslına bakılırsa biraz düşmüştür.

⁴ 1988’den 2003’e kadar TÜİK mesleki sınıflandırma yaparken ISCO-68’i izlemiştir. 2004 yılından itibaren meslekler ISCO-88 doğrultusunda kategorize edilmeye başlanmıştır. Zaman içerisindeki karşılaştırmayı kolaylaştırmak için, bu bölümde ISCO-68’in kullanıldığı son yıl olan 2003’ü rapor etmekteyiz.

⁵ Bu durum kısmen, ekonomik faaliyet ya da nüfusa verilen hizmetler gibi diğer özelliklerden ziyade yerleşim yerinin büyüklüğüne dayanan kentsel bölgeler tanımına dayanmaktadır.

5.2.4. Cinsiyete ve Yıla göre İstihdam Durumu

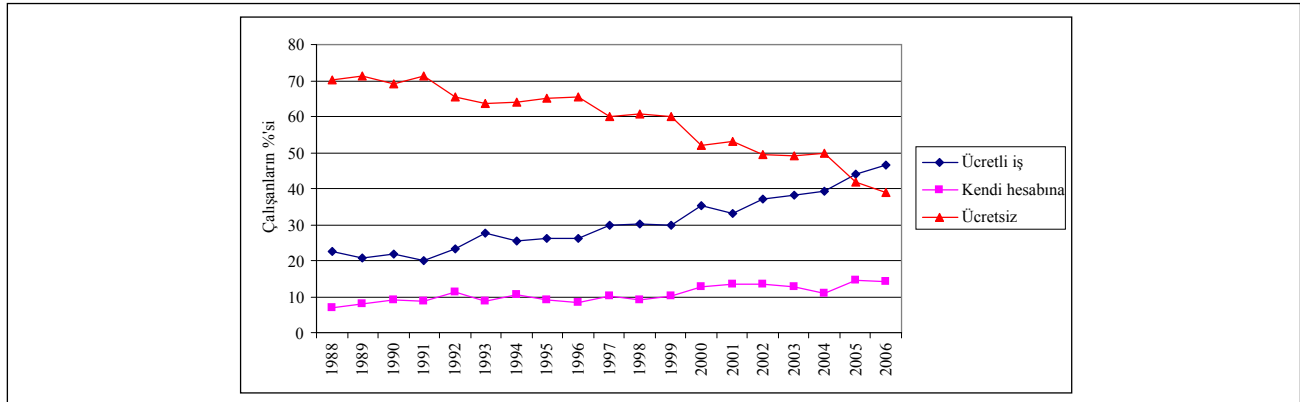
71. Türkiye'de kadınların istihdamı konusundaki diğer bir önemli olgu, kadınların önemli bir bölümünün ücretsiz aile işçileri olarak çalışmasıdır. 2006 yılında bu kadınlar, çalışan tüm kadınların yüzde 39'unu oluşturmuştur. Bununla birlikte bu kadınların ezici bir çoğunluğunun çalıştığı tarım sektörünün istihdamdaki azalan payı, ücretsiz aile işçiliğinde de bir düşüş anlamına gelmiştir. Şekil 14'te kadınlar için ücretsiz aile işçiliğindeki azalma eğilimi gösterilmektedir; bu durum, Şekil 15'te betimlenen serbest çalışan erkeklerdeki azalmaya paralel olarak gerçekleşmektedir.

72. İlk kez 2005 yılında, çalışan kadınlar içinde ücretsiz aile işçilerinin payı, ücretli işçilerin altına düşmüştür. Şekil 14, ücretsiz aile işlerindeki azalmanın ve ücretli işlerdeki artışın oldukça kesintisiz bir biçimde 1988'den bu yana devam ettiğini göstermektedir, dolayısıyla bu eğilimin gelecek yıllarda da devam etmesi

beklenebilir. Erkeklerde de gittikçe artan bir bölümün ücretli istihdama yöneldiği gözlemlenmektedir. 2006 yılında ücretli çalışanlar, çalışan tüm erkeklerin yüzde 60'ını, kendi hesabına çalışanlar ise yüzde 34'ünü oluşturmuştur.

73. Kentsel alanlarda ücretli işler, kadınlar (ve erkekler) için başlıca istihdam biçimi olmuştur ve gittikçe daha fazla sayıda kadının ücretli iş aradığı yolunda işaretler vardır. 1988'de kadınların yüzde 74,8'i ücretli olarak istihdam edilmişken, bu rakam 2006'da yüzde 80,3'e yükselmiştir (Şekil 16). Erkeklerin istihdam durumunda da benzer gelişmeler olmaktadır, erkekler arasında da ücretli olarak çalışanların payının arttığı görülmektedir (Şekil 16'ya bakınız). Şekil 16'da görülebileceği gibi, kadınlar arasında ücretli istihdamda önemli azalmaların meydana geldiği iki yılın (1994 ve 1999) kriz yılı olması da ayrıca ilginçtir.⁶ Yine ilginç bir şekilde, bu iki yıl boyunca ücretli olarak istihdam edilmiş erkeklerin oranı biraz artmıştır (Şekil 17).

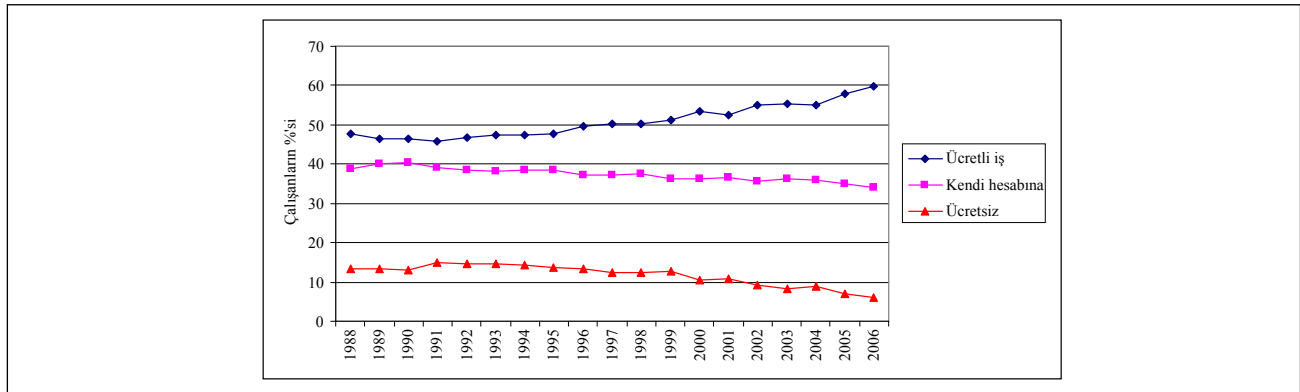
Şekil 14: Yıllara göre Kadınların İstihdam Durumu

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A4'e bakınız.

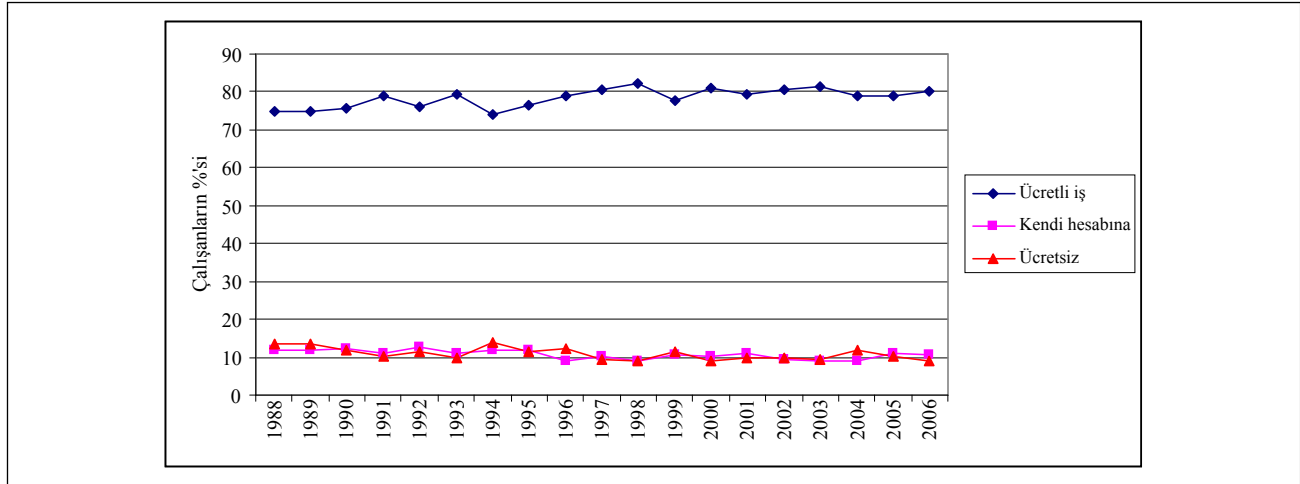
Şekil 15: Yıllara göre Erkeklerin İstihdam Durumu

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

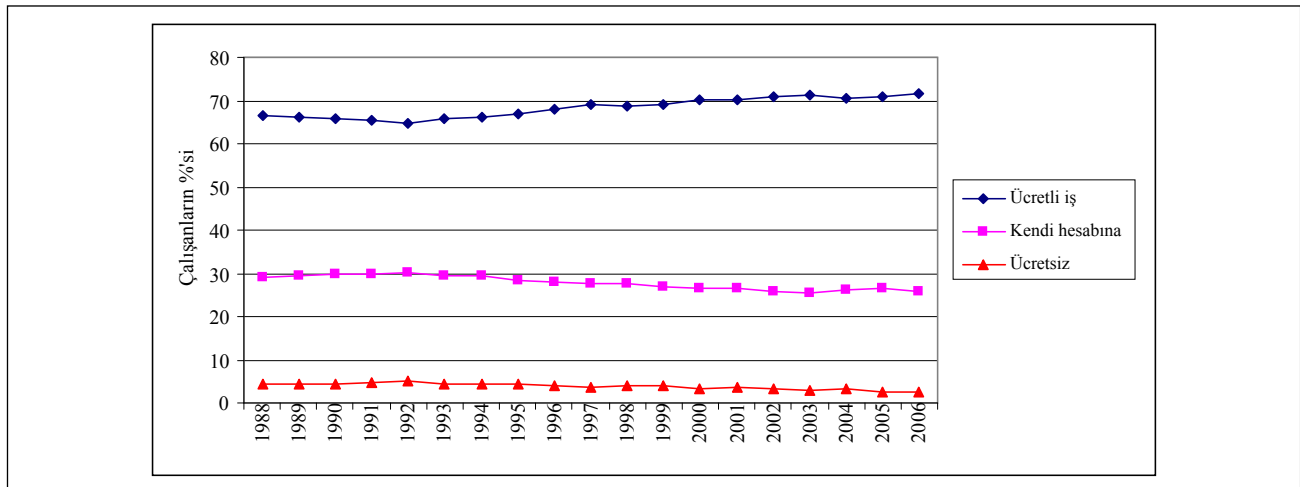
Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A4'e bakınız.

⁶ Bununla birlikte, 1994 ve 1999'dan daha güçlü bir durgunluğun yaşandığı 2001 krizinde benzer bir azalma gözlemlenmemiştir.

Şekil 16: Yıllara göre Kentsel Yerlerdeki Kadınların İstihdam Durumu

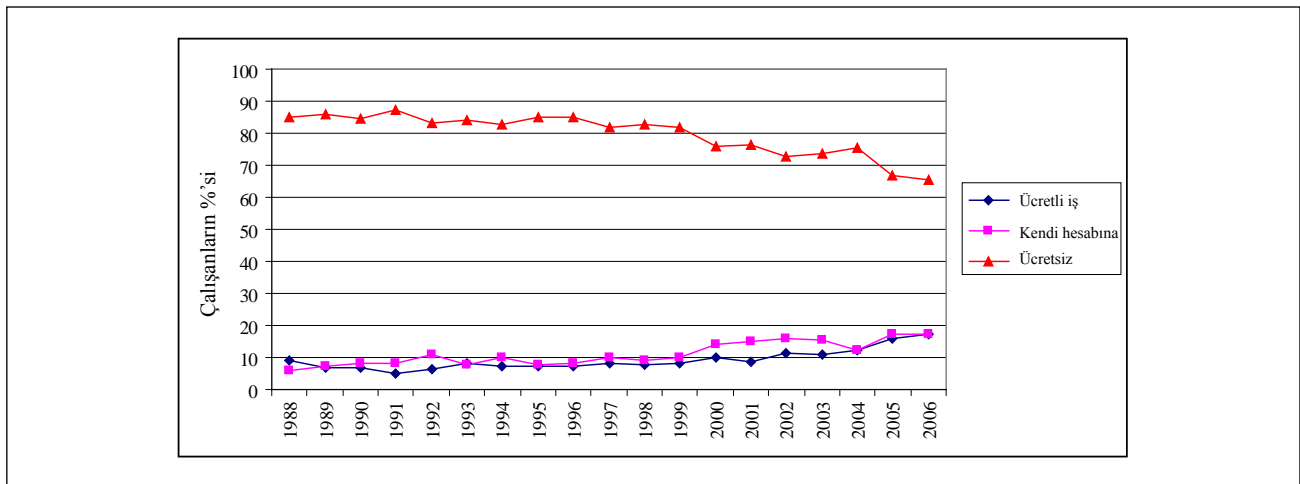
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A5'e bakınız.

Şekil 17: Yıllara göre Kentsel Yerlerdeki Erkeklerin İstihdam Durumu

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A5'e bakınız.

Şekil 18: Yıllara göre Kırsal Yerlerdeki Kadınların İstihdam Durumu

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Veriler için Ek Tablo A6'ya bakınız.

74. Resmi tamamlamak için, kırsal alanlardaki kadınların istihdam durumunda zaman içerisinde yaşanan değişimler de Şekil 18'de gösterilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, ücretsiz aile işçileri olarak istihdam edilen kadınların oranı 1988'den bu yana sürekli olarak azalmaktadır. Öte yandan ücretli çalışma ise artış göstermektedir.

75. Ücretli işlerin büyük bir bölümünün düzenli iş biçimini aldığı da belirtilmeye değerdir (Ek Tablo A7'ye bakınız). Örneğin 2006 yılında, kentsel alanlarda kadın ücretli çalışanların yüzde 92'si ve kırsal alanlarda ise yüzde 71,6'sı düzenli işlerde istihdam edilmektedir. Erkekler için karşılık gelen rakamlar ise sırasıyla yüzde 90,1 ve yüzde 78,2'dir. 1988-2006 döneminde kentsel alanlarda düzenli işlerde çalışan kadın ücretlilerin oranı yüzde 90 civarında iken, kırsal alanlardaki kadınlarda bu oran yükselir görünmektedir (Ek Tablo A7'ye bakınız). 1988-1994 döneminde, düzenli işlerde çalışan ücretlilerin oranı yüzde 55-65 aralığında gerçekleşmiş, 1995 yılında yüzde 47,6 ile ani bir düşüş kaydettikten sonra artmaya başlayarak 2000 yılında yüzde 72,8'e ulaşmıştır.

5.3. Doğum Kuşağı Profilleri

5.3.1. Ardışık Doğum Kuşakları için Yaşa göre Kadın İşgücü Katılım Oranları

76. Daha önce anlatıldığı gibi, kırsal alanlarda çok daha zayıf olmakla birlikte, hem kırsal hem de kentsel alanlardaki kadınların işgücüne katılımına ilişkin yaş profilinde bir hörgüç-biçimi görülmektedir. Ancak bu profilleri oluşturmak için tek bir kesit kullanıldığından, bu yaş etkileri aynı zamanda doğum kuşağı ve

takvim yılı etkileri anlamına da gelebilir, çünkü farklı yaşlara ait veri noktaları farklı doğum kuşakları ve takvim yıllarına karşılık gelmektedir. Yaş etkilerini elde etmek için, ideal olarak zaman içerisinde aynı doğum kuşağını izleyebileceğimiz panel verilere ihtiyaç vardır. Ancak panel verilerin mevcut olmadığı durumlarda bile, bir dizi kesit veri kullanılarak sentetik bir panel oluşturmak mümkündür.⁷ Bu sentetik doğum kuşaklarını, dört HIA uygulamasına dayanarak oluşturuyoruz: 1990, 1995, 2000 ve 2005. Doğum kuşaklarının tanımları Tablo 4'te verilmiştir. Örneğin 1971-1975 doğum kuşağından olan bireyler 1990 yılına ait verilerde 15 ila 19 yaşında, 1995 verilerinde 20 ila 24 yaşında, 2000 verilerinde 25 ila 29 yaşında ve 2005 verilerinde 30 ila 34 yaşındadır.

77. Bu anketlerde zaman içerisinde aynı kişiler izlenmemiştir, ancak yine de, aynı doğum kuşağına dahil bireyler örneğin benzer eğitim olanaklarını ve doğum kontrolü tekniklerini paylaşacaklarından ve doğum kontrolüne, evliliğe ve okullaşmaya karşı farklı doğum kuşağına dahil bireylere kıyasla daha benzer tavırlar göstereceklerinden, ardışık doğum kuşaklarına ve bunların katılım oranlarına bakarak değişen davranışlar hakkında bilgi edinilebilir. Örneğin 1986-1990 doğum kuşağına dahil 15-19 yaş arası kadınların 2006 yılında en düşük işgücü katılım oranına sahip olması beklenebilir, çünkü bu doğum kuşağı, 1997'de zorunlu eğitimin beş yıldan sekiz yıla uzatılmasından etkilenen tek kuşaktır. Genç kuşakların işgücü piyasasına katılımda göstereceği herhangi bir pozitif eğilim, ortalama katılım oranının genç ve yaşlı doğum kuşakları birleştirilerek hesaplanması sonucu maskeleyecektir.

Tablo 4: Doğum Kuşağı Tanımları

Doğum Kuşağı	Doğum Yılı	1990'da Yaş	1995'te Yaş	2000'de Yaş	2005'te Yaş
1	1986-1990				15
2	1981-1985			15	20
3	1976-1980		15	20	25
4	1971-1975	15	20	25	30
5	1966-1970	20	25	30	35
6	1961-1965	25	30	35	40
7	1956-1960	30	35	40	45
8	1951-1955	35	40	45	50
9	1946-1950	40	45	50	55
10	1941-1945	45	50	55	60
11	1936-1940	50	55	60	
12	1931-1935	55	60		
13	1926-1930	60			

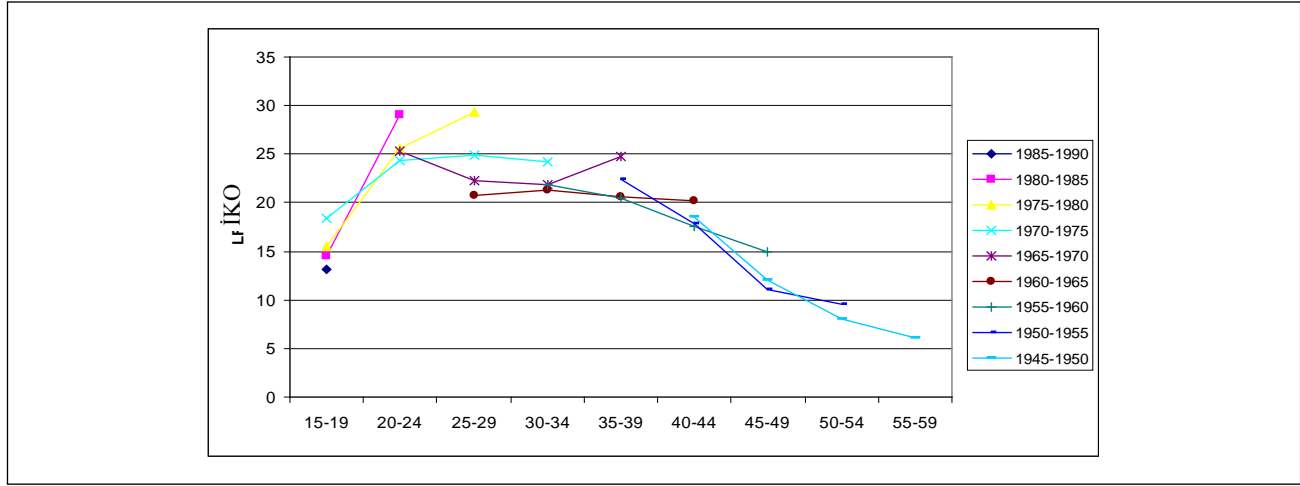
⁷ Bkz. Browning ve diğ. (1985) ve Attanasio (1998).

5.3.1.1 Kentsel Alanlardaki Kadınlar

78. Kentsel alanlardaki kadınlar için doğum kuşaklarına göre yaş-katılım profillerini betimleyen Şekil 19, en genç yaş grubu (15-19 yaş) haricinde tüm diğer yaş grupları için, kadınların işgücüne katılımının genç kuşaklar arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin, 1960-1965 doğum kuşağında 25-29 yaş arası kadınların katılım oranı yüzde 20,7 civarındayken,

bu oran 1965-1970 doğum kuşağında yüzde 22,3, 1970-1975 doğum kuşağında yüzde 24,9 ve son olarak 1975-1980 doğum kuşağında yüzde 29,3 olarak kaydedilmiştir (ayrıca Ek Tablo A8'e bakınız). Gözlemlenen değişimler değişen davranış (katılıma karşı değişen tavırlar, yüksek okullaşma düzeyleri, vb.) - doğum kuşağı - etkilerinin yanı sıra ilgili doğum kuşağı için değişen ekonomik durumları da - zaman etkilerini - yansıtacaktır.

Şekil 19: Doğum Kuşaklarına göre Kentsel Yerlerdeki Kadınların İşgücüne Katılımı

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

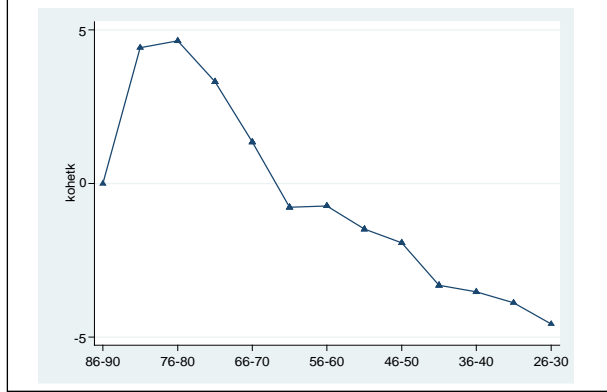
Not: Veriler için Ek Tablo A8'e bakınız.

79. Şekil 9 ve 19'u karşılaştırarak, doğum kuşağı ve yıl etkileri için düzeltme yapılmadan elde edilen yaş-katılım profillerinin, geç yaşlarda yaşa göre katılımdaki azalmayı biraz abarttığı sonucunu çıkarabiliriz. Katılımın olgunluk çağında açıkça daha yüksek olmasına rağmen, katılımdaki önemli azalmalar sadece 40 yaştan sonra meydana gelmektedir. Örneğin 1960-1965 doğum kuşağını ele alalım: bu doğum kuşağı için 20-24, 25-29, 30-34 ve 35-39 yaşlardaki katılım oranı sırasıyla yüzde 20,7, yüzde 21,8, yüzde 20,5 ve yüzde 20,2 civarındadır. Bu profil, normal bir kesitten elde edilecek profilden belirgin bir biçimde farklıdır. Şekil 9, aynı yaş grupları için aşağıdaki katılım oranlarını vermektedir: yüzde 30, yüzde 26,3, yüzde 25,9 ve yüzde 21,6.

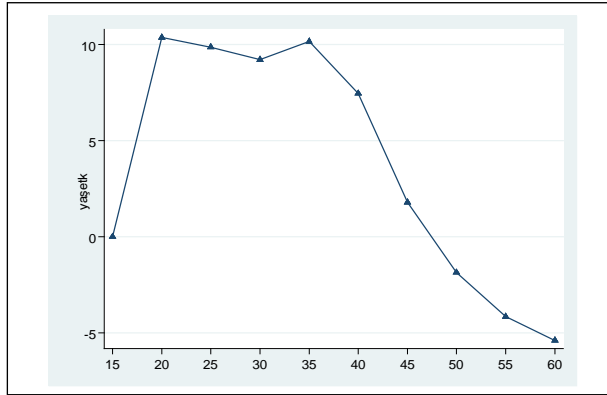
80. Şekil 19'u oluşturmak için kullanılan sentetik panel verileri üzerinde yapılan bir regresyon analizi, katılımın genç kuşaklar arasında daha yüksek olduğunu teyit etmektedir (Şekil 20). Örneğin yaş kontrol edildiğinde, 1976-1980 doğum kuşağına dahil kadınların ortalama katılım oranının, 1961-1965 doğum

kuşağındaki emsallerinden kabaca yüzde beş buçuk puan ($p < 0,01$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Regresyon sonuçları yaşın aynı zamanda katılımın önemli bir belirleyicisi olduğuna da işaret etmektedir. Ancak doğum kuşağı etkileri kontrol edildiğinde, 20-39 yaş arası kadınların katılım oranlarındaki fark yüzde iki puandan daha fazla değildir (tüm kategoriler için $p < 0,01$). Bu durumun aksine, 15-19 ve 20-24 yaşlarındaki kadınların katılım oranları arasında yüzde 10 puandan fazla fark vardır. Dahası, olgunluk çağındaki kadınlar ile daha yaşlı kadınlar arasında daha da büyük farklar gözlemlenmektedir. Örneğin, 25-29 ile 55-59 yaşlarındaki kadınların katılım oranları arasındaki fark 15 puan civarındadır. Farklı yaşlardaki kadınların katılım oranlarındaki — doğum kuşağı ve yıl etkileri açılarından düzeltilmiş — tahmin edilen değişimler Şekil 21'de gösterilmiştir. Kadınların katılım oranını arttırmaya yönelik her türlü çabanın sadece olgunluk çağındaki kadınların katılım oranlarını arttırması değil, aynı zamanda 40 yaşında görülen ani düşüşü — ki bunun başlıca nedeni erken emekliliktir - de azaltması gerekecektir.

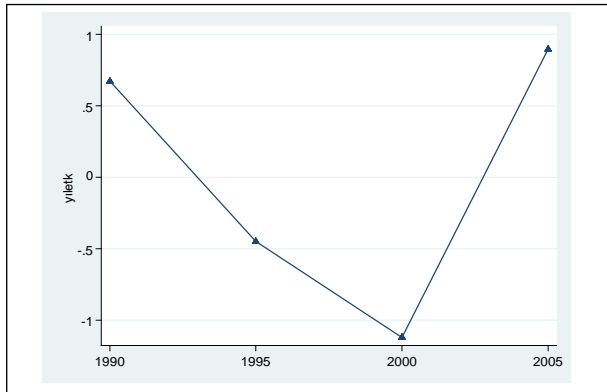
Şekil 20: Kentsel Yerlerde İşgücüne Katılım Oranı üzerindeki Doğum Kuşağı Etkileri (yüzde puan olarak) (Referans kuşak = 1986-90)

Şekil 21: Kentsel Yerlerde İşgücüne Katılım üzerindeki Yaş Etkileri (yüzde puan olarak) (Referans Yaş Grubu = 15-19)

Şekil 22: Kentsel Yerlerde İşgücüne Katılım Oranı üzerindeki Yıl Etkileri (yüzde puan olarak)

Not: Yıl etkilerinin toplamının sıfıra eşit olduğu varsayılmıştır.

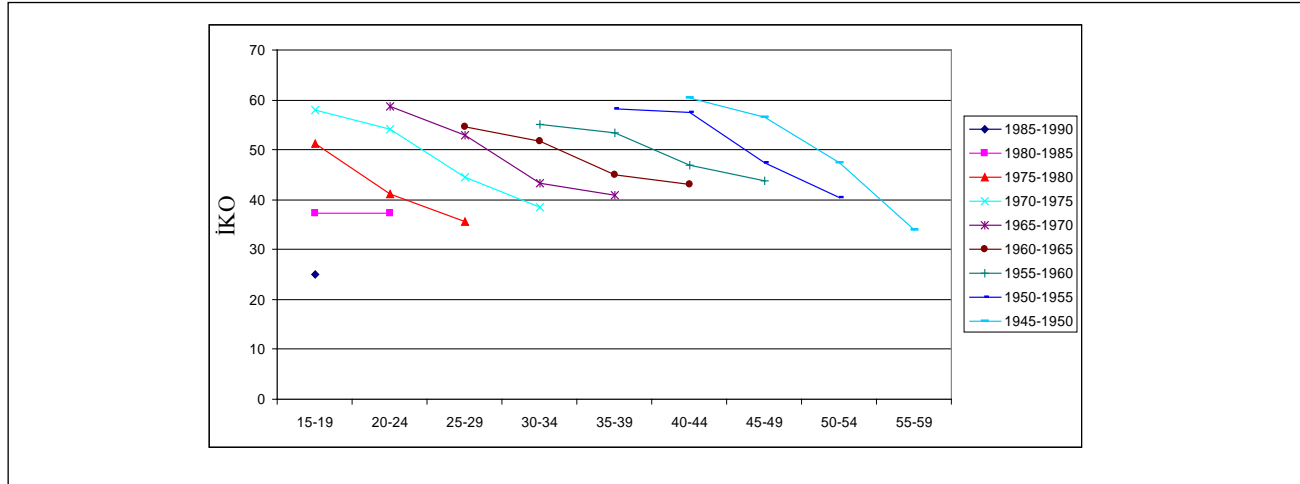
81. Son olarak, Şekil 22'de gösterilen yıl etkileri, kentsel alanlardaki kadınların işgücüne katılımının 1990 ve 2005 yıllarında daha olası olduğuna işaret etmektedir.

5.3.1.2 Kırsal Alanlardaki Kadınlar

82. Kırsal alanlardaki kadınların işgücü piyasasına azalan katılımını daha iyi değerlendirmek için, senetik bir panel kullanılarak bir doğum kuşağı analizi yapılmıştır. Şekil 23'teki çeşitli doğum kuşakları için betimlenen yaş-katılım profilleri, kentsel profilden çok farklı görünmektedir (Şekil 19'a bakınız). Kentsel alanlardaki kadınlar için genç kuşakların işgücü piyasasına katılmalarının daha olası olduğu sonucuna varılmışken, kırsal alanlardaki kadınlar için bunun zıttı gözlenmiştir: değerlendirmeye alınan tüm yaş kategorilerinde, genç kuşaklardaki kadınlar, yaşlı kuşaklardaki emsallerinden daha düşük bir işgücü piyasasına katılım olasılığına sahiptir; üstelik özellikle son doğum kuşakları arasında, bir doğum kuşağından bir sonrakine katılım oranlarındaki düşüş son derece güçlüdür. Örnek olarak, dört ardışık doğum kuşağına dahil olan 25-29 yaşlarındaki kadınların katılım oranlarına bakılabilir: Bu oranlar 1960-1965 doğum kuşağı için yüzde 54,5, 1965-1970 doğum kuşağı için yüzde 52,9, 1970-1975 doğum kuşağı için yüzde 44,4 ve 1975-1980 doğum kuşağı için yüzde 35,6 olarak hesaplanmıştır (ayrıca Ek Tablo A9'a bakınız). Raporun daha sonraki bölümlerinde değinilen, kırsal alanlardaki kadınlar arasında artan eğitim düzeyleri ve azalan doğurganlık oranları dikkate alındığında, bu bulgular şaşırtıcıdır.

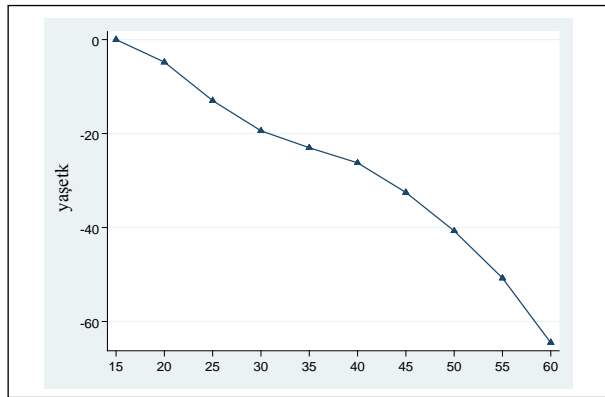
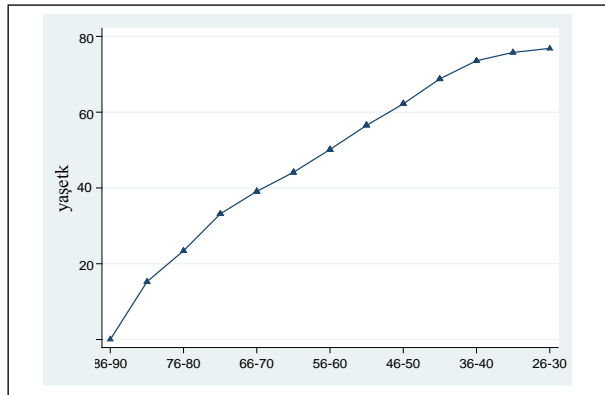
83. Yaş-katılım profilleri aynı zamanda son derece güçlü bir yaş etkisi göstermektedir: doğum kuşağı sabit tutulduğunda, kadınlar yaşlandıkça katılım düşmektedir. Örnek olarak, 1970-1975 doğum kuşağına bakılabilir. Bu doğum kuşağında katılım, 20-24 yaşlarındaki kadınlar için yüzde 58 ile en yüksek düzeydedir. Katılım daha sonra 25-29 yaş grubu için yüzde 54,2'ye, 30-34 yaş grubu için yüzde 44,4'e ve son olarak 35-39 yaş grubu için yüzde 38,5'e düşmektedir. Bu rakamlar, kesit analizlerinden elde edilen yaş-katılım profillerinin katılım üzerindeki yaş etkilerini, tüm yaşlarda yaşlı kuşaklar arasındaki daha yüksek katılım olasılığı nedeniyle eksik tahmin ettiğine işaret etmektedir.

84. Kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılım kararlarındaki yaş, doğum kuşağı ve yıl etkilerinin ayrıştırılmasından elde edilen yaş etkileri, Şekil 24'te sunulmuştur. Kentsel alanlardaki -20 ila 40 yaşları arasında düz bir çizgi izleyen hörgüç-biçimli - yaş etkilerinin aksine, kırsal alanlardaki yaş etkileri tekdüze bir şekilde azalan bir profil göstermektedir. Kırsal alanlarda, kadınlar yaşlandıkça işgücü piyasasına katılmaları daha az olası hale gelmektedir.

Şekil 23: Doğum Kuşaklarına göre Kırsal Yerlerde Kadınların İşgücüne Katılımı

Kaynak: HIA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: Veriler için Ek Tablo A9'a bakınız.

Şekil 24: Kırsal Yerlerde İşgücüne Katılım üzerindeki Yaş Etkileri (yüzde puan olarak) (Referans Yaş Grubu = 15-19)**Şekil 25: İşgücüne Katılım üzerindeki Doğum Kuşağı Etkileri (yüzde puan olarak), Kırsal Yerler (Referans Doğum Kuşağı = 1986-90)****Şekil 26: Kırsal Yerlerde İşgücüne Katılım Oranı üzerindeki Yıl Etkileri (yüzde puan olarak)**

Not: Yıl etkileri toplamının sıfıra eşit olduğu varsayılmıştır.

85. Kırsal alanlardaki kadınlar için doğum kuşağı etkileri Şekil 25'te gösterilmiştir. Buna göre, kırsal alanlardaki genç doğum kuşaklarının işgücü piyasasına katılmaları daha az olasıdır. Bu durum, kentsel alanlarda genç doğum kuşaklarının işgücüne katılmalarının daha olası olduğu bulgusunun tamamen aksinedir.

86. Son olarak, ayrıştırma analizinden elde edilen zaman etkileri Şekil 26'da sunulmuştur. Kırsal alanlardaki kadınlar, 1995 yılında diğer üç yıldan daha yüksek bir işgücü piyasasına katılma eğilimi göstermiştir.

5.3.2. Ardışık Doğum Kuşakları için Yaşa göre Haftalık Çalışma Saatleri

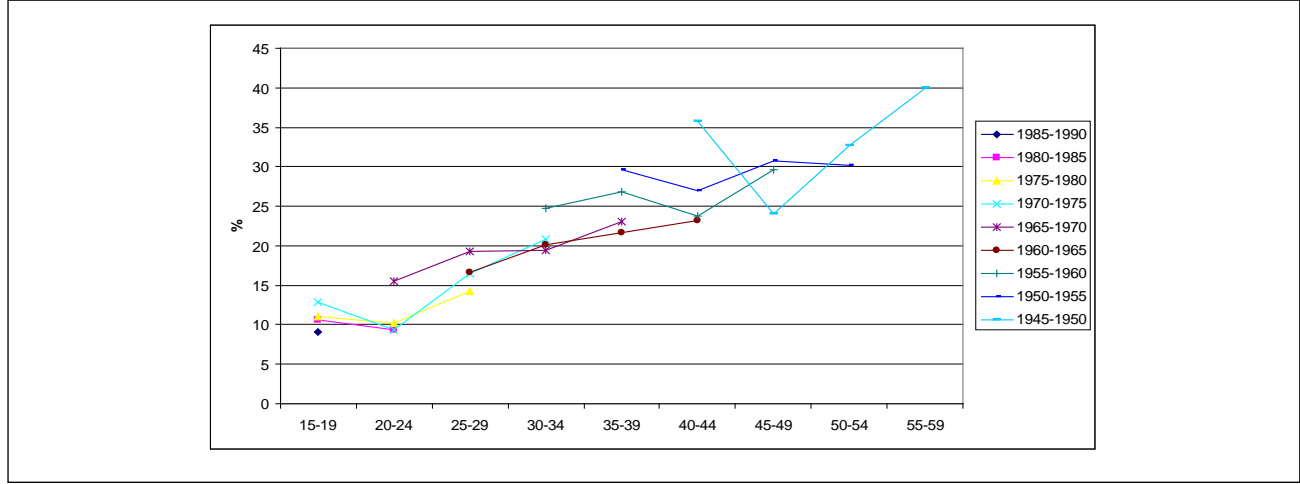
5.3.2.1. Kentsel Alanlardaki Kadınlar

87. Doğum kuşağı profillerinin türetildiği TÜİK veri tabanı, çalışma saatlerinin dağılımını sağlamakta, ancak ortalama çalışma saatlerini vermemektedir. Bu nedenle, yaşa ve doğum kuşaklarına göre haftalık çalışma saatlerindeki değişime ilişkin analizimizde, kadınların farklı çalışma saati kategorilerine dağılımına

bakılmıştır. Bu amaçla, 40 saatten az çalışan kadınlar ile 50 saat ya da daha fazla çalışan kadınların oranı dikkate alınmıştır.

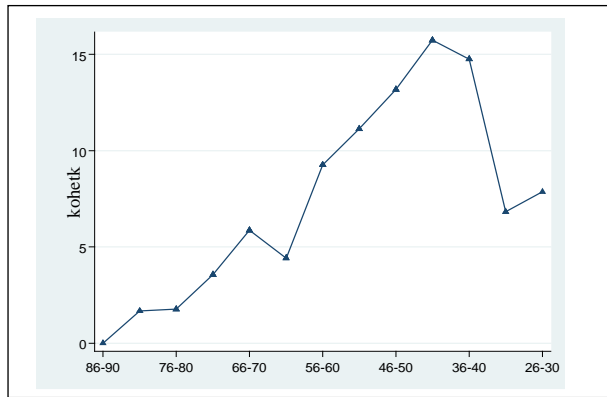
88. Şekil 27'de, kentsel alanlarda yaşa ve doğum kuşağına göre haftada 40 saatten daha az çalışan kadınların oranı gösterilmektedir. Haftada 40 saatten az çalışanların oranı, yaşla birlikte artmaktadır. Bununla birlikte, yaşlı kuşaklar arasında haftada 40 saatten az çalışan kadınların oranının daha yüksek olması da söz konusudur.

Şekil 27: Kentsel Yerlerde Yaşa ve Doğum Kuşağına göre Haftada 40 Saatten Az Çalışan Kadınların Oranı

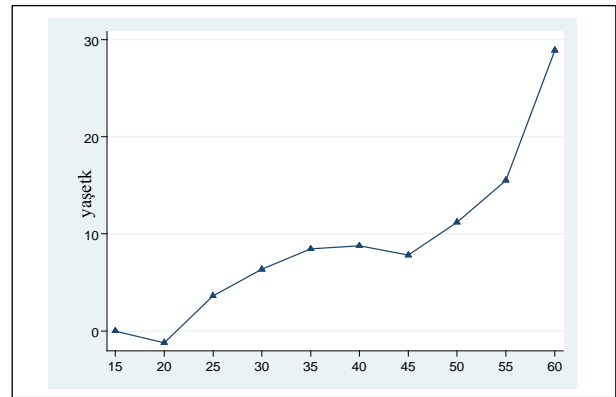
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Şekil 28: Haftada 40 Saatten Az Çalışanlar üzerindeki Doğum Kuşağı Etkileri (yüzde puan olarak), Kentsel Yerler (Referans Doğum Kuşağı = 1986-90)

89. Şekil 28'de, kentsel alanlardaki kadınlardan haftada 40 saatten az çalışanların yaş, doğum kuşağı ve yıl etkilerinin ayrıştırılmasından elde edilen doğum kuşağı etkileri gösterilmektedir. Daha önce, kentsel alanlardaki genç doğum kuşaklarının işgücü piyasasına katılmalarının daha olası olduğu gösterilmişti. Burada, bu genç doğum kuşaklarının yaşlı kuşaklara kıyasla daha kısa bir çalışma haftasına sahip olmala-

Şekil 29: Haftada 40 Saatten Az Çalışanlar üzerindeki Yaş Etkileri (yüzde puan olarak), Kentsel Yerler (Referans Yaş Grubu = 15-19)

rının da daha az olası olduğu gösterilmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye'de kentsel alanlardaki genç kadın kuşaklarının yüksek işgücüne katılım eğilimi, yarım-zamanlı işlerden ileri gelmemektedir.

90. Haftada 40 saatten az çalışan kadınlardaki yaş etkileri Şekil 29'da verilmiştir. Genel olarak, yaş arttıkça, haftada 40 saatten az çalışma daha olası hale gelmek

tedir. 50 yaştan sonra daha kısa çalışma saatlerindeki artış belirgindir.

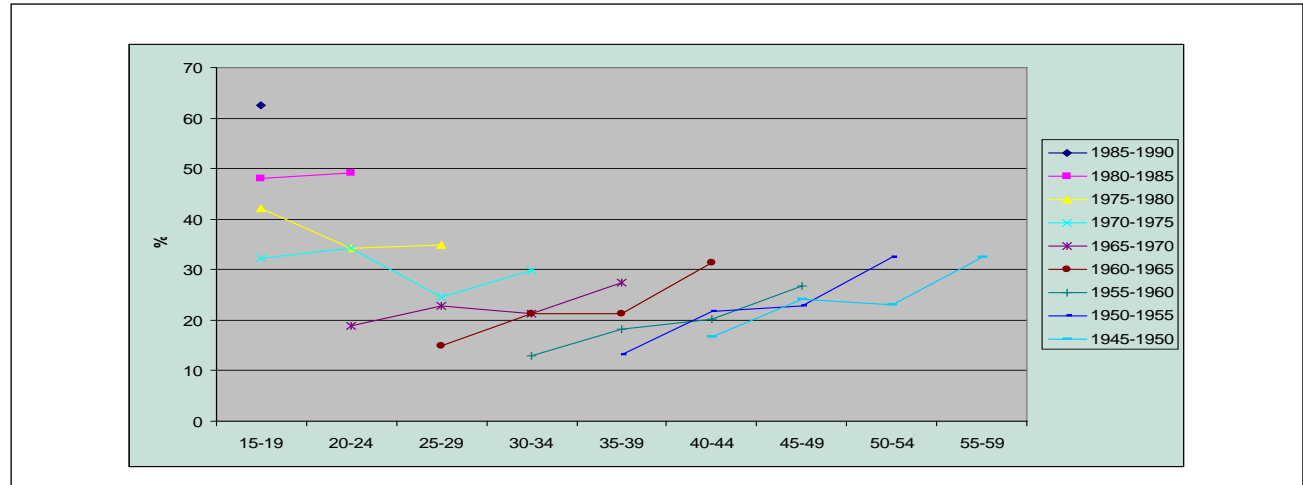
91. Bir sonraki adımda uzun süreli, özellikle haftada 50 saatten fazla çalışanların doğum kuşağı, yaş ve yıl etkileri ayrıştırılmıştır. Şekil 30'da ayrıştırma analizinde kullanılan veri noktaları gösterilmekte, Şekil 31 ve Şekil 32'de ise sırasıyla bu ayrıştırma analizinden elde edilen doğum kuşağı ve yaş etkileri verilmektedir.

92. Şekil 31'de gösterilen doğum kuşağı etkileri, genç kuşakların uzun süreli çalışmasının daha olası oldu-

ğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, sonraki doğum kuşaklarının haftada 40 saatten az çalışmalarının daha az olası olduğu yönündeki önceki bulgularla da tutarlıdır. Bu nedenle, genç kadın kuşaklarının sadece işgücü piyasasına daha fazla katılmalarının değil, daha uzun süreli çalışmalarının da daha olası olduğu söylenebilir.

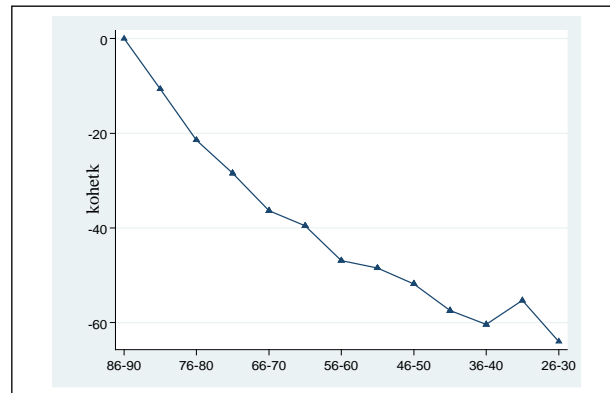
93. Haftada 50 saatten fazla çalışanların yaş etkileri, şaşırtıcı bir eğilim sergilemektedir. Yaş arttıkça, haftada 50 saatten fazla çalışma olasılığı artmaktadır. Bu durum, Şekil 32'de de açıkça görülmektedir.

Şekil 30: Kentsel Yerlerde Yaşa ve Doğum Kuşağına göre Haftada 50 Saat ya da Daha Fazla Çalışan Kadınların Oranı

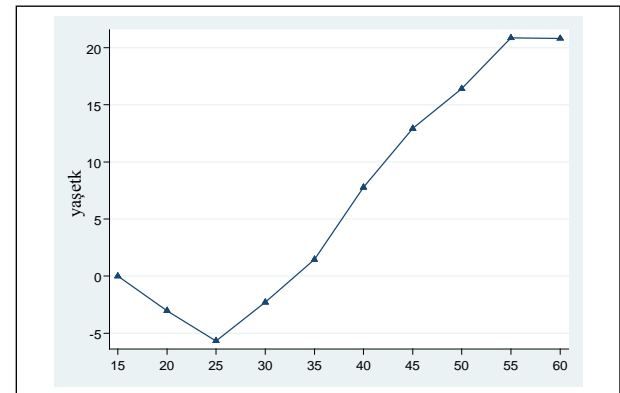

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Şekil 31: Haftada 50 Saatten Fazla Çalışanlar üzerindeki Doğum Kuşağı Etkileri (yüzde puan olarak), Kentsel Yerler (Referans Doğum Kuşağı = 1986-90)

Şekil 32: Haftada 50 Saatten Fazla Çalışanlar üzerindeki Yaş Etkileri (yüzde puan olarak), Kentsel Yerler (Referans Yaş Grubu = 15-19)

6. Eğitim, Medeni Durum, Doğurganlık, Göç ve İşgücüne Katılım

6.1. Eğitim

6.1.1. Kadın nüfus için zaman içerisinde yaşa göre okullaşma kazanımı

94. Türkiye’deki kadınların çoğunluğu ilkokul eğitiminden fazlasına sahip değildir. Bu durum kuşkusuz kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemekte ve okullaşma açısından kadınlardan daha iyi durumda olan erkeklere kıyasla onları dezavantajlı bir duruma düşürmektedir. 2006 yılında, beş kadından biri okur-yazar değilken bu oran erkekler arasında yüzde 4 düzeyindeydi. Öte yandan ilkokul eğitiminden fazlasına sahip olanların oranı kadın nüfusun üçte biri ile sınırlıyken, erkeklerde bu oran erkek nüfusun yarısı kadardı.⁸ Ancak, hem erkek hem de kadınların okullaşma düzeyleri iyileşmektedir. Yirmi yıldan az bir süre içerisinde okur-yazar olmayan ka-

dınların oranı yüzde 33,9’dan yüzde 19,6’ya düşmüş, sadece ilkokul eğitimine sahip erkek ve kadınların oranı eşitlenmiş ve ilkokuldan fazla eğitime sahip kadınların oranı iki kattan fazla artmıştır (Tablo 5).

95. Kadınların eğitimsel kazanımındaki kentsel-kırsal ayrımı, cinsiyet eğitim farklılığı kadar güçlüdür. 2006 yılında, kentsel alanlardaki okur-yazar olmayan kadınların oranı yüzde 14,8 civarındayken, bu rakam kırsal alanlardaki kadınlar arasında yüzde 27,7 idi (Tablo 6). Benzer şekilde, ilkokuldan fazla eğitime sahip olan kadınların oranı kentsel alanlarda yüzde 40’a yakınken, bu oran kırsal alanlardaki kadınlarda bu rakamın yarısıydı. Hiç eğitimi olmayan ya da sınırlı eğitimi olan (diplomasız) kadınların eğitimsel kazanımındaki iyileşmenin kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha hızlı olması ve bunun da bu kadın grubu arasındaki eğitim farklılığının zaman içerisinde fiilen artması sonucunu doğurması da ilginçtir. Ancak kırsal alanlarda ilkokuldan fazla eğitime sahip olan kadınların oranının kentsel alanlardan daha hızlı artması ve bu durumun kentsel ve kırsal alanlardaki kadınlar arasındaki farklılığın biraz kapanmasına yardımcı olması da söz konusudur.

Tablo 5: Kadın ve Erkek Nüfusunun Eğitime göre Dağılımı (%)

	Erkek 1988	Kadın 1988	Erkek 2000	Kadın 2000	Erkek 2006	Kadın 2006	% Değişim Erkek 1988-2006	% Değişim Kadın 1988-2006
Okur-yazar olmayan	11.63	33.85	5.46	1.69	.01	19.61	-65.5	-42.1
Diplomasız	9.57	.64	3.98	.68	5.24	.03	-45.2	-7.1
İlkokul	51.78	42.76	49.62	48.88	40.53	40.61	-21.7	-5.0
Ortaokul	11.56	.19	14.98	.22	18.63	11.75	62.08	9.8
Lise	7.08	.02	13.08	9.12	2.63	.02	78.47	9.7
Meslek Lisesi	3.77	.69	5.93	.16	9.61	.18	154.9	206.5
Üniversite	4.68	.84	7.04	.25	9.36	.79	100.0	214.7

Kaynak: 1988, 2000 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

96. Kentsel-kırsal ayrımı sadece kadınlara özgü değildir, bu durum erkekler için de söz konusudur (Tablo 7). Örnek vermek gerekirse, 2006 yılında kırsal alanlardaki erkeklerin yüzde 6,2’si okur-yazar değilken, bu oran kentsel alanlardaki erkeklerde yüzde 2,8 olmuştur. Benzer şekilde, kentsel alanlardaki erkeklerin neredeyse yüzde 60’ı ilkokuldan fazla eğitime sahipken, kırsal alanlardaki erkeklerde buna karşılık gelen oran yüzde 40 ile sınırlı kalmıştır. Kadınlar için gözlemlendiği gibi, alt uçtaki eğitimsel kazanım-

da kırsal alanlara kıyasla kentsel alanlarda nispeten daha hızlı iyileşmeler meydana gelmiştir, ancak söz konusu oran erkekler için kadınlarda olduğu kadar farklı değildir. Kadınların durumuna benzer şekilde, kırsal alanlarda ilkokuldan fazla eğitime sahip erkeklerin oranında daha hızlı iyileşmeler gerçekleşmiş, bu da kentsel ve kırsal alanlar arasındaki farkın kapanmasına yardımcı olmuştur. Kırsal alanlardan kentsel alanlara devam eden göç dikkate alındığında, kentsel-kırsal ayrımı özellikle kadınların işgücü piyasasına

⁸ 1997 yılında, zorunlu eğitim beş yıldan sekiz yıla uzatılmış ve ilkokullar ile ortaokullar İlköğretim Okulları adı altında birleştirilmiştir. Zaman içerisindeki karşılaştırmayı kolaylaştırmak için, ortaokul ve son yıllarda ilköğretim mezunlarına karşılık gelen ‘ortaokul’ kategorisini oluşturduk.

Tablo 6: Kentsel ve Kırsal Kadın Nüfusunun Eğitime göre Dağılımı (%)

	Kentsel 1988	Kırsal 1988	Kentsel 2000	Kırsal 2000	Kentsel 2006	Kırsal 2006	% Değişim Kentsel 1988-2006	% Değişim Kırsal 1988-2006
Okur-yazar olmayan	26.05	41.61	14.37	32.37	14.76	27.68	-43.3	-33.5
Diplomasız	8.31	8.96	4.3	5.23	6.86	9.98	-17.4	11.4
İlkokul	43.21	42.32	46.19	52.8	39.38	42.66	-8.9	0.8
Ortaokul	9.15	3.26	10.93	4.28	12.75	10.08	39.3	209.2
Lise	7.7	2.35	13.23	3.12	11.41	5.04	48.2	114.5
Meslek Lisesi	2.74	0.65	4.44	1.27	6.71	2.63	144.9	304.6
Üniversite	2.84	0.85	6.54	0.92	8.12	1.92	185.9	125.9

Kaynak: 1988, 2000 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo 7: Kentsel ve Kırsal Erkek Nüfusunun Eğitime göre Dağılımı (%)

	Kentsel 1988	Kırsal 1988	Kentsel 2000	Kırsal 2000	Kentsel 2006	Kırsal 2006	% Değişim Kentsel 1988-2006	% Değişim Kırsal 1988-2006
Okur-yazar olmayan	7.46	16.2	2.9	9.35	2.76	6.24	-63.0	-61.5
Diplomasız	7.28	12.08	2.82	5.73	4.12	7.24	-43.4	-40.1
İlkokul	49.82	53.94	42.82	59.93	36.1	48.57	-27.5	-10.0
Ortaokul	14.16	8.58	17.06	11.62	19.1	17.8	34.9	107.5
Lise	9.45	4.47	16.89	7.29	14.78	8.76	56.4	96.0
Meslek Lisesi	4.94	2.47	7.54	3.48	10.96	7.19	121.9	191.1
Üniversite	6.88	2.25	9.97	2.59	12.22	4.22	77.6	87.6

Kaynak: 1988, 2000 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

katılımı perspektifinden özel bir dikkati hak etmektedir, çünkü ilerleyen bölümlerde gösterileceği gibi, ilkokuldan az eğitime sahip kadınların işgücüne katılım oranı kentsel alanlarda son derece düşüktür.

97. Son zamanlardaki eğitimsel gelişmeleri daha iyi anlamak için, farklı yaş gruplarının ortalama eğitim seviyelerinde zaman içerisinde meydana gelen değişimlere bakılmıştır. Şekil 33, genç kadınların ve erkeklerin yaşlı bireylerden dikkate değer ölçüde daha yüksek eğitim düzeylerine sahip olduklarını ve tüm yaş grupları için ortalama eğitim seviyesinin artmakta

olduğunu göstermektedir. Örneğin, eğitimini tamamlayıp işgücü piyasasına girmeye hazır 20-24 yaş grubu erkek ve kadınların ortalama eğitim süresi 1988'den 2006'ya kadar olan dönemde 2,2 yıl artmıştır. Bununla birlikte, orta yaş grubundaki kadınların ortalama eğitim sürelerinin on sekiz yıl sonra bile erkek emsallerinin 1988'deki ortalama eğitim seviyesinin gerisinde kalması çarpıcı bir durumdur. 20-24 yaş grubundaki kadın ve erkeklerin okullaşma farklılığına dayanarak, orta yaş grubundaki erkekler ile kadınlar arasındaki eğitim farklılığında yakın gelecekte önemli bir iyileşme sağlanmasının olası olmadığı yargısına varılabilir.⁹

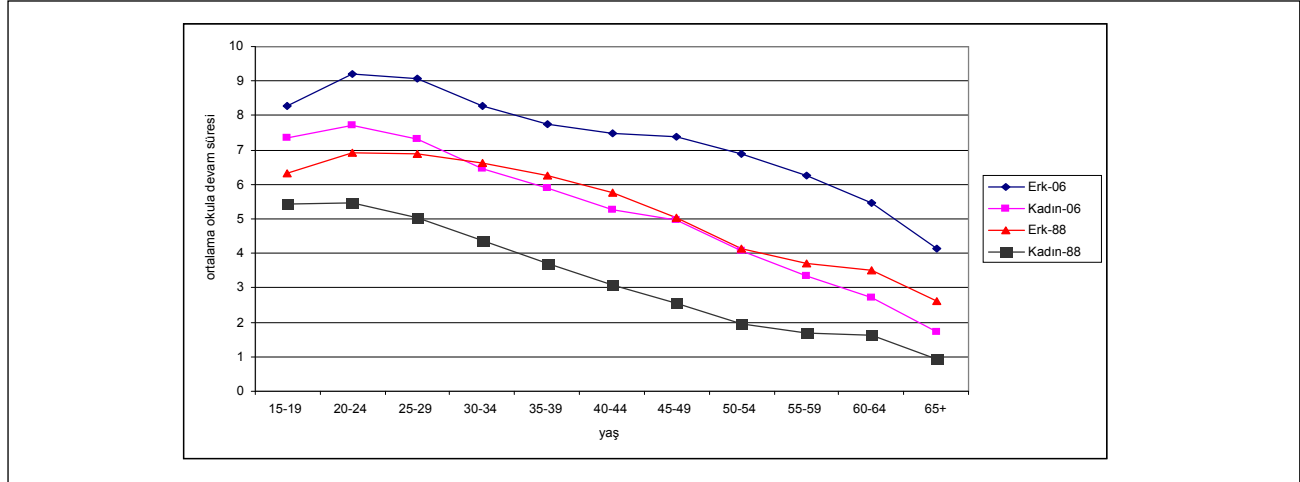
⁹ Cinsiyete göre eğitim farklılığının varlığı ve yakın gelecekte kapanmasının olası olmaması gerçeği, işgücü piyasası açısından önemli anlamlara sahiptir. Kadınların işgücü piyasasına girişi perspektifinden bakıldığında, bu gerçek kadınları erkeklerle kıyasla dezavantajlı bir duruma getirmektedir. İşgücü piyasasına bağlılık perspektifinden bakıldığında ise, erkeklerle kıyasla kadınların kazançlarını ve diğer terfi olanaklarını azaltarak, kadınların işgücü piyasasından çıkılmalarını daha olası kılmaktadır.

98. Kentsel alanlardaki kadınlar arasındaki artan işgücüne katılım oranına dönersek, kentsel alanlarda yaşayanların ortalama eğitim düzeylerinde zaman içerisinde yaşanan iyileşmelere bakmak öğretici olabilir. Kentsel alanlardaki kadınların artan işgücüne katılım oranı, bu kadınların okullaşma düzeylerindeki değişimler ile tutarlı mıdır? Gerçekten de Tablo 8'de, kentsel alanlardaki kadınların okullaşma düzeylerinde iyileşmeler olduğu görülmektedir. Örneğin 1998 yılında üniversite mezunları kentsel kadın nüfusunun (15+) sadece yüzde 2,8'ini oluştururken, bu rakam 2006 yılında yüzde 8,1 olmuştur (Tablo 8). İlkokul düzeyi üzerindeki tüm eğitim kategorilerinde benzer iyileşmeler gerçekleşmiştir. Bunun aksine, okur-yazar

olmayanların, işlevsel okur-yazarların (diplomasızların) ve ilkokul mezunlarının oranı düşmüştür.

99. Bununla birlikte, işgücünün eğitim kompozisyonunun kentsel nüfusun kompozisyonu kadar kuvvetli bir biçimde değişmemesi ilgi çekicidir. Örneğin 1988'de işgücünün yüzde 12,9'u üniversite mezunlarından oluşurken, 2006'da bu rakam iki kat kadar artarak yüzde 28,5 olarak kaydedilmiştir. Daha eğitimli kadınlar lehine değişen kentsel işgücü kompozisyonunun artan katılım oranlarını açıklamasına rağmen, farklı okullaşma düzeylerindeki kadınların katılım oranlarında zaman içerisinde yaşanan değişimlere bakmak da ilginç olacaktır.

Şekil 33: Yaş ve Cinsiyete göre 1988 ve 2006'da Ortalama Eğitim Süresi

Kaynak: 1988 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 8: Kadın Nüfusunun ve İşgücünün Eğitime göre Dağılımı - Kentsel Alanlar

	1988		2000		2006	
	Nüfus	İşgücü	Nüfus	İşgücü	Nüfus	İşgücü
Okur-yazar olmayan	26.1	12.5	14.4	4.3	14.8	4.2
Diplomasız	8.3	5	4.3	2	6.9	3.5
İlkokul	43.2	34.1	46.2	27.9	39.4	26.3
Ortaokul	9.2	8.61	10.9	8	12.8	9.8
Lise	7.7	19.3	13.2	21.1	11.4	15.8
Meslek Lisesi	2.7	7.7	4.4	10.3	6.7	12
Üniversite	2.8	12.9	6.5	26.5	8.1	28.5

Kaynak: 1988, 2000 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

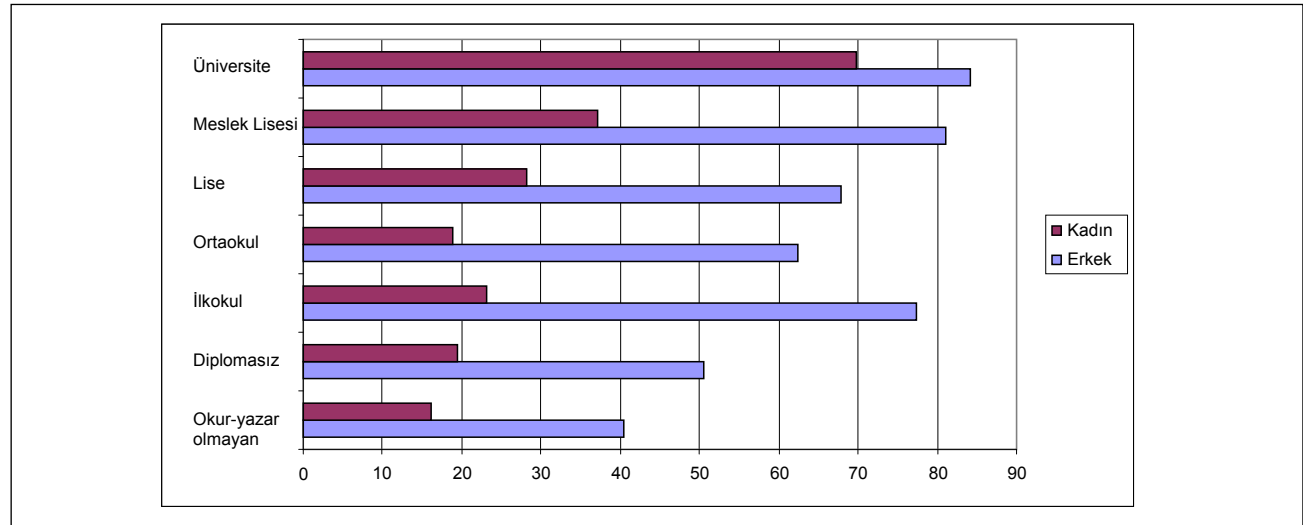
Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

6.1.2. Zaman içerisinde eğitimsel kazanıma göre kadın işgücü katılım oranları

100. İşgücüne katılım, hem erkek hem de kadınlar için eğitimle birlikte artmaktadır. Şekil 34’te, farklı okullaşma düzeylerindeki katılım oranları gösterilmiştir. Hem erkek hem de kadınlar için, en yüksek katılım oranlar üniversite mezunları için kaydedilmiştir. Erkeklerin katılım oranlarının okullaşma ile birlikte değişmesine rağmen, farklı okullaşma kategorileri arasında gözlemlenen değişimler, kadınlar için gözlemlenen değişimler kadar güçlü değildir. Erkeklerin işgücü piyasasına katılması için önemli olan bir ilkökul diploması gibi görünürken, kadınlar için bu pek çok kapıyı açmamaktadır.

101. Eğitimin kadınların işgücüne katılımında oynadığı rol, kentsel alanlar göz önüne alındığında daha belirgin hale gelmektedir. Şekil 35’te gösterilen katılım oranları, işgücü piyasasının eğitimi olmayan kadınlara neredeyse kapalı olduğuna işaret etmektedir. Türkiye’nin kentsel alanlarında okur-yazar olmayan kadınlar arasında işgücüne katılım 2006 yılında yüzde 5,6 olmuştur. Erkekler için buna karşılık gelen oran ise yüzde 36,4 düzeyindedir. Kadınların katılım oranları eğitimin artması ile birlikte kademeli olarak artmakta ve yüksek öğrenim diploması olanlar için doruk noktasına ulaşmaktadır. Mesleki eğitime sahip kadınların işgücüne katılım oranı 2006 yılında yüzde 35,6 düzeyindeyken, bu oran üniversite mezunları için yüzde 69,8’e tırmanmaktadır.

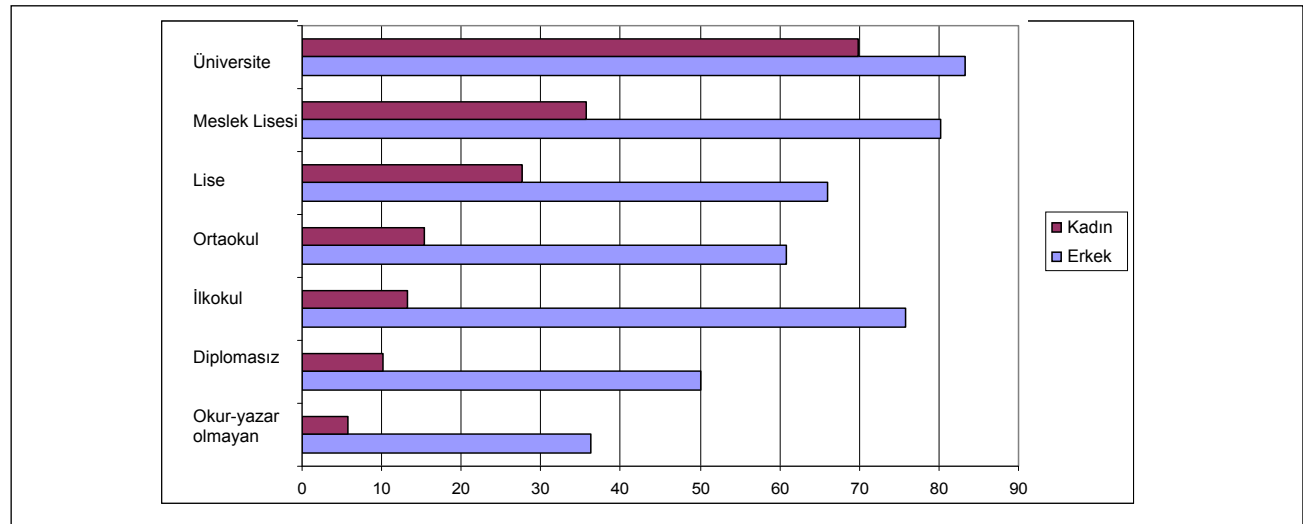
Şekil 34: 2006 Yılında Eğitime Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A10'a bakınız.

Şekil 35: 2006 Yılında Kentsel Alanlarda Eğitime Göre İşgücüne Katılım

Kaynak: 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A10'a bakınız.

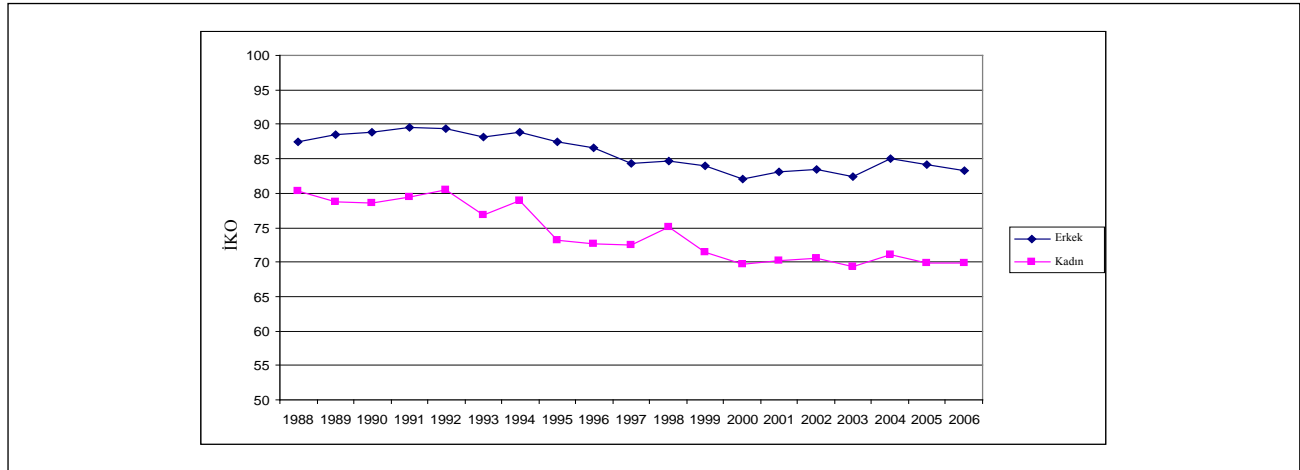
102. Şekil 36'da, kentsel alanlardaki erkek ve kadın üniversite mezunlarının katılım oranlarında zaman içerisindeki değişimler gösterilmektedir. Üniversite mezunu kadınların katılım oranları, tüm yıllarda oldukça yüksek olmasına rağmen, zaman içerisinde bir azalma kaydetmiştir. Üniversite mezunu kadınlarda katılım oranlarının yüzde 80 olduğu 90'ların başlarıyla karşılaştırıldığında, bu oran azalmış ve 2000'li yıllarda yüzde 70 civarında sabitlenmiştir. Daha küçük bir ölçekte olmasına rağmen, üniversite eğitilmiş erkekler arasında da benzer bir eğilimin gözlemlenmesi ilgi çekicidir.

103. Şekil 37, genel lise ve meslek lisesi mezunlarının zaman içerisindeki katılım oranlarını göstermektedir. Her iki kadın grubu için azalan bir eğilim gözlemlenmektedir. 1988 yılında genel lise mezunu kadınların

katılım oranı yüzde 44,3 düzeyindeyken, bu oran 2006 yılında yüzde 27,6 düzeyine gerilemiştir. Genel liselerin erkek mezunları için de benzer değişimler meydana gelmiştir. Meslek lisesi mezunları için ise, erkeklerin katılım oranları oldukça sabit kalırken, kadınların katılım oranları zaman içerisinde bir azalma göstermiştir.

104. Son olarak Şekil 38 ve 39, ortaokul ya da altı eğitime sahip olan bireylerin katılım oranlarını göstermektedir. Kadınlar arasında, kategorilerin hiç birisinde kayda değer değişimler görülmemektedir. Ancak erkeklerde ortaokul mezunları hariç tüm kategorilerde katılım oranında bir düşüş gözlemlenmiş, ortaokul mezunlarının katılım oranları hemen hemen sabit kalırken, işlevsel okur-yazarların katılım oranları bir kaç yıl boyunca ani düşüş gösterdikten sonra artmaya başlamıştır.

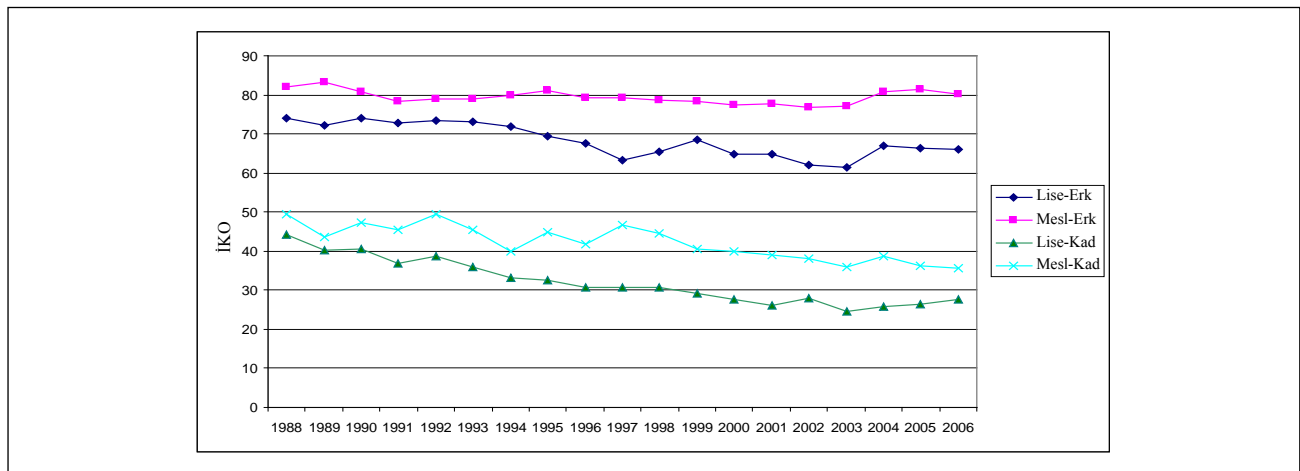
Şekil 36: Kentsel Alanlarda Üniversite Mezunlarının İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

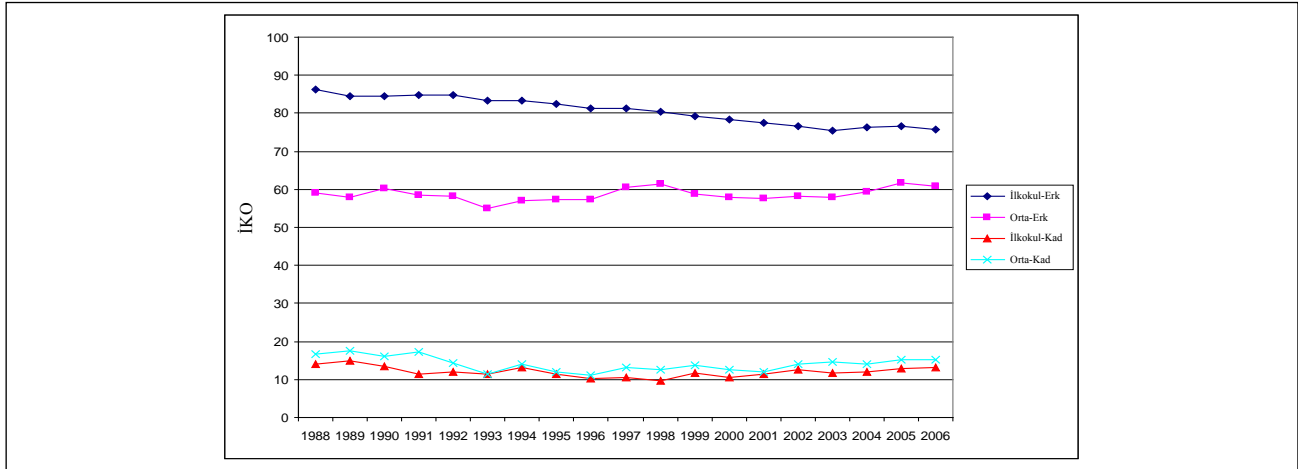
Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A11'e bakınız.

Şekil 37: Kentsel Alanlarda Lise Mezunlarının İşgücüne Katılım Oranı

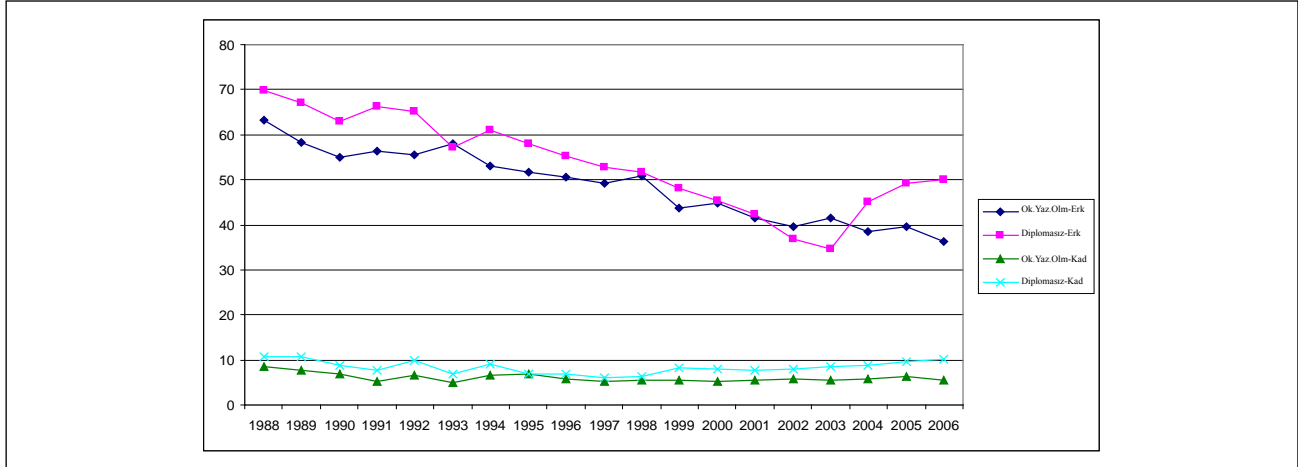
Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A11'e bakınız.

Şekil 38: Kentsel Alanlarda İlk ve Ortaokul Mezunlarının İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A11'e bakınız.

Şekil 39: Kentsel Alanlarda Okur-Yazar Olmayanlar ve İşlevsel Okur-Yazarların İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Kadınlara ilişkin veriler için Ek Tablo A11'e bakınız.

105. Yukarıdaki bulgular, lise ve üniversite mezunlarının katılım oranlarının 1990'larda kaydedilen düzeylerde kalmış olması durumunda, kadınların şu andaki işgücüne katılım oranlarının önemli ölçüde daha yüksek olacağına işaret etmektedir. Okullaşmaya bağlı olarak, kadınların katılım oranlarının durağan ya da düşmekte olması, ancak kentsel alanlardaki ortalama katılım oranının - oldukça yavaş olmakla beraber - artmakta olması ilgi çekicidir. Bu durum, işgücü kompozisyonunun, daha yüksek katılım oranlarına sahip olan daha eğitilmiş kadınlara doğru kayması ile ilişkilidir.

106. Öte yandan, yüksek öğrenim görmüş kadınların azalan katılım oranlarının, üniversite mezunlarının kompozisyonu ile ilgili olması muhtemeldir. Üniversite mezunlarının, kentsel nüfusun çok daha küçük bir bölümünü oluşturdukları zamanlarda daha seçkin bir

grup oldukları düşünülebilir. Sayı arttıkça bu grup daha heterojen hale gelmiş, dolayısıyla katılım davranışı da bu yönde değişmiş olabilir. Bu varsayım ve yüksek öğrenim görmüş kadınların düşen katılım oranlarının diğer olası nedenleri, raporun ilerleyen bölümlerinde incelenmektedir (Bölüm 8'e bakınız).

6.2. Medeni Durum

6.2.1. Zaman içerisinde yaşa göre kadınların medeni durumu

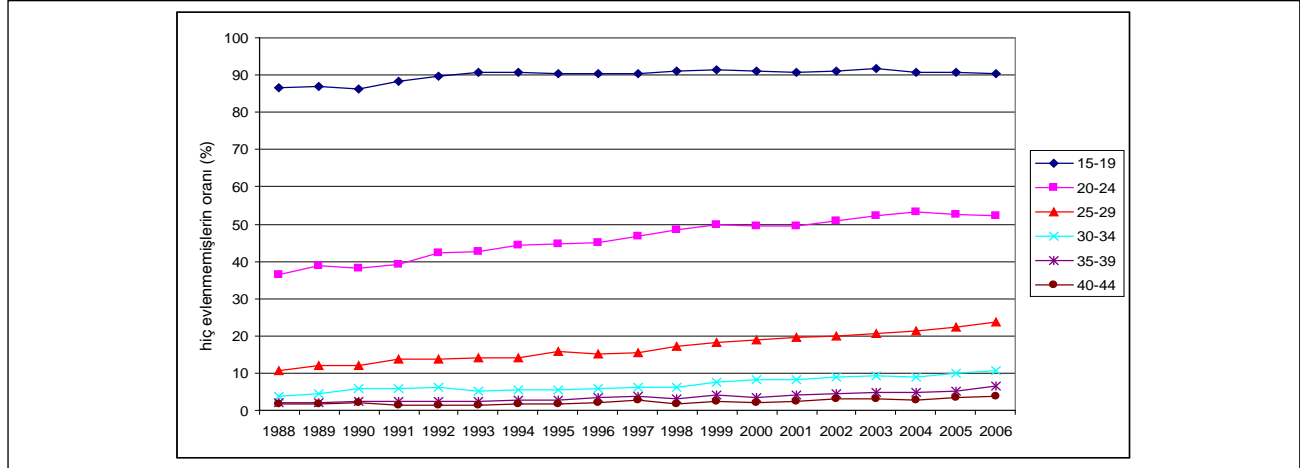
107. Türkiye’de evlilik neredeyse genel bir durumdur, bu da evli kadınların işgücü piyasasına katılımını daha da önemli kılmakta ve evli kadınların katılımında zaman içerisinde gerçekleşen değişimlerin izlenmesini gerektirmektedir. TNSA, kadınların yaklaşık yüzde 98’inin 49 yaşına kadar evlendiğini göstermektedir.

Bunun aksine boşanma ise alışılmadık bir olaydır, boşanma oranının 15-49 yaş arası kadınlarda yüzde 1'den az olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca evlilik erken yaşlarda gerçekleşmektedir, 15-49 yaş arası kadınların ilk evlilikte ortalama yaşı 20,7'dir.

108. HİA verileri, neredeyse genel nitelikteki evlilik oranlarını teyit etmektedir. 2006 yılı itibarıyla, 50-54 yaş grubundaki kadınların sadece yüzde 2,1'i hiç

evlenmemiştir. Evliliğin neredeyse genel olmasına ve kadınların genç yaşlarında gerçekleşmesine rağmen, hiç evlenmemiş kadınların zaman içerisindeki oranını gösteren Şekil 40, bunun kademeli olarak daha sonraki yaşlara ertelendiğine işaret etmektedir. Hiç evlenmemiş kadınların oranında en yüksek artış 20-24 yaş grubundaki kadınlarda kaydedilmiştir, bunu 25-29 yaş grubu izlemektedir.

Şekil 40: Zaman İçerisinde Yaşa Göre Hiç Evlenmemiş Kadınların Oranı

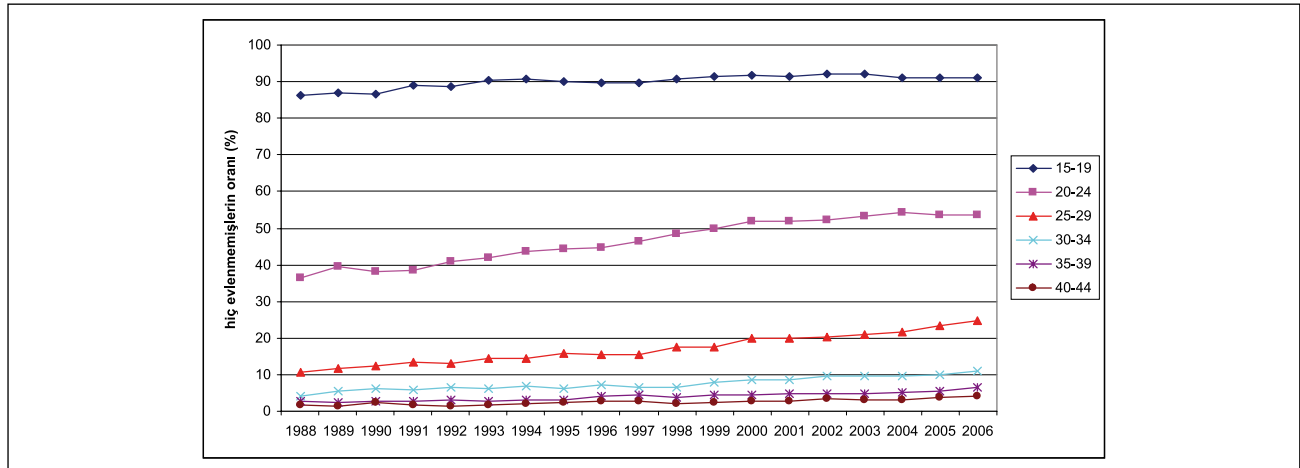

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

109. Evlilik bir kurum olarak kentsel alanlarda da gücünü korumaya devam etmektedir. Daha önce gösterildiği gibi, kentsel ve kırsal alanlardaki kadınlar arasındaki dikkate değer ölçüde farklı eğitim profillerine karşın, evlilik sıklığının kırsal ve kentsel alanlardaki kadınlarda oldukça benzer olduğu ortaya çıkmaktadır: 50-54 yaşa kadar, kentsel alanlardaki kadınların yüzde 97,7'si ve kırsal alanlardaki kadınların yüzde 98,2'si en az bir kez evlenmiştir.

Bununla birlikte evliliğin zamanlaması biraz farklılık göstermektedir, kırsal alanlardaki kadınlar daha genç evlenmektedir. Buna rağmen, kentsel ve kırsal alanlardaki kadınların evlilik davranışları nispeten erken yaşta birbirine yaklaşmaktadır; 30-34 yaş grubuna gelindiğinde kentsel alanlardaki kadınların yüzde 89'u ve kırsal alanlardaki kadınların yüzde 89,6'sı en az bir kez evlenmiş olmaktadır.

Şekil 41: Zaman İçerisinde Yaşa Göre Kentsel Alanlardaki Hiç Evlenmemiş Kadınların Oranı

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

110. Şekil 41’de, yaş gruplarına göre kentsel alanlardaki hiç evlenmemiş kadınların oranındaki değişimler gösterilmektedir. Ülke geneli için belirtildiği gibi, evliliğin daha ileri yaşlara ertelenmesi yolunda bir eğilim vardır. En yüksek artışlar yine 20-24 ve 25-29 yaş gruplarında gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler, kentsel alanlardaki kadınların artan katılım oranları ile tutarlıdır; çünkü, raporun ilerleyen bölümlerinde anlatılacağı gibi, medeni durum kentsel alanlarda işgücü piyasasına katılımın önemli bir belirleyicisidir.

6.2.2. Zaman içerisinde medeni duruma ve yaşa göre kadın işgücü katılım oranları

111. Tablo 9, Türkiye’de medeni duruma göre erkekler ve kadınların son derece farklı işgücüne katılım davranışlarını göstermektedir. Erkeklerde, en yüksek katılım oranı evli erkekler için kaydedilmişken, evli kadınlar-

da ise evli emsallerinden çok daha yaşlı olan dul kadınlardan sonra en düşük ikinci oran gözlemlenmektedir. 2006 yılında evli kadınların katılım oranı yüzde 23,1 düzeyindeyken, bekar ve boşanmış kadınlar için sırasıyla yüzde 34,3 ve yüzde 42,1 ile önemli ölçüde daha yüksek oranlar gözlemlenmiştir. Bu örüntü, yukarıdaki oranları evliler için yüzde 86,4, boşanmışlar için yüzde 81,1 ve bekarlar için yüzde 71,8 olduğu erkeklerden belirgin bir biçimde farklıdır. ‘Yaş etkisi’ - yani bekar erkeklerin daha genç ve daha deneyimsiz olmaları ve okula devam etmelerinin daha olası olması gerçeği - evli ve bekar erkeklerin katılım oranları arasındaki farkı açıklamaktadır. Evli kadınların bekar emsallerine göre işgücüne daha az katılmaları ise, yaş etkisine ilaveten, işgücü piyasasına katılımlarını azaltan bir ‘evlilik etkisinin’ mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 9: Medeni Duruma Göre İşgücüne Katılım

	1988		2000		2006		% Değişim Erkek 1988-2006	% Değişim Kadın 1988-2006
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
(yüzde olarak)								
Bekar	71.8	47.8	59.4	35	58	34.3	-19.2	-28.2
Evli	86.4	32	81.1	25.2	78.2	23.1	-9.5	-27.8
Boşanmış	81.1	41.5	72.5	41	68.2	42.1	-15.9	1.4
Dul	30.1	16	29.7	11.5	22.4	10	-25.6	-37.5
Genel	81.2	34.3	73.7	26.6	71.5	24.9	-11.9	-27.4

Kaynak: 1988, 2000 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo 10: Kentsel Alanlarda Medeni Duruma Göre İşgücüne Katılım

	1988		2000		2006		% Değişim Erkek 1988 - 2006	% Değişim Kadın 1988 - 2006
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
(yüzde olarak)								
Bekar	66.6	34.3	54.7	30.9	57.5	35	-13.7	2.0
Evli	84	13.1	79.5	13	77.7	15.5	-7.5	18.3
Boşanmış	74.5	35.5	72.7	41.7	68.9	43.2	-7.5	21.7
Dul	19.2	9.1	21.5	5.7	15.8	5.6	-17.7	-38.5
Genel	78.1	17.7	70.9	17.2	70.8	19.9	-9.3	12.4

Kaynak: 1988 ve 2006 HİA, <http://www.tuik.gov.tr>

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

112. Tablo 9 aynı zamanda, hem erkek hem de kadınlar için katılım oranlarında zaman içerisinde tüm kategorilerde genel bir düşüş olduğunu göstermektedir; bu düşüş erkek ve kadınların katılım oranlarındaki genel düşüş ile tutarlıdır. Katılım oranlarında hafif bir iyileşmenin gözlemlendiği boşanmış kadınlar, bu genel örüntünün yegane istisnasını oluşturmaktadır. Genel davranıştan bu sapma, boşanmaya karşı toplumsal tavırlar değiştikçe boşanmış bireylerin de değişen kompozisyonu ile ilgili olabilir.

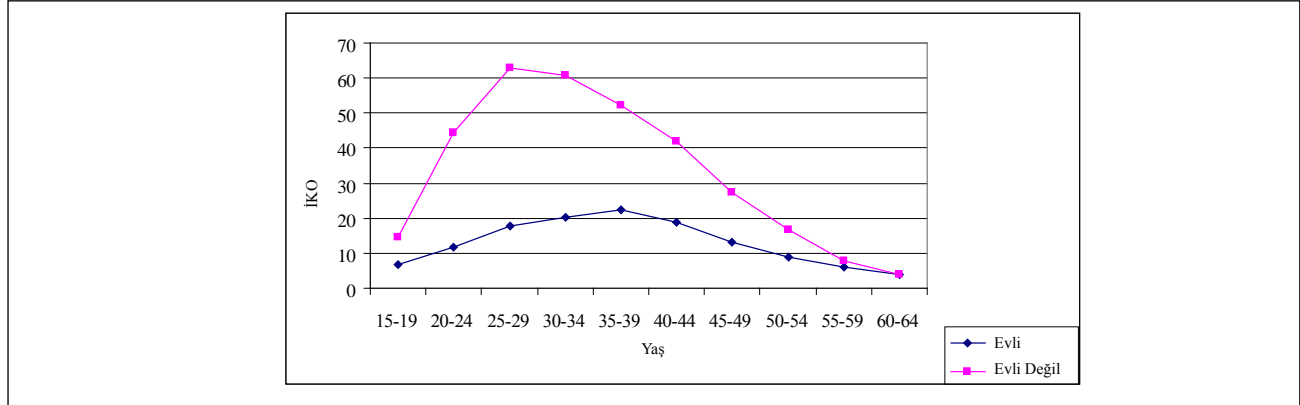
113. Tablo 10, aynı uygulamayı kentsel alanlar için yineleyerek katılım oranlarını ve zaman içerisinde katılım oranlarındaki değişimleri göstermektedir. Kırsal alanlarda daha düşük okullaşma oranları ve daha genç yaşlarda evlenme eğilimi nedeniyle, kentsel alanlarda bekar erkeklerin katılım oranı daha düşüktür. Ancak bu fark zaman içerisinde kapanmış gibi görünmektedir, bu yüzden evli ve dul kadınlar haricinde, kentsel alanlarda erkekler ve kadınların katılım oranları ülke geneli için elde edilen toplam oranlara çok benzerdir. Kentsel alanlarda evli kadınların daha düşük olan katılım oranları, “evlilik etkisinin” kentsel

alanlarda kırsal alanlardan daha güçlü olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, boşanmış kadınların daha düşük katılım oranları, kentsel işgücü piyasasının yaşlı kadınlara kapalı olduğunu göstermektedir.

114. Zaman içerisindeki değişimlere bakıldığında, erkeklerin katılım oranlarında medeni durumlarından bağımsız olarak genel bir düşüş olduğu görülmektedir. Ancak dul kadınlar haricinde, diğer tüm kategorilerde kadınların katılımı artmıştır. Bu artış, bekar ve boşanmış kadınlar için yüzde 2,5 puanın altında bir artış ile sınırlıyken, boşanmış kadınların katılım oranlarında büyük bir artış (neredeyse 10 puan civarında) olmuştur. Ancak bu grup kadın işgücü piyasasının çok küçük bir bölümünü oluşturduğundan, ortalama katılım oranı aynı derecede etkilenmemiştir.

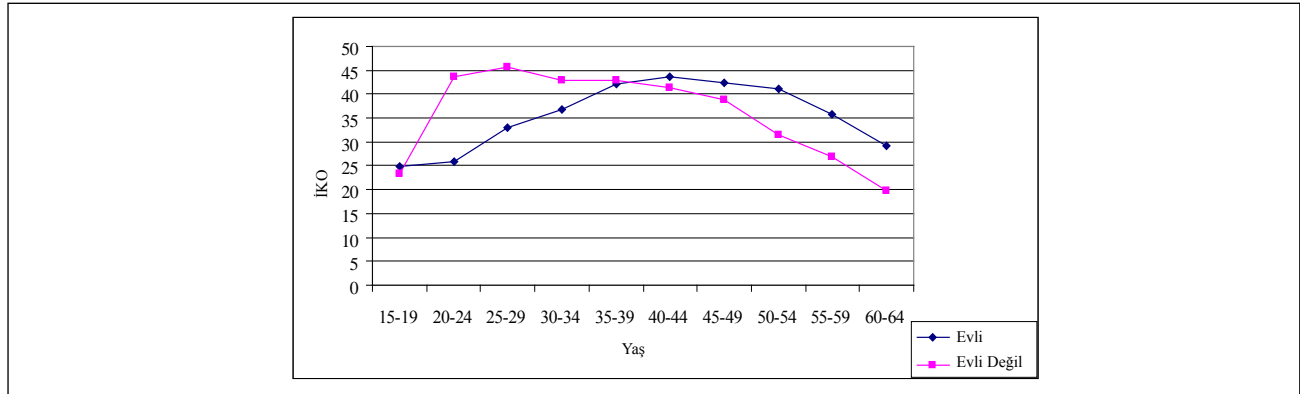
115. Evli kadınlar arasındaki düşük katılım oranları ve potansiyel işgücü içindeki payları dikkate alındığında, kadınların katılım oranı artırılmak isteniyorsa bu durum büyük ölçüde evli kadınların işgücüne katılım davranışlarına bağlı olacaktır. Bu nedenle, evli kadınların düşük katılım oranlarının ardındaki

Şekil 42: Kentsel Alanlarda Medeni Duruma ve Yaşa göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

Şekil 43: Kırsal Alanlarda Medeni Duruma ve Yaşa göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

nedenlerin anlaşılması önem taşımaktadır. Akla gelen potansiyel nedenler arasında kadının rolünü annelik olarak gören toplumsal normlar, düşük maliyetli çocuk bakım olanaklarının yokluğu, çocuk bakımı konusunda enformal düzenlemelerin ağırlığı ve kadınların yaşamlarını özel alanlara sınırlayan erkek egemen zihniyet yer almaktadır. Kadınların katılım oranlarının belirlenmesinde geleneksel ve toplumsal değerlerin rolünü ölçmek zor olmakla birlikte, bu raporun ilerideki bölümlerinde anlatılan çok değişkenli analiz sonuçları, çocuk sayısının kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

116. Son olarak, kadınların medeni durumuna göre yaş-katılım profilleri incelenmiştir. Şekil 42 bu karşılaştırmayı kentsel alanlar için, Şekil 43 ise kırsal alanlar için göstermektedir. Kentsel alanlarda, evli kadınların tüm yaşlarda işgücü piyasasına katılımının çok daha az olası olduğu tespit edilmiştir. Örneğin 25-29 yaş grubunda, evli kadınlar için katılım oranı yüzde 20’nin altındayken, evli olmayan kadınlar için bu oran yüzde 60’ın üstündedir. Bu fark, ileri yaşlarda, yüksek çalışma eğilimine sahip kadınlar evlendiğinde azalmaktadır. Kırsal alanlarda, 20 ila 35 yaşlar arasında evli kadınların işgücüne katılımı da daha az olasıdır; ancak fark, kentsel alanlara kıyasla çok daha düşüktür. Üstelik, 40 yaştan sonra bir tersine dönüş söz konusudur. Bununla birlikte, kırsal alanlarda bu yaştaki kadınlardan çok azı evlenmemiş olduğundan bu tersine dönüşü yorumlamak güçtür.

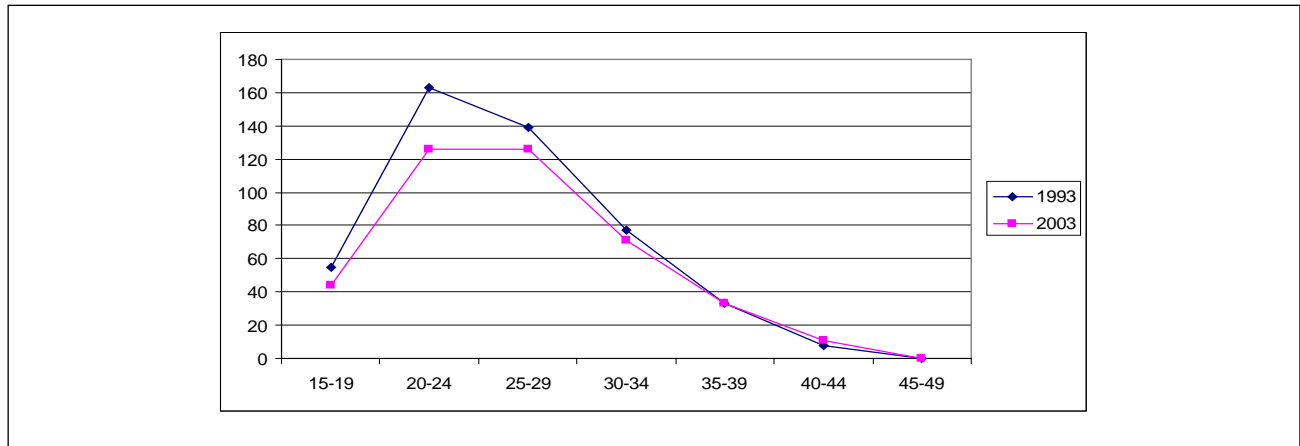
6.3. Doğurganlık

117. Son 30 yılda Türkiye’deki toplam doğurganlık oranı önemli ölçüde düşmüştür. Ek B’deki Şekil B3’te görülebileceği gibi, 1968’de kadın başına 5,7 ve 1988’de 3,0 olan çocuk sayısı 2003’te kadın başına 2,2 çocuğa düşmüştür.

118. Türkiye’de demografik olaylar katı bir sıralama izler. Evliliği takiben iki yıldan az bir süre içinde kadınlar ilk çocuklarını doğurur. Yıllar içinde evlilik yaşı artmasına rağmen, evlilik ile ilk doğum arasındaki süre yaklaşık 1,8 yıl civarında sabit olarak kalmıştır.¹⁰ 2003 TNSA sonuçlarına göre, ilk doğumda kadınlar ortalama 22,5 yaşındadır. Ortalama bir kadının 25 yaşına eriştiğinde evli ve bir çocuklu olması, 30 yaşına geldiğinde ise ikinci bir çocuk sahibi olması beklenebilir (TNSA, 2003). Belki de daha önemlisi, doğurganlıklarının sonuna kadar kadınların sadece yüzde 2’sinden daha azının çocuksuz olmasıdır. Bu genel örüntülere rağmen, doğurganlık oranı kadınların eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Ek Tablo B1’de verildiği gibi, okur-yazar olmayan bir kadının doğurganlığının sonuna kadar 3,7 çocuk sahibi olması beklenirken, lise ya da üstü eğitime sahip kadınlar arasında buna karşılık gelen rakam 1,4 çocuktur.

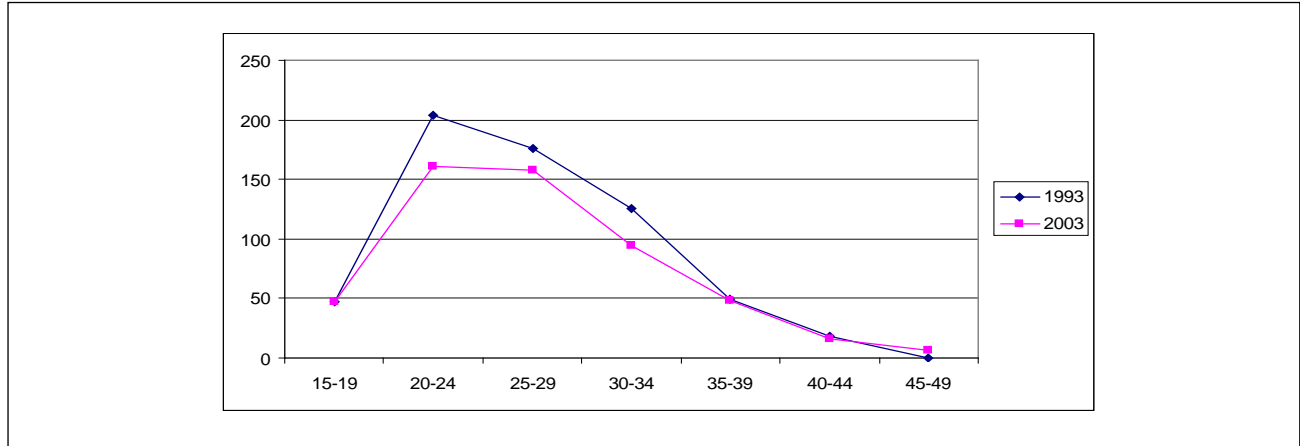
119. Türkiye’deki kadınların büyük çoğunluğunun yaşamında çocukların önemi dikkate alınarak, izleyen alt-bölümde ikamet ettikleri yere göre kadınların doğurganlık davranışları ve bunun zaman içerisinde

Şekil 44: Kentsel Alanlarda Yaşa Göre Doğurganlık Oranları (Her 1000 Kadın için)

Kaynak: 1993 ve 2003 TNSA.

¹⁰ Evlilik dışı çocuk sahibi olmak çok nadir bir olaydır.

Şekil 45: Kırsal Alanlarda Yaşa Göre Doğurganlık Oranları (Her 1000 Kadın için)

Kaynak: 1993 ve 2003 TNSA.

nasıl değiştiği incelenmiştir. Daha sonra, ardışık doğum kuşaklarının doğurganlık davranışları analiz edilmiştir. Son olarak, annelik durumuna göre işgücü katılım oranları karşılaştırılmıştır.

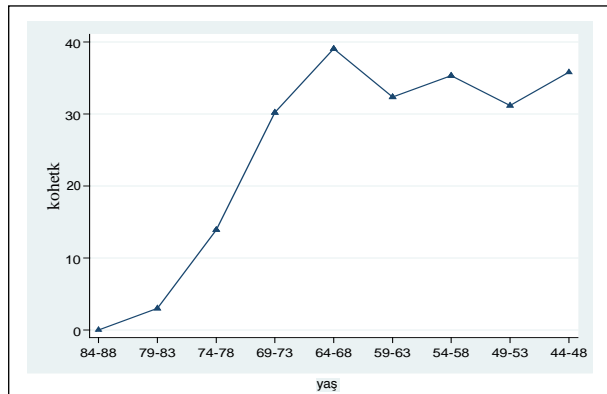
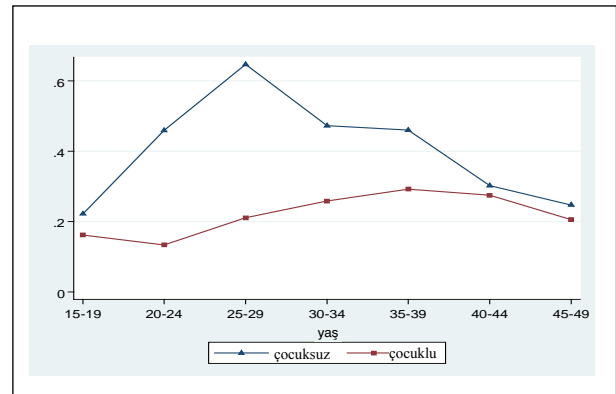
6.3.1. Zaman içerisinde yaşa göre doğurganlık oranları

120. Şekil 44'te, her iki yıla ait TNSA verileri kullanılarak 1993 ve 2003 yıllarında kentsel alanlardaki farklı yaş gruplarının doğurganlık oranları karşılaştırılmaktadır. 35 yaşa kadar olan doğurganlık oranları, 1998'e kıyasla 2003 yılında dikkate değer ölçüde düşüktür. Ayrıca bu profilde, kentsel alanlarda doğurganlığın ileri yaşlara kaydığına işaret eden saat yönünün tersine bir dönüş mevcuttur. 1993 yılında 20-24 yaş grubunun doğurganlık oranı 25-29 yaş grubundan yüksekken, 2003 yılında yaklaşık olarak aynı seviyededir.

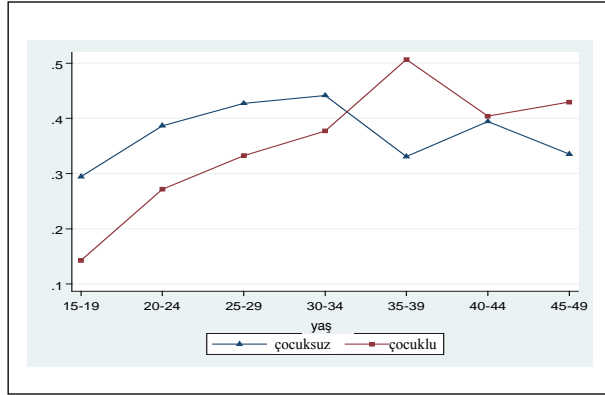
121. Şekil 45'te, 1993 ve 2003'te kırsal alanlardaki yaşa göre doğurganlık oranları gösterilmiştir. Kırsal alanlardaki doğurganlık düzeyleri kentsel alanlardan daha yüksek olsa da, 1993'ten 2003'e kadar yaşanan değişim örüntüleri benzerdir. 20 ila 34 yaş arasındaki doğurganlık oranları, 2003 yılında çok daha düşüktür. Ayrıca profilde, saat yönünün tersine bir dönüş mevcuttur.

6.3.2. Zaman içerisinde doğum kuşaklarına ve yaşa göre doğurganlık oranları

122. Ardışık doğum kuşaklarının doğurganlık davranışı farklarını incelemek amacıyla, TNSA'nın üç kesit verisi (1993, 1998, 2003) kullanılarak doğum kuşağı, yaş ve yıl etkilerinin bir ayrıştırma analizi yapılmıştır. Şekil 46, bu ayrıştırmaya göre doğum kuşağı etkilerini göstermektedir. 1974 yılından sonra doğan kadınlar, daha önceki kuşaklara göre daha düşük bir çocuk sahibi olma eğilimine sahiptir.

Şekil 46: Kentsel Alanlardaki Doğurganlık Oranları Üzerindeki Doğum Kuşağı Etkilerinin Katsayı Tahminleri**Şekil 47: Kentsel Alanlarda Annelik Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı**

Kaynak: 2003 TNSA.

Şekil 48: Kırsal Alanlarda Annelik Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı

Kaynak: 2003 TNSA.

6.3.3. Zaman içerisinde doğum sayısına ve yaşa göre kadın işgücü katılım oranları

123. Şekil 47 ve 48’de, sırasıyla kentsel ve kırsal alanlarda çocuklu ve çocuksuz kadınların işgücüne katılım oranları gösterilmektedir. Kentsel alanlarda, çocuklu kadınların 40 yaşına kadar işgücüne katılmaları çok daha az olasıdır. Kırsal alanlarda da annelerin işgücüne katılımı daha az olasıdır. Bununla birlikte bu duruma kanıt 35 yaşa kadar mevcuttur. Ayrıca farklılık, kentsel alanlarda olduğu kadar güçlü değildir.¹¹ Bu nedenle, özellikle kentsel alanlardaki kadınlar için, kadınların işgücüne katılımı ile çocuklar arasında olumsuz bir bağlantı olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

124. Kadınların işgücüne katılımı ile çocuklar arasında olumsuz bir bağlantı olduğu, Türkiye’deki doğurganlık oranlarının düşmekte olduğu ve Türkiye’deki sonraki

kadın kuşaklarının daha düşük bir çocuk sahibi olma eğilimine sahip oldukları yolundaki bulgular, doğurganlık davranışında meydana gelen değişimler nedeniyle Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının yakın gelecekte artmasının olası olduğu anlamına gelmektedir.

6.4. Göç

125. Tarım sektöründeki düşüş, göç yoluyla kentsel alanlardaki katılım oranlarını da etkileyebilir. Kırsal alanlarda tarım sektöründen çıkış ve bunun sonucunda kentsel alanlara göç, kırsal alanlardan göç eden bireylerin katılım eğilimlerinin kentsel alanlarda yaşayanların eğilimlerinden farklı olması durumunda, kentsel katılım oranlarını da değiştirecektir. Göç eden ve göç etmeyen hanehalkları arasındaki bağımlılık oranları, genç erkekler arasında artan okula kayıt olma oranı ve kentsel alanlarda yaşayanların yaş kompozisyonunda zaman içerisindeki değişim de azalma eğilimine katkıda bulunacaktır. Türkiye’de tarımsal kırsal alanlardan kentsel alanlara olan yüksek iç göç oranı dikkate alındığında, sorulması gereken önemli bir soru göç edenlerin kentsel alanların işgücü piyasalarında nasıl yer aldıklarıdır. Göç eden kadınların zayıf ekonomik entegrasyonu kentsel alanlardaki düşük işgücü katılım oranlarını kısmen açıklayabilir mi?

126. Tablo 11’de 1998’den 2006’ya kadar tarımın istihdamdaki payı gösterilmektedir ve önemli bir azalma söz konusudur. 1988’de istihdamın yüzde 46,5’i tarım sektöründe iken, bu pay gittikçe azalarak 2006’da yüzde 27,3’e düşmüştür.

Tablo 11: Tarımın İstihdamdaki Payı (%)

Yıl	Pay	Yıl	Pay
1988	46.5	1998	41.5
1989	47.4	1999	40.2
1990	46.9	2000	36.0
1991	47.8	2001	37.6
1992	44.8	2002	34.9
1993	42.5	2003	33.9
1994	44.0	2004	34.0
1995	44.1	2005	29.5
1996	43.7	2006	27.3
1997	41.7		

Kaynak: HİA web veritabanı, TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>).

¹¹ 35 yaşından büyük ve çocuğu olmayan kadınlara ait örnekleme büyüklüğü, kırsal alanlarda çok küçüktür.

127. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının 2003 verilerine göre, göç edenler - son beş yılda ikamet değiştirenler - kentsel alanlarda çalışma yaşındaki kadın nüfusunun yüzde 15,1'ini oluşturmaktadır. Araştırma, şehir, kasaba ve köy kökenli göç eden bireyleri tanımlamıştır. Köylerden göç eden kadınlar, kentsel alanlarda çalışma yaşındaki kadın nüfusunun yüzde 4,3'ünü oluşturmaktadır.

128. Kentsel alanlarda göç etmiş kadınları yüzde 29,6'sı işgücünde yer alırken, göç etmeyenler arasında bu oran yüzde 27,0'dir. Diğer bir deyişle, göç eden kadınların işgücünde yer alma olasılıkları biraz daha yüksektir. Bununla birlikte, köy kökenli göç eden kadınlar incelendiğinde, bu kadınların işgücüne katılım oranlarının yüzde 23,6 ile daha düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, genel olarak göç eden ka-

dınların kentsel alanlardaki işgücüne katılım oranını düşürmediği, ancak köy kökenli göç eden kadınların bu oranı düşürdüğü sonucuna varılabilir.

129. Köy kökenli göç eden kadınların işgücüne katılımlarının daha az olası olması, bu kadınların kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Tablo 12, işgücüne katılım olasılıkları temelinde köken-destinasyona göre göç eden statüsünün etkilerini göstermektedir. Eğitim düzeyi, hane geliri, medeni durum ve yaşın yanı sıra ikamet edilen bölge dikkate alındığında, son beş yılda köyden göç etmiş olmanın daha düşük bir işgücüne katılım olasılığı ile bağlantılı olduğunu gösteren bir kanıt mevcut değildir. Bununla birlikte, bir şehir merkezinden göç etmenin yeni destinasyonda daha düşük işgücüne katılım olasılıkları ile bağlantılı olduğu yolunda kanıtlar mevcuttur.

Tablo 12: Göç Durumunun Kökenine Göre Kentsel Alanlardaki İşgücü Statüsü Üzerindeki Etkileri

	Olasılık Oranı	Standart Hata	Nüfustaki pay (%)
Göç eden * Köy	1.135	.156	4.3
Göç eden * Kasaba	1.196	.165	4.5
Göç eden * Şehir	0.762**	.100	5.7
Göç eden * Yurtdışı	0.670	.306	0.4
Gözlem sayısı =10,652 sahte (sözde) $R^2=0.1309$			

Not: Diğer kontroller eğitim, hane geliri, medeni durum, yaş, şehir büyüklüğü ve bölge için kukla değişkenleri içermektedir. ** %5'te önemli.

130. Ayrıca, bireyin o anda ikamet ettiği il ile doğduğu ilin aynı olup olmaması temelinde göç eden statüsü tanımlanmıştır. Bu tanım temelinde, kentsel alanlarda göç etmeyen bireylerin yüzde 25,8'i işgücündeyken, göç eden bireylerin yüzde 29,4'ünün işgücünde oldukları bulunmuştur. Ayrıca bu durum düşük eğitim grupları açısından da kontrol edilmiştir, çünkü düşük eğitim düzeyine sahip göç eden bireylerin işgücünün dışında kalmaları daha olası olabilir. Ancak yine göç eden bireylerin işgücünde yer almalarının daha olası olduğu tespit edilmiştir: kentsel alanlardaki göç etmeyen eğitimsiz bireylerin yüzde 14,9'u işgücünde yer alırken, göç eden eğitimsiz bireylerin yüzde 18,6'sı işgücünde yer almaktadır. Bu nedenle, bu göç tanımı temelinde, göç eden bireylerin kadınların işgücüne katılım oranını aşağıya çektiği yolunda bir kanıt mevcut değildir.

7. Kadın İşgücü Katılımının Belirleyici Etkenleri

131. Bölüm 6'daki analizler, eğitim, yaş, medeni durum ve çocuk sayısının, kadınların işgücüne katılımının önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Arz yanlı faktörlerin yanı sıra, talep yanlı faktörler de kadınların işgücüne katılımının belirlenmesinde önemlidir. Bölüm 6'da da gösterildiği gibi, çalışan kadınlar az sayıda meslekte kümelenmiştir, dolayısıyla ekonomik büyüme kadınların katılımına bu mesleklerdeki iş olanaklarının arttığı ölçüde yararlı olacaktır. Raporun bu bölümünde, yukarıda belirtilen arz ve talep yanlı etkenlerin kadınların katılımının belirlenmesindeki rolünü tespit etmek için çok değişkenli analizler yapılmıştır. Analizlerimiz, iki veri kümesine dayandırılmıştır: 2006 HİA ve 2003 TNSA. Daha

önce belirtildiği gibi, kadınların katılımın belirlenmesinde çocukların rolünü tespit etmek için TNSA kullanılmıştır. TNSA verilerinin ilave bir avantajı, hanehalkı dayanıklı tüketim malları ve hane kolaylıkları temelinde oluşturulan ve uzun dönemli (permanent) hanehalkı gelirin kadınların

rolünü değerlendirmek için kullandığımız varlık göstergelerini kapsamalarıdır. Her iki araştırmada da talep yanlı faktörler eksiktir. Bunları ikame etmek için, NUTS2 düzeyinde verilen ikamet yeri bilgilerini kullanılmaktadır.

Tablo 13: İşgücüne Katılım Olasılığı için Logit Regresyon Sonuçları (2006 HİA verileri temelinde)

	Türkiye		Kentsel		Kırsal	
	Katsayı (std hata)	Olasılık oranı (std hata)	Katsayı (std hata)	Olasılık oranı (std hata)	Katsayı (std hata)	Olasılık oranı (std hata)
Eğitim: (ref: okur-yazar değil)						
İşlevsel Okur-yazar	0.078** [0.032]	1.081** [0.034]	0.404*** [0.058]	1.498*** [0.087]	-0.012 [0.041]	0.988 [0.040]
İlkokul	-0.097*** [0.023]	0.908*** [0.021]	0.103** [0.043]	1.109** [0.047]	0.018 [0.032]	1.018 [0.032]
Ortaokul	-0.163*** [0.034]	0.850*** [0.029]	0.232*** [0.051]	1.261*** [0.064]	-0.326*** [0.053]	0.722*** [0.038]
Genel Lise	0.233*** [0.033]	1.262*** [0.042]	0.619*** [0.048]	1.858*** [0.089]	-0.320*** [0.062]	0.726*** [0.045]
Meslek Lisesi	0.737*** [0.036]	2.090*** [0.074]	1.145*** [0.049]	3.143*** [0.154]	0.255*** [0.073]	1.291*** [0.095]
Yüksek Öğrenim	2.148*** [0.036]	8.566*** [0.308]	2.510*** [0.049]	12.302*** [0.604]	1.313*** [0.091]	3.716*** [0.340]
Yaş kategorileri (ref: 60-64 yaş)						
Yaş 15-19	-0.421*** [0.054]	0.657*** [0.036]	0.593*** [0.100]	1.810*** [0.180]	-0.309*** [0.075]	0.734*** [0.055]
Yaş 20-24	0.534*** [0.047]	1.706*** [0.080]	1.624*** [0.094]	5.074*** [0.478]	0.247*** [0.062]	1.281*** [0.080]
Yaş 25-29	0.861*** [0.045]	2.366*** [0.106]	2.101*** [0.092]	8.178*** [0.756]	0.346*** [0.059]	1.413*** [0.084]
Yaş 30-34	0.992*** [0.045]	2.696*** [0.122]	2.292*** [0.093]	9.891*** [0.922]	0.462*** [0.060]	1.587*** [0.095]
Yaş 35-39	1.130*** [0.045]	3.095*** [0.139]	2.364*** [0.093]	10.630*** [0.986]	0.682*** [0.060]	1.979*** [0.118]
Yaş 40-44	1.063*** [0.043]	2.896*** [0.126]	2.107*** [0.092]	8.222*** [0.757]	0.779*** [0.057]	2.180*** [0.123]
Yaş 45-49	0.767*** [0.045]	2.154*** [0.096]	1.475*** [0.094]	4.370*** [0.411]	0.731*** [0.058]	2.077*** [0.120]
Yaş 50-54	0.566*** [0.045]	1.760*** [0.079]	0.987*** [0.097]	2.683*** [0.260]	0.626*** [0.057]	1.869*** [0.106]
Yaş 55-59	0.311*** [0.047]	1.364*** [0.064]	0.489*** [0.105]	1.630*** [0.172]	0.352*** [0.058]	1.422*** [0.083]
Medeni durum (ref: hiç evlenmemiş)						
Evli	-1.059*** [0.026]	0.347*** [0.009]	-1.352*** [0.032]	0.259*** [0.008]	-0.446*** [0.042]	0.640*** [0.027]
Ayrı	-0.344*** [0.088]	0.709*** [0.062]	-0.056 [0.105]	0.945 [0.099]	-0.375*** [0.142]	0.688*** [0.098]

Boşanmış	-0.033	0.968	0.07	1.072	-0.248**	0.780**
	[0.054]	[0.053]	[0.059]	[0.063]	[0.119]	[0.093]
Dul	-1.081***	0.339***	-0.849***	0.428***	-0.761***	0.467***
	[0.046]	[0.016]	[0.065]	[0.028]	[0.069]	[0.032]
Hanehalkında 0-14 yaşında çocuk sayısı	-0.023***	0.977***	-0.157***	0.855***	0.035***	1.035***
	[0.007]	[0.007]	[0.012]	[0.010]	[0.010]	[0.010]
Bölgeler (ref: İstanbul)						
Batı Marmara	0.374***	1.454***	0.325***	1.384***	1.198***	3.313***
	[0.036]	[0.052]	[0.046]	[0.063]	[0.060]	[0.198]
Ege	0.131***	1.140***	0.090***	1.095***	0.945***	2.573***
	[0.027]	[0.031]	[0.032]	[0.035]	[0.053]	[0.135]
Doğu Marmara	0.139***	1.149***	0.208***	1.231***	0.872***	2.391***
	[0.031]	[0.035]	[0.034]	[0.041]	[0.061]	[0.145]
Batı Anadolu	-0.264***	0.768***	-0.122***	0.885***	0.127*	1.136*
	[0.033]	[0.025]	[0.036]	[0.032]	[0.076]	[0.086]
Akdeniz	0.079***	1.083***	0.229***	1.257***	0.842***	2.322***
	[0.030]	[0.032]	[0.035]	[0.043]	[0.055]	[0.128]
Orta Anadolu	-0.377***	0.686***	-0.615***	0.541***	0.561***	1.752***
	[0.043]	[0.029]	[0.048]	[0.026]	[0.068]	[0.119]
Batı Karadeniz	0.597***	1.817***	0.071*	1.073*	1.670***	5.311***
	[0.031]	[0.056]	[0.041]	[0.044]	[0.055]	[0.290]
Doğu Karadeniz	1.051***	2.860***	0.600***	1.822***	2.122***	8.345***
	[0.038]	[0.109]	[0.058]	[0.105]	[0.061]	[0.509]
Kuzey Doğu Anadolu	0.080**	1.083**	-0.593***	0.552***	1.198***	3.314***
	[0.039]	[0.043]	[0.064]	[0.035]	[0.061]	[0.203]
Orta Doğu Anadolu	-0.386***	0.680***	-0.938***	0.391***	0.691***	1.996***
	[0.039]	[0.027]	[0.065]	[0.025]	[0.062]	[0.123]
Güney Doğu Anadolu	-1.622***	0.198***	-1.331***	0.264***	-1.041***	0.353***
	[0.046]	[0.009]	[0.053]	[0.014]	[0.081]	[0.029]
Kırsal	1.070***	2.917***				
	[0.016]	[0.048]				
Sabit	-1.513***		-2.513***		-1.552***	
	[0.051]		[0.100]		[0.077]	
N	167,033		112,803		54,230	
Sahte (sözde) R ²	0.1585		0.2234		0.0959	

Notlar: Güçlü standart hatalar parantez içinde. 15-64 yaş arası kadınları kapsamaktadır. * %10'da önemli; ** %5'te önemli; *** %1'de önemli.

132. Kadınların katılımındaki Tablo 13'te gösterilen lojistik regresyon daha önceki bulgularımızı teyit etmektedir: daha fazla eğitime sahip kadınların işgücü piyasasına katılımı daha olasıdır (şaşırtıcı bir biçimde okur-yazar olmayan kadınlardan daha düşük katılım oranlarına sahip olan ilkökul ve ortaokul mezunları haricinde); katılım yaşla birlikte artmakta, 35-39 yaş grubunda tepe noktasına ulaşmakta ve daha sonra azalmaktadır; bekar kadınların işgücü piyasasına katılımı daha olasıdır; hanehalkındaki çocuk sayısı (0-14 yaş) kadınların katılımını azaltmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayanların işgücü

piyasasına katılımı, kentsel alanlarda yaşayan emsallerine kıyasla daha olasıdır. Bölgelerin de kadınların katılım olasılığına farklı şekillerde etki ettiği tespit edilmiştir. Arz ve talep yanlı etkenlerin etkilerini daha iyi anlamak amacıyla, kırsal ve kentsel alanlar için ayrı regresyonlar uygulanmış ve bunlar da Tablo 13'te verilmiştir.

133. Sadece kentsel alanlardaki kadınlar göz önüne alındığında, eğitimin kadınların katılımının belirlenmesinde oynadığı rol daha güçlü hale gelmektedir. Okur-yazar olmayan kadınlarla karşılaştırdığında, daha yüksek eğitim düzeylerine sahip kadınlar gittikçe

artan katılım oranlarına sahiptir, bu oranlar yüksek öğrenime sahip kadınlarda tepe noktasındadır. Kırsal alanlardaki kadınlarda, işlevsel okur-yazarlar ile ilköğretim mezunu kadınların işgücüne katılması okur-yazar olmayan kadınlardan daha fazla olası değildir. Şaşırtıcı bir şekilde, okur-yazar olmayan kadınlara kıyasla ortaokul ve genel lise eğitime sahip kadınların işgücü piyasasına girme olasılığı daha düşüktür; bu durum talep yanlı etkenlerden kaynaklanmakta olabilir: Örneğin, bu kadınlar için “sosyal açıdan uygun” işlerin mevcut olmaması ve/veya kırsal bölgelerin değişen ekonomik yapısı ve bununla birlikte tarımla uğraşanların oranının azalması. Son husus, bölüm 8’de ele alınmıştır. Bununla birlikte, mesleki lise mezunları ile üniversite mezunlarının işgücü piyasasına girme olasılıkları daha yüksektir. Bu etki, üniversite mezunları için özellikle güçlüdür.

134. Daha önce betimlendiği gibi, yaş-katılım profilleri hem kırsal hem de kentsel alanlarda hörgüç-biçimli olmasına rağmen kentsel alanda yaşla katılım arasında daha güçlü bir ilişki vardır. Ancak daha önce anlatıldığı gibi, bu profiller doğum kuşağı ve yıl etkilerini de içermektedirler.

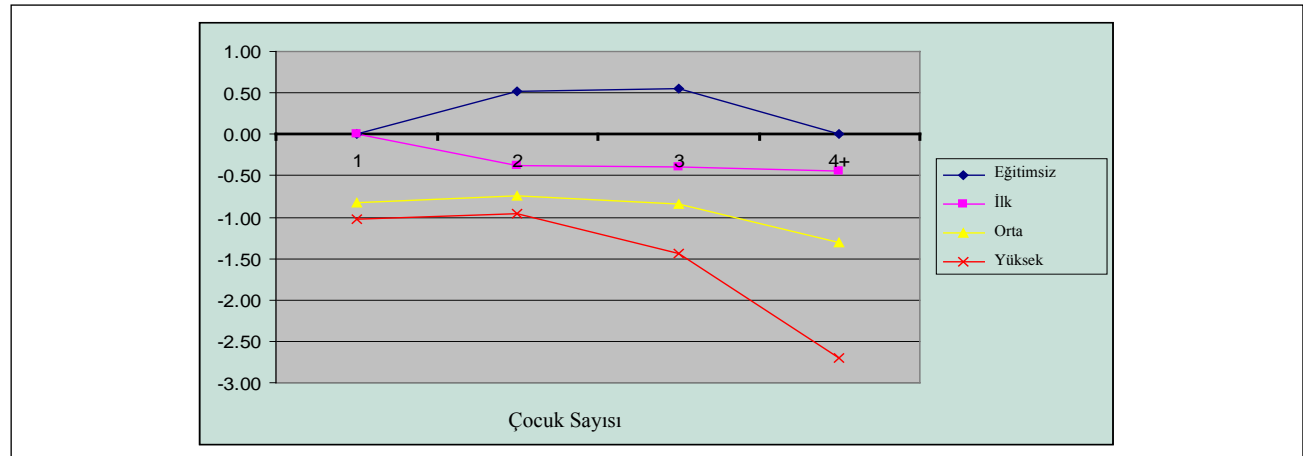
135. Evli olmak hem kırsal hem de kentsel alanlarda katılımı olumsuz yönde etkilemekle birlikte kentsel alanlardaki etkisi özellikle güçlüdür. Kırsal alanlarda ayrı ya da boşanmış kadınların da işgücüne katılımı daha az olasıdır, ancak kentsel alanlarda bu durum söz konusu değildir. Hem kırsal hem de kentsel alanlarda, dul kadınların işgücü piyasasına girmeleri daha az

olası görünmektedir. Hanehalkındaki çocuk sayısı, kentsel alanlardaki kadınların katılım olasılığı ile olumsuz bir biçimde bağlantılıdır, ancak bu durum kırsal alandaki kadınlar için geçerli değildir.

136. Son olarak, bölgelerin kırsal ve kentsel alanlardaki kadınların katılımı ile güçlü bir biçimde bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. 12 bölgeden yedisinde, bölgelerin kadınların katılımı üzerindeki etkisi kırsal ve kentsel alanlarda aynı yöndedir. Bununla birlikte, İstanbul’a göre Batı, Orta, Kuzey Doğu ve Orta Doğu Anadolu bölgelerinde ikamet etme kentsel alanlarda kadınların katılım olasılığını azaltırken, kırsal alanlarda arttırmaktadır.

137. Ek B’deki Tablo B2, 2003 TNSA verilerini kullanarak dört eğitim grubuna (eğitimsiz, ilk, orta ve yüksek öğrenim) göre işgücü katılım denklemlerinin logit yöntemi ile tahmininden elde edilen olasılık oranlarını vermektedir. Bu tahminlere göre Şekil 49, çocuk sayısının eğitime göre işgücüne katılım üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu şekilden görülen, çocuk sayısının eğitilmiş kadınlar için daha önemli olduğudur. Aslına bakılırsa, eğitimsiz kadınlar için çocuk sayısının işgücüne katılım kararı açısından önemli olduğu yolunda hiç kanıt yoktur. Bunun nedeni muhtemelen bu kadınların çoğunluğunun, ücretsiz aile işçileri olarak çalıştıkları kırsal alanlarda bulunmasıdır. İşgücü katılımı ile çocuklar arasındaki - çocukların sayısı arttıkça artan - olumsuz bağlantı, kentsel alanlarda ücretli çalışanlar olarak istihdam edilmeleri daha olası olan yüksek öğrenime sahip kadınlar arasında özellikle belirgindir.

Şekil 49: Eğitim Gruplarına göre Çocuk Sayısının İşgücüne Katılımı üzerindeki Etkisinin Katsayı Tahminleri (Referans: Çocuksuz)

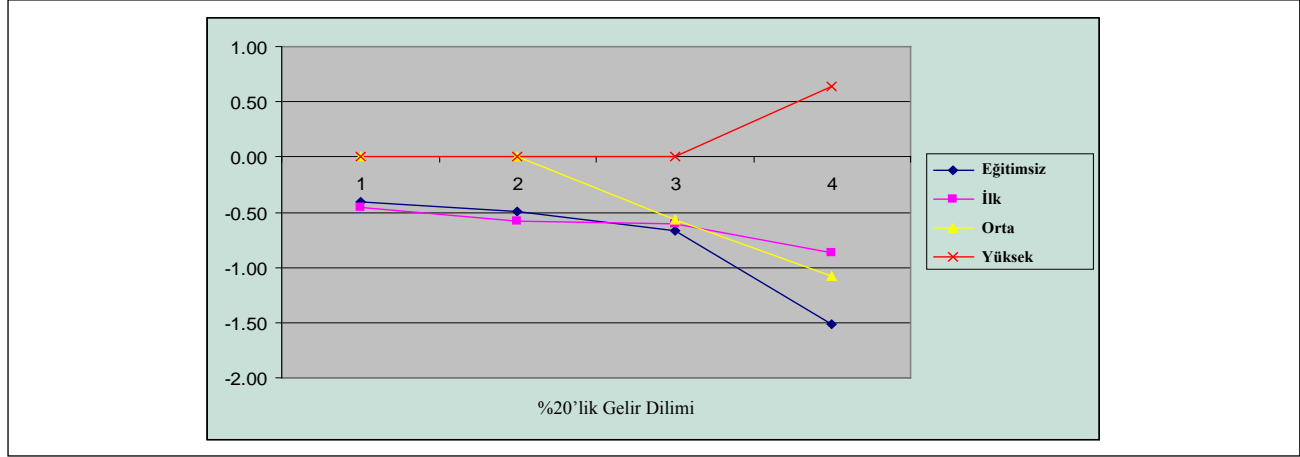
138. Yine Tablo B2’deki tahminlere göre çizilen Şekil 50, eğitim grupları bazında hanehalkı gelirinin kadınların işgücüne katılım kararı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu sonuçlara göre, hane geliri

düşük eğitilmiş kadınlar, özellikle eğitimsiz olan ya da ilköğretime sahip kadınlar, için daha önemlidir. Ortaöğretime sahip kadınlarda, sadece en üst yüzde 40’lık gruba dahil kadınların işgücüne katılımı en

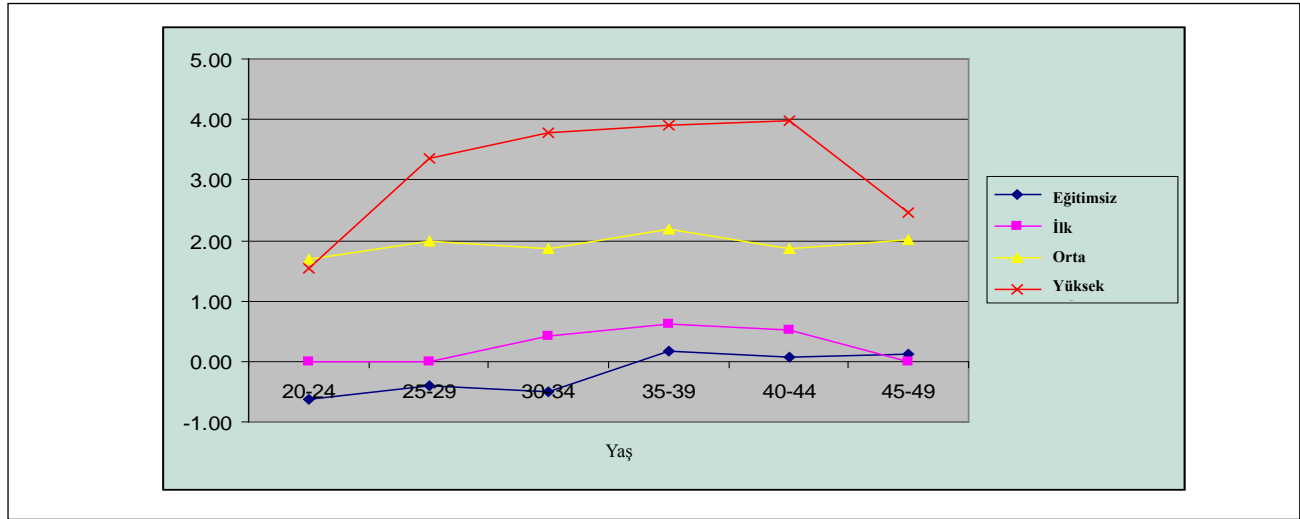
düşük yüzde 20'lik gruba göre daha az olasıdır. Yüksek öğretime sahip kadınlarda, hanehalkı gelirinin işgücüne katılım ile olumsuz bağıntılı olduğu yolunda hiç kanıt yoktur. Bu son bulgu, Türkiye'de kentsel

alanlardaki yüksek öğrenime sahip kadınlar arasında işgücüne katılımı yaşanan düşüşe, bu kadınların artan işgücü dışındaki gelirlerinin (eşin geliri gibi) yol açmasının olası olmadığı anlamına gelmektedir.

Şekil 50: Eğitim Gruplarına göre Hanehalkı Gelirinin (Yüzde 20lik Dilimler) İşgücüne Katılım üzerindeki Etkisinin Katsayı Tahminleri (Referans: En Düşük Yüzde 20)

Şekil 51: Eğitime göre Yaşın İşgücü Statüsü üzerindeki Etkisinin Katsayı Tahminleri (Referans: 15-19 yaş grubu)

139. Son olarak Şekil 51, logit regresyondaki diğer tüm değişkenler sabit olarak tutulduğunda, yaş etkilerini göstermektedir. Daha önce gösterildiği gibi, en alt iki eğitim grubu için yaş, işgücüne katılımı önemli bir rol oynamamaktadır. Ortaokul mezunları için, diğer tüm yaş gruplarının işgücüne katılımı en genç (15-19) yaş grubundan daha olasıdır; en yüksek eğitime sahip grup için ise, genç ve ileri yaşlara kıyasla işgücüne katılımın 25 ile 44 yaşları arasında daha olası olduğu hörgüç-biçimli bir katılım söz konusudur.

140. Tablo B2'de belirtilmesi gereken bir kaç husus daha bulunmaktadır. Eğitimsiz kadınlar için, işgücüne

katılım kasabalara kıyasla büyük şehirlerde çok daha az olasıdır. Bunun aksine, orta öğretime sahip kadınlarda, işgücüne katılım büyük şehirlerde kasabalardan çok daha olasıdır. İkamet edilen bölge, daha düşük eğitimli kadınlar için daha önemlidir: doğu bölgelerinde ikamet eden kadınların işgücüne katılımı, özellikle düşük eğitimli kadınlar için İstanbul'da ikamet eden kadınların katılımının gerisinde kalmaktadır. Medeni durumun yüksek öğrenime sahip kadınlar için hiç önemli görünmemesi haricinde, işgücüne katılım ile medeni durum arasındaki bağıntının eğitime göre nasıl değiştiğine ilişkin bariz bir örüntü bulunmamaktadır.

8. Kentsel Alanlardaki Yüksek ve Düşük Vasıflı Kadınlara ve Kırsal Alanlara Yakından Bir Bakış

141. Kadınların işgücüne katılımı hakkında önceki bölümlerde yapılan analiz, üç ilginç eğilimi ortaya koymuştur: kentsel alanlarda yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılımı oldukça yüksektir, daha az eğitimli kadınların katılımı ise çok düşüktür. Ayrıca 2000 yılından bu yana, her iki grubun katılım oranları da durağandır. Öte yandan, kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılımı, kentsel alanlardaki düşük vasıflı kadınların katılımından önemli ölçüde daha yüksektir, ancak bunların katılım oranları 2000’den bu yana güçlü bir azalma kaydetmiştir. Bu bölümün amacı, bu eğilimlerin ardındaki olası etkenlerin anlaşılmasıdır. Bu bölümdeki irdelemeyi kolaylaştırmak için, düşük vasıflı kadınlar, liseden az eğitime sahip kadınlar olarak tanımlanmıştır.

8.1. Kentsel Alanlardaki Yüksek Eğitimli Kadınların Azalan Katılım Oranlarının Anlaşılması

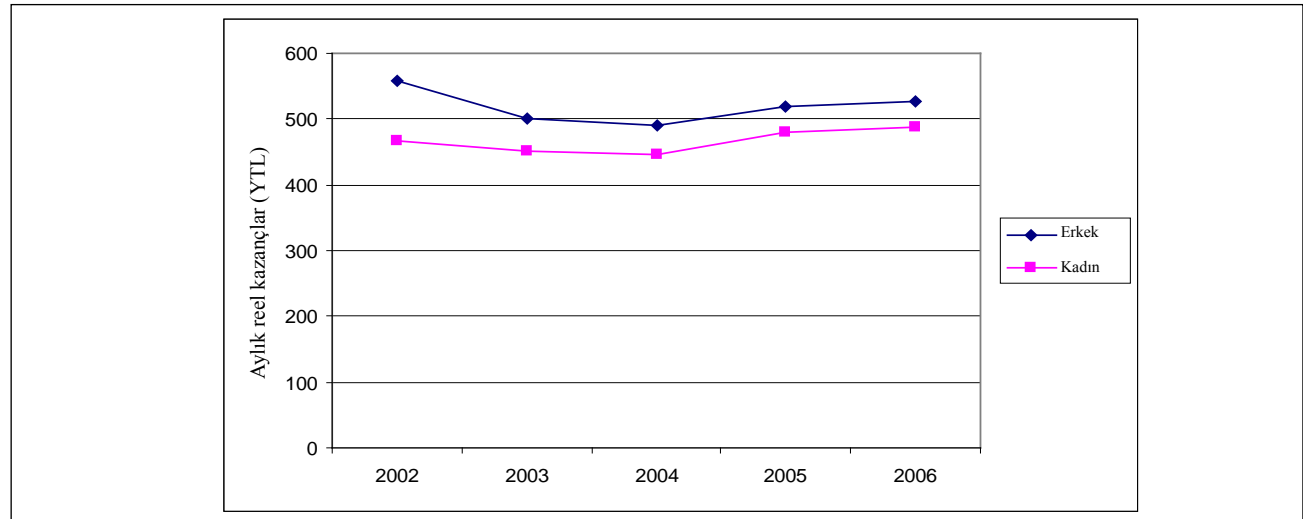
142. Daha önce gösterildiği gibi, yüksek vasıflı kadınların - lise ve üstü eğitime sahip kadınlar - işgücüne katılımı 1988’den 2000’e kadar bir azalma eğilimi göstermiştir. Üniversite mezunları için, işgücü katılım oranı 2000 yılından sonra yüzde 70 civarında sabitlenmiştir. Lise mezunları için işgücü katılımındaki azalma 2000’den sonra yavaşlamış, ancak tam olarak sabitlenmemiştir. Düşen/artmayan katılım oranlarının potansiyel nedenleri arasında, azalan piyasa ücretleri, yüksek hanehalkı geliri nedeniyle artan referans

ücretleri ve Türkiye’deki yüksek eğitimli kadınların kompozisyonundaki değişimler yer almaktadır.

143. Şekil 52 ve 53, 2002 ile 2006 arasındaki dönemde yüksek vasıflı kadınların (lise ve üstü eğitime sahip olan kadınlar) aylık ve saatlik ücretlerindeki değişimleri göstermektedir. Bu kadınların aylık kazançları 2002’den 2004’e kadar biraz gerilemiş, 2006 yılında ise 2002’ye kıyasla sadece biraz daha yüksek rakamlara ulaşacak kadar iyileşmiştir. Erkekler için de benzer bir örüntü gözlenmiştir. Saatlik ücretler açısından, 2002-2004 dönemindeki düşüş oldukça güçlüdür, ancak 2004’ten sonraki iyileşme de o derece güçlüdür. 2006 yılında, kadınların saatlik ücretlerinin düzeyi 2002’deki düzeyine yaklaşmıştır, ancak erkek emsallerinin saatlik ücretlerinin biraz üzerindedir. 2000’li yıllarda yüksek vasıflı kadınların (ve erkekler de dahil olmak üzere tüm vasıflı çalışanlar grubunun) saatlik ücretlerinin kayda değer bir artış kaydetmemesi, kadınların durağan katılım oranlarını açıklayabilecek potansiyel bir etkidir.

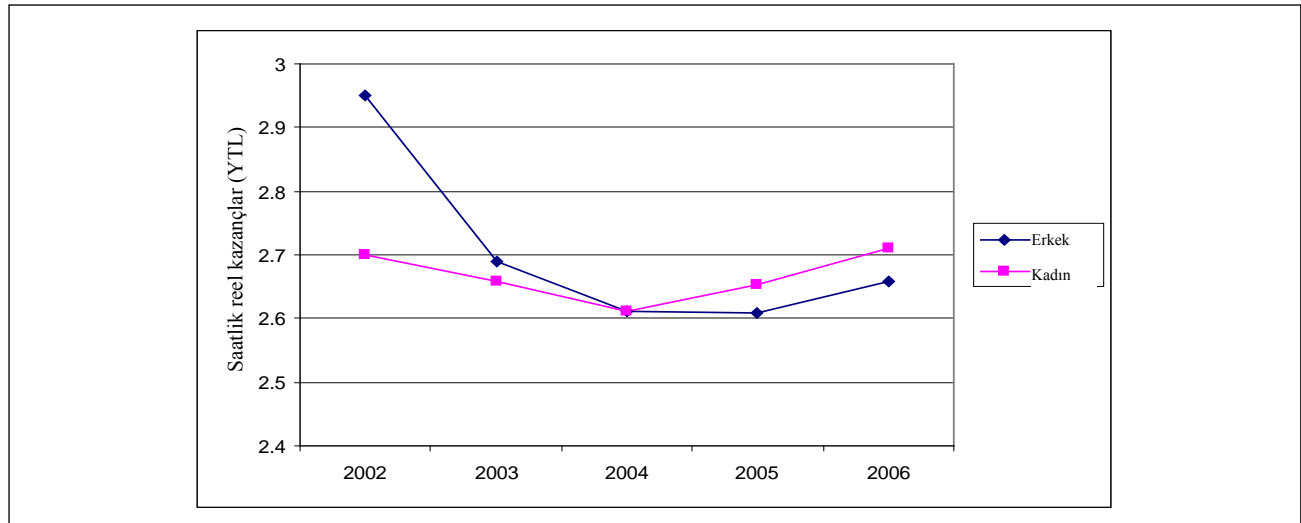
144. Diğer potansiyel bir etken, yüksek vasıflı kadınların işgücü piyasasına katılımını daha az olası kılan artan hanehalkı gelirleri olabilir. Bununla birlikte, farklı eğitim kategorilerine göre daha önce verilen sonuçlar, hanehalkı gelirin yüksek eğitimli kadınların katılım olasılıklarında belirleyici bir etken olmadığını göstermiştir. Üstelik, yüksek vasıflı erkeklerin aylık ortalama kazançlarının yüksek vasıflı kadınlarınkine benzer örüntüler izlediği ve yüksek vasıflı kadınların yüksek vasıflı erkeklerin de yer aldığı hanehalklarından gelmeleri olasılığının yüksek olduğu dikkate alınırsa, bu açıklama makul durmamaktadır.

Şekil 52: Kentsel Alanlarda Yüksek Eğitimli Kadınların Aylık Reel Kazançları

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır.

Kaynak: 2002-2006 HİA.

Şekil 53: Kentsel Alanlarda Yüksek Eğitimli Kadınların Saatlik Reel Kazançları

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır.

Kaynak: 2002-2006 HİA.

Tablo 14: 1993 ve 2003'te Eğitime göre Kadınların Bireysel Özelliklerinin Karşılaştırması (TNSA verileri temelinde)

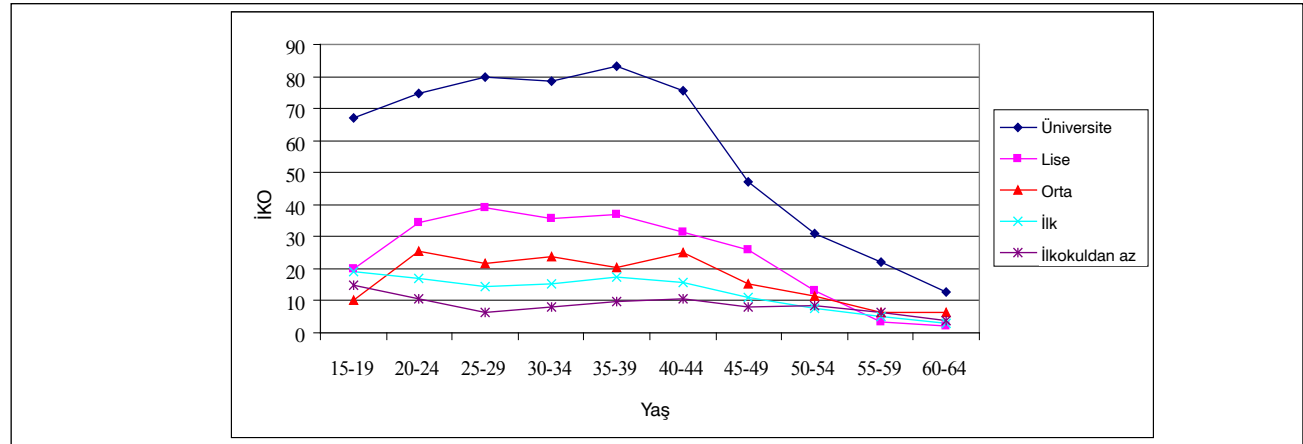
	1993				2003			
	Eğitimsiz	İlk	Orta	Lise	Eğitimsiz	İlk	Orta	Lise
Hiç Evlenmemiş	0.0846	0.2693	0.5190	0.4648	0.1173	0.1717	0.4735	0.5365
Evli	0.8289	0.6913	0.4505	0.5002	0.7875	0.7733	0.4883	0.4222
Dul	0.0760	0.0282	0.0132	0.0087	0.0806	0.0348	0.0141	0.0054
Boşanmış	0.0061	0.0079	0.0166	0.0240	0.0085	0.0134	0.0195	0.0313
Birlikte yaşamayan	0.0043	0.0033	0.0008	0.0023	0.0062	0.0069	0.0045	0.0046
15-19	0.0564	0.2222	0.3892	0.1046	0.0726	0.1075	0.3485	0.0915
20-24	0.0864	0.1762	0.1985	0.3161	0.0815	0.1473	0.1716	0.3397
25-29	0.0840	0.1384	0.1406	0.1581	0.0669	0.1427	0.1458	0.2164
30-34	0.1016	0.1341	0.1072	0.1075	0.0871	0.1399	0.1057	0.0992
35-39	0.1207	0.1027	0.0559	0.1202	0.1051	0.1320	0.0780	0.0811
40-44	0.1306	0.0772	0.0404	0.0853	0.1286	0.1177	0.0650	0.0678
45-49	0.1060	0.0547	0.0320	0.0523	0.1192	0.0982	0.0414	0.0473
50-54	0.1608	0.0550	0.0260	0.0432	0.1788	0.0724	0.0308	0.0409
55-59	0.1536	0.0395	0.0104	0.0127	0.1601	0.0424	0.0131	0.0161
Reis	0.0623	0.0295	0.0229	0.0468	0.0716	0.0405	0.0366	0.1042
Eş	0.6935	0.5344	0.3681	0.4485	0.6628	0.6290	0.4078	0.3805
Erkek/Kız Evlat	0.0809	0.2595	0.4790	0.4260	0.1065	0.1701	0.4327	0.3986
Damat/Gelin	0.0837	0.1172	0.0466	0.0177	0.0725	0.1032	0.0491	0.0130
Torun	0.0006	0.0101	0.0203	0.0207	0.0021	0.0070	0.0233	0.0084
Anne/Baba	0.0419	0.0094	0.0028	0.0000	0.0290	0.0059	0.0034	0.0004
Kaynana/Kayınpeder	0.0059	0.0017	0.0005	0.0000	0.0088	0.0065	0.0010	0.0000
Erkek/Kız Kardeş	0.0112	0.0119	0.0165	0.0049	0.0167	0.0161	0.0141	0.0173
Kayınbirader/Baldız	0.0025	0.0030	0.0114	0.0144	0.0089	0.0050	0.0026	0.0000
Büyük şehir	0.1120	0.2151	0.4029	0.5281	0.1672	0.2670	0.3660	0.5000
Küçük şehir	0.2455	0.2203	0.2971	0.2807	0.3073	0.2692	0.3201	0.3315
Kasaba	0.1331	0.1335	0.1606	0.1276	0.0897	0.0958	0.1287	0.0899
Kırsal	0.5094	0.4311	0.1393	0.0637	0.4357	0.3681	0.1853	0.0786
Hanehalkı üye sayısı	6.6578	5.7615	5.0626	4.2207	6.5986	5.2529	4.6659	3.7870
5 yaşından küçük çocuk sayısı	0.7883	0.5289	0.3431	0.2083	0.8197	0.5519	0.3635	0.1835
Batı	0.2069	0.3635	0.4367	0.4748	0.2525	0.4015	0.4177	0.5132
Güney	0.1523	0.1663	0.1662	0.1258	0.1466	0.1291	0.1417	0.1076
Orta	0.1952	0.2437	0.2214	0.3048	0.1414	0.2494	0.2405	0.2452
Kuzey	0.1057	0.0945	0.0776	0.0479	0.0746	0.0767	0.0801	0.0660
Doğu	0.3399	0.1320	0.0981	0.0467	0.3849	0.1433	0.1200	0.0680

145. Son potansiyel açıklama, yüksek eğitilmiş kadınların değişen kompozisyonu ve dolayısıyla bunların değişen işgücü piyasasına girme eğilimleri olabilir. Tablo 14'te TNSA verileri kullanılarak, eğitime (devam edilen en yüksek okul düzeyi) göre 15 yaş ve üstü kadınların temel özelliklerinin dağılımı verilmiştir. TNSA'da kullanılan eğitim kategorizasyonları, HİA'dan biraz farklıdır, örneğin orta öğretim 6 ile 11nci sınıflar arasında kapsamaktadır. (Bu, HİA'da ortaokul ve lise eğitimine karşılık gelmektedir.) Burada sorulan soru şudur: 2000 yılından sonra yüksek eğitilmiş kadınların 1990'ların başlarına kıyasla işgücüne daha düşük katılım oranları, bu zaman çerçevesinde eğitimde yaşanan önemli artışlar nedeniyle bu kadınların değişen özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir mi?

146. Tablo 14'e göre, 2003 yılında yüksek eğitilmiş kadınların hiç evlenmemiş olması daha olasıdır. Hiç evlenmemiş kadınların işgücü piyasasına giriş olasılıklarının daha yüksek olduğu dikkate alındığında, yüksek eğitilmiş kadınlar arasında hiç evlenmemiş olanların artan payı, bu kadınların işgücüne katılım oranındaki azalma eğilimini açıklayamamaktadır.

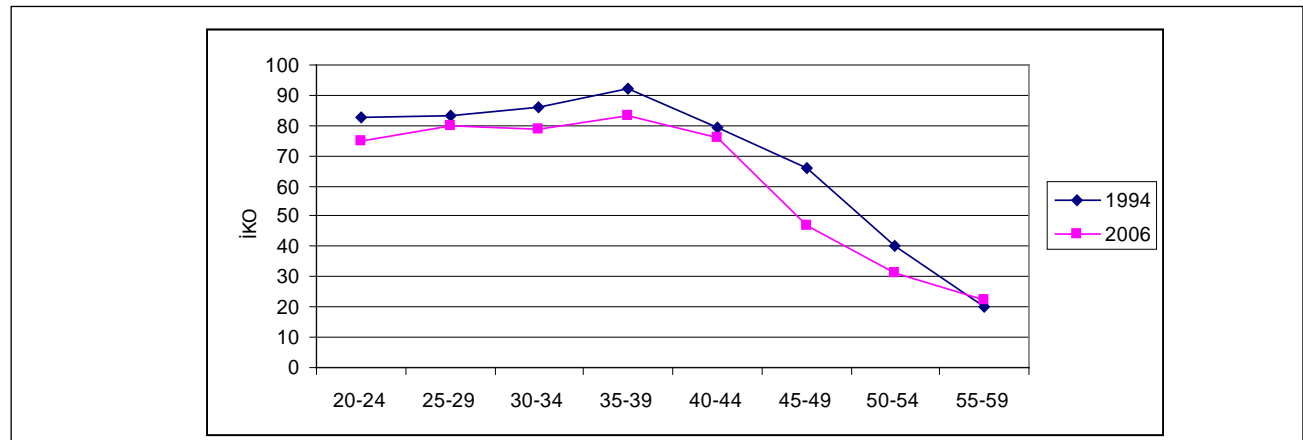
1993'e kıyasla 2003 yılında yüksek eğitilmiş kadınların özelliklerindeki temel bir fark, bu kadınların yaş dağılımıdır. 2003 yılında, yüksek eğitilmiş kadınlar daha genç olma eğilimi göstermektedir: 20-24 ve 25-29 yaş gruplarındaki kadınların payları 2003 yılında çok daha yüksektir. Ancak bu yaşlardaki katılım oranları, 30'ların ortalarındaki tepe değerlere yakındır. (Bu durum, aşağıdaki Şekil 54'te gösterilmiştir.) Ayrıca, yaşa göre işgücüne katılım oranlarının zaman içerisinde nasıl değiştiği incelendiğinde (Şekil 55), 1994 yılına kıyasla 2006 yılında yüksek eğitilmiş kadınlar için işgücüne katılım oranlarının her yaşta daha düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, üniversite mezunların yaş kompozisyonundaki değişimin de bu kadınların işgücüne katılımındaki azalma eğilimini açıklaması olası değildir.

Şekil 54: 2006 Yılında Kentsel Alanlarda Yaşa ve Eğitime göre Kadınlara Ait İKO

Kaynak: 2006 HİA.

Şekil 55: 1994 ve 2006 Yıllarında Kentsel Alanlardaki Yüksek Eğitilmiş Kadınlara Ait İKO

Kaynak: 1994 ve 2006 HİA.

147. 2003 yılında yüksek eğitimli kadınların özelliklerindeki diğer bir önemli fark, bu kadınların hanehalkı reisi statüsü ile ilgilidir. 2003 yılında bu kadınların hanehalkı reisi olmaları daha olasıdır. Bununla birlikte, hanehalkı reislerinin işgücü piyasasına katılmalarının daha olası olması bekleneneğinden, bu durum eğitimli kadınların işgücüne katılımlarının niye artmadığını açıklayamamaktadır.

148. 2003 yılında, yüksek eğitimli kadınların daha büyük bir bölümü ülkenin işgücüne katılım oranlarının daha düşük olduğu Kuzey ve Doğu bölgelerinde yaşamaktaydı. Bununla birlikte, 2004 HİA'ya göre yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım oranları çok az bölgesel değişim sergilemektedir.

149. Esas itibariyle, 2003 yılında yüksek eğitimli kadınların oluşturduğu grup, hiç evlenmemeye olasılıklarının daha yüksek olması, genç olmaları, hanehalklarının reisleri olmaları ve ülkenin Kuzey ve Doğu bölgelerinde yaşamaları gibi belirli yönlerden 1993'teki gruptan farklıdır. Bununla birlikte bu değişimlerin hiç biri, 1990'ların ortalarında yüksek eğitimli kadınların düşen işgücüne katılım oranlarını açıklamamıza yardımcı olmamaktadır. Ancak, 2003 yılında yüksek eğitimli kadınlar bizim gözlemleyemediğimiz başka yönlerden 1993'teki yüksek eğitimli kadınlardan farklı olabilir ve bu gözlemlenemeyen özellikler de İKO'daki düşüşü açıklayabilir. Bu zaman aralığında üniversite mezunları grubunda gerçekleşen önemli artış dikkate alındığında, üniversite mezunlarının belirli başka özelliklerinin de zaman içerisinde değişmiş olması son derece olasıdır.

150. Son olarak, yüksek eğitimli kadınların işgücüne katılım oranının daha çok 1994 ile 2000 arasında düşüğünün belirtilmesi önemlidir. Toplam nüfus içinde yüksek eğitime sahip kadınların payındaki artış incelendiğinde, bu dönemdeki artışın daha önceki ya da sonraki dönemlerden daha hızlı olduğu görülmektedir. 1988 ile 1994 yılları arasında yüksek eğitimli kadınların payı yılda ortalama yüzde 0,22 puan ve 2000 ile

2004 yılları arasında yılda ortalama yüzde 0,26 puan artarken, bu artış 1994 ile 2000 yılları arasında yılda ortalama yüzde 0,40 puan olmuştur.

8.2. Kentsel Alanlardaki Düşük Vasıflı Kadınların Düşük ve Durağan Katılım Oranlarının Anlaşılması

151. Düşük vasıflı kadınların düşük katılım oranlarının ardındaki nedenler, Türkiye'deki büyük hanehalkı sektörü nedeniyle bu kadınların nispeten yüksek olan referans ücretleri ve bu gruptaki kadınların düşük piyasa ücretleri olabilir. Ev işlerinin daha çok kadın işleri olarak görüldüğü dikkate alındığında, kadınların referans ücretlerinin erkeklerden daha yüksek olması söz konusudur ve bu durum kadınların işgücüne katılımını daha az olası kılmaktadır. Zaman kullanımı anketleri, düşük gelirli hanehalklarının geçimi için kadının evdeki üretiminin önemini göstermektedir (Dalyoğlu ve Kasnakoğlu, 2000). Düşük vasıflı kadınların işgücüne katılması, erkek emsallerinden daha düşük ücretler önerilmesi durumunda daha da az olası hale gelmektedir. (Aynı beceri düzeyi için) Daha düşük ücretler, kadınların işgücü piyasasının düşük ücretlerin hakim olduğu sektörlerle itilmesinden ya da daha iyi ücretli işlere kısıtlı erişimlerinden, ya da ücret ayrımcılığından kaynaklanmakta olabilir.

152. 2002 yılından bu yana yapılan HİA'lardan elde edilen ücret verileri, düşük vasıflı kadınların gerçekten erkek emsallerine kıyasla daha düşük ücretler aldıklarını göstermektedir. Esas işten kazanılan aylık kazançlar temelinde ölçüldüğünde, 2006 itibariyle kadınların kazançları (sadece ücretli çalışanlar için) erkeklerin kazançlarının yüzde 71'ine eşittir. Çalışma saatine göre düzeltilindiğinde, kadınların kazançları erkeklerin kazançlarının yüzde 80,6'sına eşittir. Bu rakamlar 2002 yılı için sırasıyla yüzde 65,6 ve yüzde 71,4 iken artarak bu düzeylere çıkmıştır. Tablo 15, kentsel alanlardaki düşük vasıflı erkekler ve kadınların kazançlarındaki ayrımın kademeli olarak kapanmasını göstermektedir.

Tablo 15: Kentsel Alanlarda Düşük Vasıflı Erkek Ücretli Çalışanların Kazançlarına Kıyasla Düşük Vasıflı Kadın Ücretli Çalışanların Kazançları

Yıl	Erkeklerin aylık kazançlarının yüzdesi	Erkeklerin saatlik kazançlarının yüzdesi	İKO erkek	İKO kadın
2002	65.6	71.4	68.2	11.4
2003	67.2	74.7	67.1	10.9
2004	70.4	79.1	68.0	10.9
2005	70.1	82.2	68.8	11.6
2006	71.0	80.6	67.8	11.8

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır.

Kaynak: 2002-2006 HİA, TÜİK.

Tablo 16: Kentsel alanlardaki düşük vasıflı erkek ve kadınların yaş kategorilerine göre dağılımı

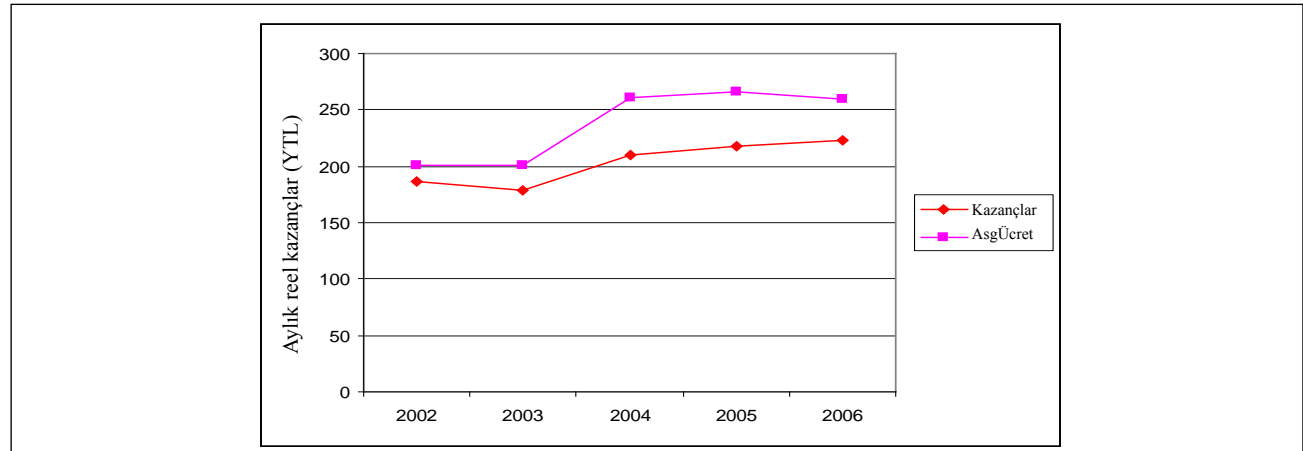
Yaş kategorileri	Toplam		Ücretli çalışanlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Yaş 15-19	7.37	11.38	8.59	14.72
Yaş 20-24	9.44	13.45	10.54	15.28
Yaş 25-29	15.24	13.38	17.08	14.25
Yaş 30-34	17.35	15.91	18.76	15.79
Yaş 35-39	15.64	15.4	16.08	15.31
Yaş 40-44	13.2	12.62	13.22	11.84
Yaş 45-49	9.53	7.83	8.34	6.95
Yaş 50-54	6.28	5.08	4.49	3.69
Yaş 55-59	3.22	2.68	1.88	1.44
Yaş 60-64	1.48	1.29	0.71	0.57
Yaş 65+	1.25	0.98	0.31	0.16

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

153. Kadın çalışanlar erkek emsallerinden biraz daha gençtir, bu da kadınların düşük kazançlarını kısmen açıklayabilir. Kentsel alanlarda yaşayan düşük vasıflı kadın ücretlilerin dörtte birinden fazlası 25 yaşından gençtir (Tablo 16).

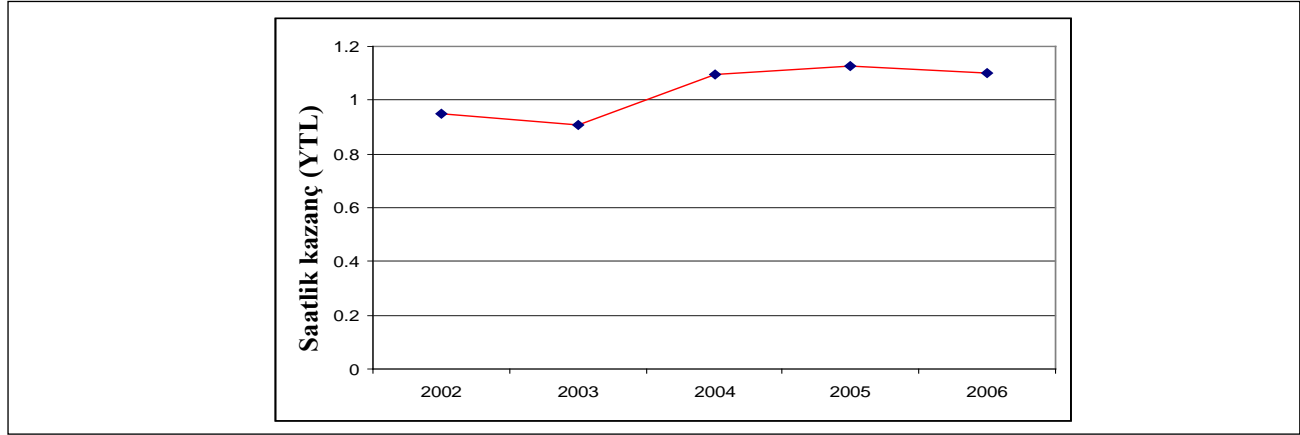
154. Kadınların kazançları sadece erkeklere kıyasla değil, reel anlamda da iyileşmiştir. Şekil 56, 2002'ye kıyasla 2006 yılında kentsel alanlardaki düşük vasıflı kadınların aylık kazançlarının yaklaşık yüzde 20 civarında iyileştiğini göstermektedir. Kadınların saatlik kazançlarında da benzer iyileşmeler görülmüştür (Şekil 57). Bu olumlu gelişmelere rağmen, düşük vasıflı kadınların ortalama kazançları (net) asgari ücretin altında kalmış ve aradaki fark zaman içerisinde artmıştır. 2002 yılında kadınların ortalama kazançları

asgari ücretin yüzde 93'ü düzeyindeyken, bu rakam 2006'da yüzde 85'e düşmüştür. Kadınların ortalama kazançlarının asgari ücretin altında olması, asgari ücretlerdeki iyileşmelerin kadınların ücretlerine lehte yansımaya rağmen, kentsel alanlarda yaşayan ortalama bir düşük vasıflı kadının asgari ücret kanununca korunmadığına işaret etmektedir. Gerçekten de 2006 yılında düşük vasıflı kadınların yüzde 77'sinin aylık kazançları asgari ücretin altında gerçekleşmiştir, bu rakam erkeklerde yüzde 47 düzeyindedir (Tablo 17'ye bakınız). Son zamanlardaki iyileşmelere rağmen kadınların düşük düzeydeki kazançları ile nispeten yüksek referans ücretleri, erkeklerin katılım oranı neredeyse yüzde 70 düzeyindeyken kadınların katılım oranının neden yüzde 11 düzeyinde kaldığını muhtemelen açıklamaktadır.

Şekil 56: Kentsel alanlardaki düşük vasıflı kadınların asgari ücretleri ve aylık kazançları

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır. 2002=100.

Kaynak: 2002-2006 HİA, TÜİK ve ÇSGB.

Şekil 57: Kentsel alanlardaki düşük vasıflı kadınların saatlik kazançları

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır. 2002=100

Kaynak: 2002-2006 HİA, TÜİK.

Tablo 17: Kentsel alanlarda asgari ücretten az kazanan düşük vasıflı çalışanların oranı

Yıl	Erkek	Kadın
2002	46.8	75.4
2003	42.7	72.3
2004	50.5	78.3
2005	51.2	78.7
2006	47.3	77.0

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Sadece ücretli çalışanları kapsamaktadır.

Kaynak: 2002-2006 HİA, TÜİK.

155. Yukarıda sunulan ücret bilgileri, 2006 yılında tüm düşük vasıflı erkek ve kadın çalışanların yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan ücretli çalışanlara aittir (Tablo 18). Kalan yüzde 30'un istihdam durumları, kadın ve erkekler arasında farklılık göstermektedir. Bunlardan erkeklerin büyük bir çoğunluğu kendi hesabına veya işveren olarak çalışırken, kadınların yüzde 16'sından fazlası (bu grubun yarısından fazlası) ücretsiz aile işçileri olarak çalışmaktadır. Tablo 18'deki rakamlardan da görüldüğü gibi, düşük vasıflı kadınların belirgin biçimde çok daha az bir kısmı kendi hesabına veya işveren olarak işgücü piyasasına katılmaktadır.

156. İşyerlerinin büyüklüğü temelinde değerlendirildiğinde, düşük vasıflı ücretli çalışanların ve kendi hesabına çalışanların büyük çoğunluğu küçük işletmelerde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte ilginç bir şekilde, erkek ve kadın düşük vasıflı ücretlilerin farklı büyüklükteki işyerlerine dağılımı oldukça benzerdir (Tablo 19). Hem erkek hem de kadın ücretli çalışanların yaklaşık yüzde 60'ı, 25'ten az işçi istihdam eden

Tablo 18: Kentsel alanlardaki düşük vasıflı çalışanların istihdam durumu - 2006

İstihdam durumu	Erkek	Kadın
Ücretli/maaşlı çalışanlar	57.5	53.7
Yevmiyeli	10.4	13.1
İşveren	8.1	1.8
Kendi hesabına	21.8	15.1
Ücretsiz aile işçisi	2.3	16.3

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

işyerlerinde çalışmaktadır. Çok büyük işletmelerde (250+) çalışanların oranı da oldukça benzerdir. 2006 itibarıyla erkeklerin yüzde 10,1'i ve kadınların yüzde 8,7'si büyük işletmelerde çalışmaktadır.

157. Ancak sosyal sigortaya kayıt açısından, oldukça büyük bir cinsiyet farkı ortaya çıkmaktadır. Düşük vasıflı işçiler grubunun tamamı dikkate alındığında, 2006 itibarıyla bir sosyal sigorta kurumuna kayıtlı erkeklerin oranı yüzde 55,2 düzeyindeyken, kadınlar için bu rakam yüzde 30,9'dur. Kadınlar arasında büyük oranda ücretsiz aile işçileri bulunması kuşkusuz bu farka katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, serbest çalışanlarda da büyük bir fark gözlenmektedir. Serbest çalışan erkeklerin yüzde 42,2'si bir sigorta kurumuna kayıtlıyken, kadınlar için karşılık gelen rakam sadece yüzde 12,2'dir. Kayıtlılık durumu hem erkek hem de kadın ücretli işçiler için daha yüksektir. Aslında bu iyileşme kadınlar için daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmektedir. 2006 itibarıyla bir sosyal sigorta kurumuna kayıtlı erkek ücretlilerin oranı yüzde 58,7 düzeyindeyken, kadınlar için bu rakam yüzde 40,8'dir.

Bu nedenle, kadın ücretlilerin büyük bir bölümünün sigortasız çalışmasına rağmen, ücretli çalışanlar için

sigortalılık cinsiyet farkı kendi hesabına çalışan, işveren veya ücretsiz aile işçilerinden daha azdır.

Tablo 19: Kentsel alanlardaki düşük vasıflı çalışanların işletme büyüklüğü - 2006

İşletme büyüklüğü	Toplam		Ücretli çalışanlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
<10 işçi	61.2	61.2	44.7	42.6
10-24 işçi	9.3	10.7	12.5	15.5
25-45 işçi	10.0	10.1	14.3	15.0
50-249 işçi	12.7	12.2	18.5	18.2
250-499 işçi	3.2	2.7	4.7	4.0
500+ işçi	3.7	3.1	5.4	4.7

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

158. Çalışılan sektör açısından, düşük vasıflı ücretli çalışan kadınlar imalat sanayi (yüzde 44,6), toplum hizmetleri (yüzde 24,2), toptan ve perakende ticaret (yüzde 16,5) ve tarım (yüzde 7,3) sektörlerinde kümelenmişlerdir (Tablo 20). Düşük vasıflı ücretli erkek çalışanlar için dağılım biraz daha farklıdır, erkeklerin oldukça büyük bir bölümü inşaat (yüzde 12,5) ve haberleşme (yüzde 7,2) sektörlerinde çalışmaktadır. Erkekler arasında toptan ve perakende ticaret alanında çalışanların oranı da daha yüksektir. Ancak imalat sanayi, toplum hizmetleri ve tarım sektörlerinde erkeklerin oranı daha düşüktür. Ayrıca, düşük vasıflı ücretli çalışanların sektörlere dağılımlarının, bu çalışanların dahil oldukları grupların bütününden önemli ölçüde farklı olması da ilginçtir. Örneğin düşük vasıflı kadınların beşte biri tarım sektöründe çalışırken, bu oran düşük vasıflı kadın ücretliler için yüzde 7,3 ile sınırlıdır. Bu farklılıklara rağmen yine de imalat sanayi, toplum hizmetleri ve toptan ve perakende ticaret sektörlerinin düşük vasıflı kadın çalışanların çoğunluğunu istihdam etmesi söz konusudur.

159. Düşük vasıflı çalışanlar için farklı sektörlerde hakim olan ortalama kazançlar da Tablo 20’de verilmiştir. En yüksek ücretler, çok az sayıda düşük vasıflı erkeğin çalıştığı ve neredeyse hiç düşük vasıflı kadının çalışmadığı madencilik ile elektrik, gaz ve su sektörlerinde gözlemlenmiştir. Öte yandan en düşük ücretler ise, düşük vasıflı kadınların büyük bir bölümünün çalıştığı tarım sektöründe gözlemlenmiştir. Düşük vasıflı kadınların en yoğun bulunduğu üç sektöre – imalat sanayi, toplum hizmetleri ve toptan ve perakende ticaret - bakıldığında, toplum hizmetleri sektörünün diğerle-

rinden daha yüksek ücretler verdiği ortaya çıkmaktadır. Erkek ve kadınların sektörel dağılımları ağırlık olarak kullanılarak, düşük vasıflı erkek ve kadınların ortalama saatlik ücretleri her iki grup için de 2,3 YTL olarak bulunmuştur. Bu yüzden, sektörel dağılım açısından, düşük vasıflı kadınlar dezavantajlı gibi görünmemektedir.

160. Kentsel alanlarda düşük vasıflı erkek ve kadın çalışanların sahip olduğu meslekler büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, erkek ücretli çalışanlar daha çok sanatkarlar ve ilgili çalışanlar ile tesis ve makina operatörleri ve montajcılar gruplarında yer alırken kadınlar daha çok nitelik gerektirmeyen mesleklerde yer almaktadır (Tablo 21). Sektörel dağılımın aksine, düşük vasıflı ücretli kadın çalışanların ve diğerlerinin (kendi hesabına çalışanlar, işverenler ve ücretsiz aile işçileri) mesleki dağılımının oldukça benzer olması da ilgi çekicidir.

161. Türkiye’de yasal çalışma saati haftada 45 saat olmasına rağmen, düşük vasıflı ücretliler bu süreden çok daha fazla çalışmaktadır. 2006 yılında ortalama çalışma saati erkeklerde haftada 56,7 saat, kadınlarda 49,8 saat olmuştur. Şekil 58’de gösterilen saat dağılımı, kadınların çok az bir bölümünün 40 saatten az çalıştığını göstermektedir. Kendi hesabına veya işveren olarak çalışan kadınların haftalık 37,3 saatlik ortalama çalışma süresi, ücretli çalışan emsallerinin çalışma sürelerinden önemli ölçüde daha düşüktür. Kendi hesabına veya işveren olarak çalışan erkeklerin haftalık 58,2 saatlik ortalama çalışma süresi erkek ücretli çalışanların çalışma sürelerinden yüksek olmasına rağmen, aradaki fark çok düşüktür.

Tablo 20: 2006 Yılında Kentsel Alanlarda Düşük Vasıflı Erkek ve Kadınların Sektörlere Dağılımı

Ekonomik faaliyet sektörü (NACE 1.1)	Toplam		Ücretli Çalışanlar		Düşük vasıflı çalışanlar için sektördeki ort. aylık ücret	Düşük vasıflı çalışanlar için sektördeki ort. saatlik ücret
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
Tarım	4.8	20.44	1.62	7.26	342.7 (236.1)	1.7 (2.1)
Madencilik	0.62	0.04	0.89	0.06	834.9 (480.8)	3.9 (2.5)
İmalat sanayi	29.73	36.23	36.66	44.61	515.2 (239.4)	2.2 (1.2)
Elektrik, gaz, su	0.28	0.06	0.41	0.09	863.9 (457.7)	4.5 (2.5)
İnşaat	10.87	0.64	12.46	0.91	521.4 (280.0)	2.3 (1.8)
Toptan, perakende ticaret	31.81	19.24	24.27	16.51	487.5 (233.2)	1.9 (1.1)
Haberleşme	8.12	0.88	7.17	1.22	600.7 (326.8)	2.7 (2.0)
Finansal hizmetler	3.02	3.65	3.7	5.13	464.2 (200.7)	2.2 (1.1)
Kamu hizmetleri	10.75	18.81	12.81	24.2	563.3 (330.5)	2.9 (2.0)

Notlar: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır. Ortalama aylık ücretler, sadece ücretli çalışanlara dayanmaktadır. Saatlik ücretler, aylık ücretler haftalık çalışma saatlerine bölünerek hesaplanmıştır. Standart sapmalar parantez içindedir.

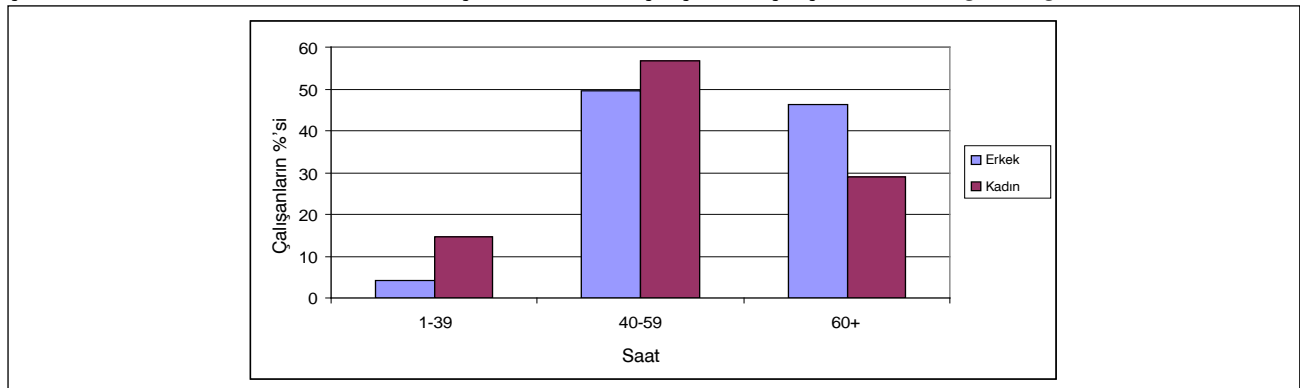
Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

Tablo 21: Düşük Vasıflı Erkek ve Kadınların Mesleklere Dağılımı

Mesleki dağılım (ISCO-88)	Toplam		Ücretli Çalışanlar	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kanun yapımcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	1.38	0.45	11.21	3.05
Profesyonel meslek grupları	0.39	0.78	0.36	0.73
Yardımcı profesyonel meslek grupları	3.89	4.92	3.52	3.71
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanlar	3.48	6.11	2.64	4.48
Hizmet ve satış elemanları	16.45	18.47	14.65	17.7
Nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	0.65	0.73	3.98	13.18
El sanatları ve ilgili işlerde çalışanlar	30.08	15.88	27.16	16.04
Tesis ve makina operatörleri ve montajcılar	23.38	16.79	19.21	11.89
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	20.3	35.88	17.26	29.22

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

Şekil 58: 2006 Yılında Kentsel Alanlardaki Düşük Vasıflı Ücretli Çalışanların Çalışma Saatlerine göre Dağılımı

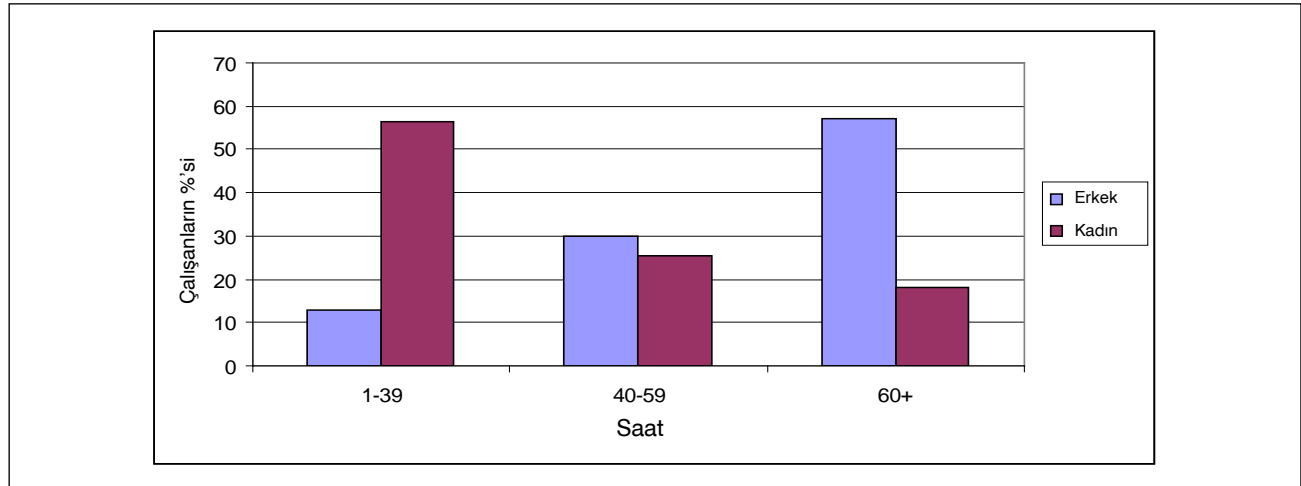
Kaynak: 2006 HİA, TÜİK.

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır.

162. Şekil 59, 2006 yılında düşük vasıflı kendi hesabına veya işveren olarak çalışan erkek ve kadınların çalışma saatlerinin dağılımını göstermektedir. Dağılım, kadın ücretli çalışanlardan son derece farklıdır: Kendi hesabına veya işveren olarak çalışan kadınların yüzde 56,4'ü haftada 40 saatten az çalışırken, kadın ücretli çalışanlarda bu oran sadece yüzde 14,5'tir. Erkekler söz konusu olduğunda ise, kendi hesabına veya işveren olarak çalışan erkeklerde daha büyük bir

bölüm 40 saatten az çalışırken (yüzde 4,2'ye karşılık yüzde 13), 60 saat ya da daha fazla çalışanların oranı da daha yüksektir (yüzde 46,3'e karşılık yüzde 57,2). Kendi hesabına çalışanlar olarak işgücü piyasasına girmeyi seçen/girebilen düşük vasıflı kadınlar muhtemelen kısa çalışma saatlerini tercih eden özel bir gruptur. Bu açıdan bakıldığında, sınırlı sayıda yarı-zamanlı iş bulunması, düşük vasıflı kadınların işgücüne katılımını sınırlıyor olabilir.

Şekil 59: 2006 Yılında Kentsel Alanlardaki Düşük Vasıflı Kendi Hesabına Çalışan Erkek ve Kadınların Çalışma Saatlerine göre Dağılımı

Source: 2006 HLFS, TÜİK.

Note: Covers individuals age 15 plus.

163. Yukarıdaki analizler, düşük vasıflı kadınların işgücü piyasasına düşük katılımının ve bu katılımın artış eğilimi göstermemesinin kadınlara karşı işe alımda ayrımcılık uygulanmasından kaynaklanmasının düşük bir olasılık olduğunu göstermiştir. Kadınların sektörlere dağılımı, inşaat ve haberleşme sektörleri dışında, kadınların düşük vasıflı erkeklerin de bulunduğu sektörlere girebildiğini göstermektedir. Belirli büyüklükteki şirketlerde beklenmeyen bir kadın yoğunlaşması da mevcut değildir. Bununla birlikte mesleki dağılım düşük vasıflı erkek ve kadınlar arasında farklılıklar göstermektedir, bu da kadınların bu işletmelerde/ sektörlerde farklı nitelikte işlerde çalıştığına işaret etmektedir. Bu durumda düşük vasıflı kadınların düşük katılım oranları için akla yatkın açıklamalar düşük piyasa ücretleri ve yüksek referans ücretleridir. Çalışma saatleri ile ölçülen çalışma koşulları da ağır çalışma saatlerine işaret etmektedir, bu durum da muhtemelen kadınların ev işleri için ihtiyaç duydukları süreyle çelişmektedir. Bu yüzden, düşük vasıflı kadın çalışanların çoğunluğunun nispeten genç olması şaşırtıcı değildir.

8.3. Kırsal alanlardaki kadınların azalan katılım oranlarına ayrıntılı bir bakış

164. Kırsal alanlarda katılım oranlarındaki azalmanın potansiyel nedenleri arasında, kırsal nüfusun dağılımında kadın işgücü katılımının düşük olduğu alanlara doğru - göç ve doğurganlık oranlarındaki bölgesel farklılıklar nedeniyle - coğrafi bir kayma, kırsal alanlardaki daha yüksek işgücüne katılım eğilimine sahip kadınların kentsel alanlara göç etmeleri, örneğin tarım ürünlerinin fiyatlarının düşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilecek tarımsal ücret ve kazançlarda düşüş, üretimin daha emek-yoğun mahsullerden daha az emek-yoğun mahsullere kayması ve kırsal alanlarda kendi hesabına tarımla uğraşan hanehalklarının payındaki düşüş yer almaktadır.

165. Öncelikle, kırsal alanlardaki kadınların coğrafi dağılımının zaman içerisinde nasıl değiştiği incelenmiştir, bu durum 1990 ve 2000 yılları için Tablo 22'de gösterilmektedir. Tablo 22'nin son sütunu, 2004 yılında bu coğrafi alanlarda işgücüne katılım oranlarını ver-

mektedir. (Daha önceki Hanehalkı İşgücü Anketleri bu bölgesel bilgileri içermediğinden, 2004 yılındaki İKO değerleri alınmıştır.) Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu gibi kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılım oranlarının en yüksek düzeyde olduğu bölgelerde, kırsal nüfusun payında bir düşüş gözlemlenmektedir. Kırsal kadınların payı Batı Karadeniz bölgesinde yüzde 12,6’dan yüzde 10,4’e, Doğu Karadeniz bölgesinde yüzde 7,4’ten yüzde 6,7’ye ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yüzde 6,1’den yüzde 5,1’e düşmüştür. Bu bölgelerin kırsal alanların-

daki İKO yüzde ellinin üzerindedir, Doğu Karadeniz bölgesinde ise bu rakam yüzde 69’dur. Öte yandan İstanbul’daki kırsal nüfus yüzde 1,8’den 3,9’a çıkmıştır, bu kırsal kadınların çok azı kolayca iş bulunabilecek aile çiftliklerinde yaşamaktadır. Aslına bakılırsa, bu bölgedeki İKO yüzde 18,5 ile en düşük düzeydedir. Kırsal nüfusun payının arttığı diğer bir bölge ise Akdeniz bölgesidir, bu pay yüzde 13,0’ten yüzde 14,7 çıkmıştır. Bununla birlikte, bu bölgedeki kırsal kadınların işgücüne katılım oranı da yüzde 28,3 ile nispeten düşüktür.

Tablo 22: Kırsal Alanlardaki Kadın Nüfusunun Coğrafi Dağılımı ve Bölgelere göre Kırsal Alanlardaki Kadınların Katılım Oranı (HİA verileri)

	Kırsal Nüfusun Payı (%)		Kırsal Alanlardaki İKO (%)
	1990	2000	2004
İstanbul	1.8	3.9	18.5
Batı Marmara	5.8	5.4	39.1
Ege	14.2	14.5	41.3
Doğu Marmara	7.4	7.9	32.0
Batı Anadolu	5.7	6.2	26.3
Akdeniz	13.0	14.7	28.3
Orta Anadolu	8.3	7.7	24.8
Batı Karadeniz	12.6	10.4	50.5
Doğu Karadeniz	7.4	6.7	69.0
Kuzeydoğu Anadolu	6.1	5.1	50.0
Orta Doğu Anadolu	7.6	7.2	22.8
Güneydoğu Anadolu	10.0	10.4	22.9

166. Kırsal alanlardaki katılım oranlarındaki düşüşün diğer bir potansiyel açıklaması, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmeyi seçen kadınların, kalmayı seçen kadınlardan farklı olmalarıdır. Bu amaçla, 2003 TNSA verileri kullanılarak, kırsal alanlarda “kalanlar”ın (halen kırsal alanlarda yaşayan ve beş yıl önce de aynı yerde yaşamakta olan) belirli özellikleri ile “göç edenler”in (beş yıl önce kırsal alanlarda yaşayan ancak şu anda başka bir yerde yaşamakta olan) belirli özellikler karşılaştırılmıştır. Kalanlar ile göç edenler arasındaki ilk çarpıcı farklılık, bu kişilerin yaş dağılımıdır: Göç edenler, kalanlara kıyasla çok daha gençtir. Göç edenlerin dörtte üçü 30 yaşın altındayken, kalanlarda bu oran yüzde 45’in altındadır. Göç edenler ayrıca daha varlıklı olmaları, evli olmalarının daha olası olması (çünkü kocanın varlığı göçü kolaylaştırmaktadır) ve daha küçük hanehalkı büyüklüğüne sahip olmaları açılarından da kalanlardan farklıdır.

167. Kalanlar ile göç edenler arasındaki temel farklılık, bu bireylerin eğitim durumlarındadır. Göç edenler, kalanlara kıyasla daha eğitilidir. Göç edenlerin yüzde 14,8’ine kıyasla, kalanların yüzde 27,3’ünün hiç

eğitimi yoktur. İlkokulu bitirme oranı, göç edenler için yaklaşık 12 puan daha yüksektir. Benzer şekilde, ortaöğretim (terk ya da mezun) düzeyine sahip kişilerin oranı da göç edenler için daha yüksektir. Ayrıca, ortaöğretimi bitirme oranı, göç edenler için yaklaşık yüzde 3 puan daha yüksektir.

168. Göç edenlerin daha büyük ölçüde ilk ve orta öğretim mezunu oldukları ve diplomasızlara kıyasla bu grupların daha yüksek işgücüne katılım oranlarına sahip olduğu dikkate alındığında, kırsal alanlardaki işgücüne katılım oranının neden düşmekte olduğu kısmen açıklanabilir.

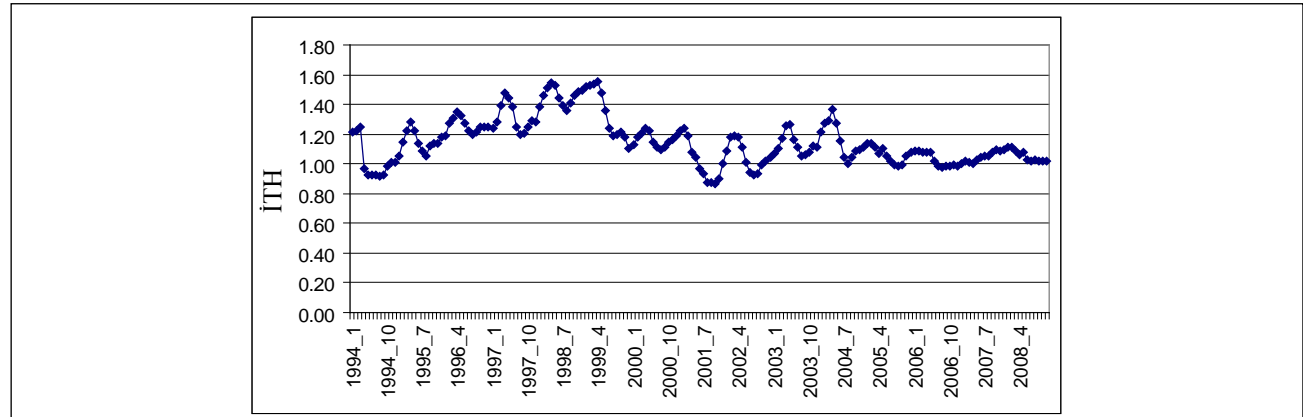
169. Ayrıca, daha eğitilmiş kadınların dış göçünün kırsal işgücüne katılım oranındaki düşüşü kısmen açıkladığı yönündeki argümanımız, kırsal alanlarda işgücüne katılım oranının genç kadınlar için yaşlı kadınlardan daha fazla düştüğü yönündeki önceki bulgularımız ile tutarlıdır. Tablo 23’te, göç edenlerin genç kadınlar olmasının daha olası olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle, eğitim düzeyi açısından seleksiyon genç kadınlar arasında daha güçlü olup işgücüne katılım oranındaki düşüş de daha belirgindir.

Tablo 23: Kırsal Alanlardan Ayrılanların (Göç Edenler) ve Kırsal Alanlarda Yaşayanların (Kalanlar) Özelliklerinin Karşılaştırması - 2003 TNSA verileri temelinde

	Kalanlar	Göç Edenler
15-19	0.187	0.202
20-24	0.148	0.341
25-29	0.100	0.195
30-34	0.112	0.087
35-39	0.109	0.069
40-44	0.098	0.039
45-49	0.086	0.027
50-54	0.085	0.028
55-59	0.075	0.011
En alt %20lik gelir grubu	0.337	0.257
İkinci %20lik gelir grubu	0.263	0.260
Üçüncü %20lik gelir grubu	0.187	0.248
Dördüncü %20lik gelir grubu	0.139	0.135
Beşinci %20lik gelir grubu	0.075	0.100
Eğitimsiz	0.273	0.148
İlköğretim Terk	0.086	0.083
İlköğretim Mezun	0.475	0.593
Ortaöğretim Terk	0.104	0.085
Orta	0.042	0.071
Yüksek Öğrenim	0.021	0.020
Hiç Evlenmemiş	0.304	0.155
Evli	0.653	0.822
Dul	0.033	0.015
Boşanmış	0.007	0.005
Birlikte yaşamayan	0.004	0.003
Hanehalkı üye sayısı	6.134	5.533
5 yaşından küçük çocuk sayısı	0.654	0.863

170. Tarım ve imalat sanayi arasındaki iç ticaret haddinin zaman içerisinde nasıl değiştiği de incelenmiştir. Tarımsal fiyatlar sadece tarımdaki ücretleri değil, aynı zamanda tarım sektöründeki hanehalklarının kazançlarını da belirlemektedir. Şekil 60'tan görülebileceği gibi, tarım ile imalat sanayi arasındaki iç ticaret haddi 1994'ten 1999'a aslında iyileşmiştir. Bununla birlikte, aynı dönemde kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılım oranları yüzde 48,9'dan yüzde 47,4'e düşmüştür. Tarım ve imalat sanayi arasındaki ticaret haddi, 2000 yılındaki yaklaşık 1,2 düzeyinden 2006 yılında 1,0 düzeyine düşmüştür. Tarım aleyine iç ticaret haddinin kötüleştiği bu dönem içinde kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 40,2'den yüzde 33'e inmiştir. Diğer bir deyişle, işgücüne katılımdaki düşüş, ticaret haddinin kötüleştiği bir dönemde, ticaret

haddinin iyileştiği bir dönemden daha yüksektir. Bu nedenle, tarımdaki ticaret haddindeki kötüleşmenin kırsal alanlardaki kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüşe katkıda bulunduğu yönünde bazı belirtiler mevcuttur. Bununla birlikte, 1994 ile 1999 arasında ticaret haddinin iyileştiği bir dönemde bile katılım oranının düşmüş olması, kırsal alanlardaki katılım oranlarındaki düşüşe katkıda bulunan diğer bazı etkenler de bulunduğuna işaret etmektedir. Tarımdaki ticaret haddi sadece bu düşüşe katkıda bulunan bir etkidir. (Kadınlar için kırsal alanlardaki katılım oranının 1999'da yüzde 47,4 iken 2000'de yüzde 40,2'ye düştüğüne dikkat ediniz. Daha önce açıklandığı gibi, bu düşüşün nedeni örnekleme çerçevesinde 2000 yılında yapılan değişiklik olabilir. Ancak, 2000 yılının hem öncesinde hem de sonrasında İKO'nun düştüğü gözlemlenmiştir.)

Şekil 60: Tarım ve imalat sanayi arasındaki iç ticaret haddindeki değişimler

Not: Ticaret haddi, tarımdaki katma değer in imalat sanayindeki katma değere oranını göstermektedir.

Kaynak: Üretici Fiyatları İndeksi, TÜİK.

171. Ayrıca, daha az emek-yoğun mahsullere doğru bir kayma olup olmadığını görmek için çeşitli mahsulere ayrılmış alanlar da analiz edilmiştir. Tablo 24'te, 1995 ve 2004 yıllarında başlıca tarımsal mahsullere ayrılmış tarımsal alanların payları karşılaştırılmaktadır. Tarımsal ürünlerin payında zaman içerisinde çok güçlü değişimler gözlemlenmemiştir.

172. Son olarak, İKO'daki düşüş, kırsal alanlarda tarımın azalan payı nedeniyle, özellikle de kırsal alanlardaki kadınların katılım oranlarını kentsel alanlardaki emsallerinden daha yüksek düzeylerde tutan aile işletmelerinin sayısındaki azalma nedeniyle ortaya çıkmış olabilir. Tablo 25, bir dizi ölçüm temelinde, kırsal alanlarda tarımın ve aile tarım işletmelerinin önemindeki değişimi göstermektedir.

İlk sütunda, kırsal alanlarda kendi hesabına tarımla uğraşan hanehalkı reislerinin oranı verilmektedir. Bu oran, 2000'den 2006'ya kadar yüzde 41,3'ten yüzde 30,5'e düşmüştür. Bu kadar kısa süre içerisinde bu kadar yüksek bir düşüş olması dikkate değerdir. Benzer şekilde, kırsal alanlarda mutlaka kendi hesabına olmasa da - ki bu durumda ücretli çalışanları da kapsamaktadır - tarımla uğraşan hanehalkı reislerinin payı da dikkate değer benzer bir düşüş sergilemektedir. Dolayısıyla, serbest olarak tarımla uğraşmanın önemindeki düşüş ücretli işlere geçişten değil, başka sektörlerle geçişten kaynaklandığı anlaşılmaktadır. (Bu durum kısmen belirli yerleşim yerlerinin kırsal/kentsel sınıflandırmasının zaman içerisindeki değişmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin bazı kırsal bölgeler, büyükşehirlerin bir parçası haline gelmiş olabilir.)

Tablo 24: Çeşitli mahsüllerin yetiştirilmesine ayrılmış arazi oranı (%)

Hektar olarak arazi ('000)	1995	2004
Hububat	66.4	64.5
Baklagiller	6.4	8.7
Endüstriyel bitkiler	5.9	6.5
Yağlı tohumlar	3.0	3.4
Yumru bitkiler	1.3	1.7
Sebze	3.9	3.7
Meyve, zeytin ağaçları, çay	13.1	11.5

Kaynak: 2004 rakamları Çakmak ve Eryugur (2008), Tablo 9'dan alınmıştır. Tablo, nadasa bırakılmış arazileri kapsamamaktadır.

Tablo 25: Kırsal Alanlarda Tarımın Azalan Payı

	Kırsal alanlarda kendi hesabına tarımla uğraşan hanehalkı reislerinin %'si	Kırsal alanlarda tarımla uğraşan hanehalkı reislerinin %'si	En az bir üyesi kendi hesabına tarımla uğraşan hanehalklarının %'si	Kırsal alanlarda en az bir üyesi kendi hesabına tarımla uğraşan hanehalklarının %'si
2000	41.3	44.2	19.3	48.4
2001	42.5	44.6	20.0	50.3
2002	36.4	38.6	18.0	44.1
2003	35.7	38.2	17.4	42.7
2004	37.3	40.2	17.2	42.6
2005	32.1	34.9	15.6	38.6
2006	30.5	33.6	14.5	36.8

Kaynak: 2002-2006 HİA, TÜİK.

173. Yukarıdaki eksersizlere ek olarak, en az bir üyesi tarım sektöründe çalışan hanehalklarının payına da bakılmıştır. Benzer sonuçlar elde edilmiştir. En az bir üyesi kendi hesabına tarım sektöründe çalışan hanehalklarının oranı - bu hanehalkları bir tarım işletmesine sahip olarak tanımlanmıştır - 2002'deki

yüzde 18 düzeyinden 2006'da yüzde 14,5 düzeyine inmiştir. Sadece kırsal alanları dikkate alan benzer bir uygulama, tarımsal işletmelerde daha güçlü bir düşüşe işaret etmektedir. 2002 yılında kırsal hanehalklarının yüzde 48,4'ü tarımsal bir işletmeye sahipken, bu rakam 2006 yılında yüzde 36,8'e düşmüştür.

9. Sonuç

174. Bu çalışmada, kadınların işgücüne katılımının temel özellikleri açıklanmış ve bir dizi demografik ve ekonomik etkenin kadınların işgücüne katılımı ile bağlantıları irdelenmiştir. Ayrıca, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı hakkındaki, kentsel alanlardaki yüksek eğitilmiş kadınların yanı sıra kırsal alanlardaki kadınların azalan işgücüne katılım oranlarını ve kentsel alanlardaki düşük eğitilmiş kadınlar için düşük ve durağan katılım oranlarını da içeren bir dizi ilginç bulgu için yanıtlar aranmıştır.

175. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, OECD düzeyine göre düşüktür. Dahası, 1988’de yüzde 34 olan bu oran 2006’da yüzde 27’ye düşmüştür. Katılım oranındaki bu düşüşün önemli bir nedeni şehirleşmedir. Türkiye 1998 yılından bu yana kırsal alanlardan kentsel alanlara yüksek düzeyde göçe tanık olmuştur. Kentsel nüfusun 1988’de yüzde 51,1 olan payı, 2006’da yüzde 63,3’e çıkmıştır. Kentsel alanlardaki işgücü katılım oranı (2006’da yaklaşık yüzde 20 civarındadır) kırsal alanlardan (2006’da yaklaşık yüzde 33 civarındadır) çok daha düşük olduğundan, kentsel nüfusun artan payı kadınların işgücüne katılım oranını aşağıya çekmektedir.

176. Bununla birlikte, kadınların katılım oranını aşağıya çeken tek etken kırsal nüfusun azalmakta olan payı değildir. Kadınlar için kırsal alanlardaki işgücü katılım oranının kendisi de azalmaktadır: bu oran 1998’de yüzde 50,7 düzeyindeyken, 2006 yılında yüzde 33 düzeyine inmiştir. Ancak 2000 yılından önceki ve sonraki rakamlar kıyaslanırken dikkatli olmak gereklidir, çünkü bu rakamların oluşturulmasında kullanılan Hanehalkı İşgücü Anketinin örnekleme çerçevesi 2000 yılında değiştirilmiştir. Bununla birlikte, bu dönemler ayrı ayrı incelendiğinde, kırsal işgücü katılım oranının 1988 - 1999 döneminde yüzde 50,7’den yüzde 47,4’e, 2000 - 2006 döneminde ise yüzde 40,2’den yüzde 33’e düştüğü görülmektedir. Kadınlar için kırsal işgücü katılım oranındaki düşüş 2000 yılından bu yana daha belirgin bir hal almıştır. Ayrıca, katılım oranlarındaki değişim yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu düşüşün kırsal alanlardaki genç kadınlar için daha yüksek olduğu görülmektedir.

177. Kırsal alanlardaki azalan işgücüne katılım oranının aksine, kentsel alanlardaki katılım oranları daha sabit kalmıştır. Bu oran 1988 ve 1999 arasında yaklaşık yüzde 17 düzeyinde neredeyse düz bir profil sergilemiştir. Aslında, 2000 yılından bu yana artan bir

eğilim göstermektedir: kentsel alanlardaki kadınların katılım oranı, yüzde 2,5 puanlık bir artışla 2000 yılındaki yüzde 17,4 düzeyinden 2006 yılında yüzde 19,9 düzeyine çıkmıştır. Katılım oranları yaşa göre incelendiğinde, kentsel alanlardaki belirli yaş grupları için katılım oranlarındaki artışın dikkate değer düzeyde olduğu görülmektedir. Örneğin, 25 ila 29 yaş arasındaki bireyler için katılım oranı, 1988 ila 2006 arasındaki dönemde yüzde 8,5 puan, 2000 ila 2006 arasındaki dönemde ise yüzde 5,1 puan artmıştır.

178. Kentsel alanlardaki kadınların artan katılımının ardında, yarı-zamanlı işlerin gittikçe artan yaygınlığının yatmadığı da tespit edilmiştir. Aksine, yarı-zamanlı işler zaman içerisinde azalmıştır. Türkiye’deki kadınların yüzde 70’i haftada 40 saat ya da daha fazla çalışmaktadır. Bu rakam kentsel alanlarda yüzde 85’e yaklaşmaktadır.

179. Tarım, Türkiye’deki kadın çalışanların hayatlarında önemli bir ağırlığa sahiptir. Azalmakla birlikte, kadınların yüzde 60 gibi önemli bir bölümü halen tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu, tarımsal faaliyetlerdeki değişimlerin, kadınların işgücüne katılım eğilimleri üzerinde güçlü bir etki yapacağı anlamına gelmektedir. Türkiye’deki tarım sektörüne küçük ölçekli aile işletmeleri hakim olduğundan, kırsal alanlardaki kadın işgücünün büyük bir çoğunluğu ücretsiz aile işçileri olarak çalışmaktadır. Aslına bakılırsa, tarımın kadın istihdamında sahip olduğu önemli payın bir sonucu olarak, çalışan tüm kadınların yaklaşık yüzde 40’ı ücretsiz aile işçileridir. Bununla birlikte, tarımdaki ve aile işletmelerindeki düşüşe paralel olarak, çalışan kadınlar arasında ücretli işin önemi hem kırsal hem de kentsel alanlarda artmaktadır. Aslında ücretli işler kentsel alanlarda yaygın olan istihdam biçimidir, kadınların yüzde 80’i ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu, kentsel alanlardaki kadınların işgücü katılım oranının, gittikçe artan ücretli iş oranı ile birlikte arttığı anlamına gelmektedir.

180. 2006 yılında kentsel ve kırsal alanlardaki işgücüne katılan kadınların yaş-katılım profillerinin bir kesit analizi, kentsel katılımcılar için hörgüç-biçimli bir yaş profili ortaya koymaktadır, bu profilde tepe nokta 20 ila 29 yaşlar arasındadır. Kırsal işgücü katılımcıları için de benzer bir hörgüç-biçimli profil bulunmuştur, ancak bu profilde hörgüç çok daha zayıftır, 20 ila 59 yaşları arasındaki aralık nispeten düzdür. Bu kesit profillerdeki sorun, yaş etkilerinin aynı zamanda doğum kuşağı ve/veya takvim yılı etkileri anlamına gelebilecek olmasıdır. Bu nedenle, bir dizi kesit verisi ile bir-

likte sentetik panel (pseudo-panel) teknikleri kullanılarak katılım oranı profillerindeki yaş, doğum kuşağı ve takvim yılı etkileri ayrıştırılmıştır.

181. Bu ayrıştırma analizinin bir sonucu olarak, kentsel alanlarda işgücü katılım oranlarının yaş profilinde saat yönünün tersine bir dönüş tespit edilmiştir. Burada tepe nokta, 20 ila 29 yaşları yerine 20 ila 39 yaşları arasındadır. Kırsal alanlardaki yaş-ışgücü katılım profili, ayrıştırma işleminin sonucunda tamamen değişmektedir. Tekdüze bir yaş etkisi görülmektedir: kırsal kadınların katılımı tüm yaşlarda, yaş ilerledikçe daha az olası hale gelmektedir. Doğum kuşağı etkileri açısından, kentsel alanlarda daha genç kadın kuşaklarının işgücü piyasasına katılımının daha olası olduğu görülmektedir. Kırsal alanlarda ise bunun aksine ve muhtemelen şaşırtıcı bir biçimde, daha genç kadın kuşaklarının işgücü piyasasına katılımı daha az olasıdır.

182. Kentsel alanlardaki çalışma saatlerine ilişkin benzer bir ayrıştırma analizi de yapılmıştır. Bu analiz sonucunda, kentsel alanlardaki genç kadın kuşaklarının kısa süreli (haftada 40 saatten az) çalışmalarının daha az olası olduğu ve yaşlı kuşakların daha fazla (haftada 50 saatten fazla) çalışmalarının daha olası olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, kentsel alanlardaki genç kadın kuşakları sadece işgücü piyasasına daha fazla katılmaları değil, daha uzun süreli çalışmaları da daha olasıdır. Bu, kentsel kadın nüfusunun tamamına ilişkin - hem katılım oranlarının hem de çalışma saatlerinin artmakta olduğu yönündeki - bulguların, işgücüne dahil olan genç kadın kuşaklarının farklı davranışından ileri geldiği anlamına gelmektedir.

183. Türkiye'de son yirmi yıllık dönemde kadınların eğitim durumunda önemli iyileşmeler meydana gelmiştir. Örneğin, 1988'den 2006'ya kadar olan dönemde okur-yazar olmayanların payı yüzde 33,9'dan 19,6'ya düşmüş, üniversite mezunlarının payı ise yüzde 1,8'den 5,8'e yükselmiştir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının en dikkat çekici özelliklerinden birisi, büyük ölçüde eğitimsel kazanıma dayanmasıdır: katılım oranları, eğitim ile birlikte önemli ölçüde artmaktadır. Kentsel alanlardaki ilkökul diploması olmayan kadınların katılım oranı yüzde 10'un, lise diploması olmayan kadınların katılım oranı ise yüzde 15'in altındayken, üniversite mezunu olan kadınların katılım oranı yüzde 70 düzeyindedir.

184. Kentsel alanlarda eğitimsel kazanıma göre kadınların işgücüne katılımının diğer bir dikkat çekici özelliği, hem üniversite mezunlarının hem de normal

lise ve meslek lisesi mezunlarının katılım oranlarının zaman içerisinde düşmesidir. Üniversite mezunları arasındaki düşüş 1990'ların ortasında gerçekleşmiş, lise mezunları arasındaki düşüş ise daha kademeli olmuştur. Öte yandan, kentsel alanlardaki daha düşük eğitim düzeylerine sahip kadınların katılım oranları durağan kalmıştır. Diğer bir deyişle, eğitim düzeylerine bağlı olarak, kentsel alanlardaki kadınların katılım oranları ya durağandır ya da düşmektedir, ancak kentsel alanlardaki toplam katılım oranı artmaktadır. Bu durum, işgücü kompozisyonunun, daha yüksek katılım oranlarına sahip olan daha eğitilmiş kadınlara doğru kayması ile ilişkilidir. Yüksek eğitilmiş kadınların katılım oranları 90'larda kaydedilen düzeylerde kalmış olsaydı, kadınların günümüzdeki katılım oranları bugün çok daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiş olacaktı.

185. Türkiye'de evlilik genel, boşanma ise alışılmadık bir olaydır: kadınların neredeyse yüzde 98'i 49 yaşına kadar evlenmekte ve bu yaşa kadar yüzde 1'inden azı boşanmaktadır. Evlilik zamanlaması erkendir, ilk evlilikteki ortalama yaş 20,7'dir. Bu demografik etkenlerin anlamı, kadınları çoğunluğunun yaşamlarının büyük bir kısmını evli olarak geçirdikleridir. Bununla birlikte, Türkiye'de evli kadınların işgücüne katılım oranı, bekar kadınların oranından düşüktür: bekar kadınların katılım oranı yüzde 34,3 iken, evli kadınlar için karşılık gelen oran yüzde 23,1'de kalmaktadır. Bu iki demografik grup arasındaki fark kentsel alanlarda daha da büyükmektedir, bekar kadınların katılım oranı yüzde 35'e çıkarken evli kadınların katılım oranı yüzde 15,5'e düşmektedir. Olumlu bir husus ise, zaman içerisinde kentsel alanlardaki evli kadınların işgücüne katılım oranının artmış olmasıdır. Ayrıca, katılım oranları daha yüksek olan bekar kadınların nüfustaki payı da artmaktadır.

186. Çocukların varlığı iktisadi işlerinin fırsat maliyetini etkilediğinde, kadınların doğurganlık davranışı da işgücüne katılım kararı açısından son derece önemlidir. Evli kadınların neredeyse tümü çocuk sahibi olduğundan, bu durum Türkiye'de özellikle önem taşımaktadır. TNSA verileri kullanılarak 1993 ve 2003'teki doğurganlık oranları arasında yapılan bir karşılaştırma, doğurganlık oranlarının hem kırsal hem de kentsel alanlarda düşmekte olduğunu göstermektedir. Üstelik, bu düşüşün boyutu da kayda değerdir. Yaş, doğum kuşağı ve yıl etkilerine ilişkin bir ayrıştırma analizi, 1970'ten sonra doğan kuşakların çok daha düşük bir çocuk sahibi olma eğilimi olduğunu göstermiştir.

İşgücü katılım oranları annelik durumuna göre incelendiğinde, özellikle kentsel alanlarda çocuklu kadınların daha düşük katılım oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Genç kadın kuşaklarının daha düşük doğurganlık oranları ve çocuklar ile işgücü katılımı arasındaki negatif ilişki, Türkiye’deki genç kadınlar için daha yüksek bir katılım oranı anlamına gelmektedir.

187. Türkiye’deki yüksek iç göç oranı dikkate alındığında, göç eden kadınların işgücü katılım davranışının göç etmeyen kadınlara kıyasla nasıl olduğunun anlaşılması da önem taşımaktadır. Aslına bakılırsa, kentsel alanlardaki - son beş yıl içinde yer değiştirmiş - göç eden kadınların katılım oranının yüzde 29,6 olduğu ve bu oranın kentsel alanlardaki göç etmeyen kadınların yüzde 27,0 düzeyindeki katılım oranından biraz yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan, göç eden köy kökenli kadınlar yüzde 23,6 katılım oranına sahiptir ve bu oran, kentsel alanlardaki göç etmeyen kadınların katılım oranından daha düşüktür. Bununla birlikte, göç eden köy kökenli kadınların düşük katılım oranları, bu kadınların farklı kişisel özellikleri ile açıklanabilir. Bu değişkenler dikkate alındığında, göç eden köy kökenli kadınlar, işgücü piyasasına katılım konusunda daha düşük bir eğilim göstermemektedir. Bu kez, bir dizi kişisel özellik dikkate alındıktan sonra, göç eden şehir kökenli kadınların işgücü piyasasına katılım konusunda daha düşük bir eğilime sahip oldukları şaşırtıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

188. Çeşitli etkenlerin kadınların işgücü piyasasına katılımı ile nasıl bağlantılı olduklarını belirlemek için yapılan çok değişkenli analiz, eğitimin önemli rolünü teyit etmektedir. Özellikle üniversite eğitimi, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde işgücüne katılım ile son derece pozitif bir biçimde bağlantılıdır. Beklendiği gibi, evli kadınların hem kırsal hem kentsel alanlarda daha düşük bir katılım olasılığı bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca 15 yaşından küçük çocukların, kentsel alanlardaki kadınların katılım olasılığı ile negatif bir biçimde bağlantılı olduğu, ancak bu durumun kırsal alandaki kadınlar için geçerli olmadığı tespit edilmiştir. Bölgelerin katılım ile güçlü bir biçimde ilişkili olduğunun belirlenmiş olması, kadınların işgücü piyasasına katılımının belirlenmesinde talep yanlı etkenlerinin de önemli olduğunu göstermektedir.

189. Ayrıca, dört eğitim grubu için ayrı ayrı çok değişkenli logit analizler yapılmıştır: eğitimsiz, ilk, orta ve yüksek. Bu analizden elde edilen ilgi çekici bir bulgu, çocukların varlığının yüksek eğitilmiş kadınlar için

çok daha önemli olduğudur. Aslına bakılırsa, eğitimsiz kadınlar için çocukların işgücüne katılım ile bağımlı olduğu yolunda hiç kanıt yoktur. Aksine, hane gelirinin işgücüne katılım ile negatif ilişkisi, eğitim düzeyi düştükçe güçlenmektedir. Yüksek eğitilmiş kadınlar için, hane geliri ile işgücüne katılım arasında negatif bir ilişki olduğuna dair hiç bir kanıt mevcut değildir. Ayrıca, yaş etkilerinin yüksek eğitim düzeyleri için daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

190. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının incelenmesinden elde edilen diğer bir temel bulgu ise, kırsal alanlardaki azalan işgücü katılım oranlarıdır. Bu nedenle, bu olgunun altında yatan potansiyel nedenler incelenmiştir. Birincisi, kırsal nüfusun paylarındaki coğrafi kaymanın bu olguyu kısmen açıklayabileceği belirlenmiştir. Kırsal katılım oranlarında coğrafi bölgelere göre önemli bir farklılık mevcuttur. Katılım oranlarının çok daha yüksek olduğu Karadeniz Bölgeleri ile Kuzeydoğu Anadolu’da ikamet eden kırsal nüfusun payı azalmaktadır. İkincisi, işgücü piyasasına katılım konusunda daha yüksek bir eğilim gösteren kırsal alanlardaki kadınların göç etme olasılıklarının da daha yüksek olduğu gerçeği, azalan katılım oranlarını açıklayabilir. Kırsal alanlardan göç edenlerin özellikleri ile kırsal alanlarda ikamet edenlerin özellikleri karşılaştırıldığında, göç edenlerin ortalamada kırsal alanlarda kalanlardan daha yüksek eğitim düzeylerine sahip ve daha genç oldukları görülmektedir. Eğitimle birlikte artan katılım oranları dikkate alındığında, kırsal alanlardaki daha eğitilmiş kadınların diğer yerlere göç ettikleri olgusu, düşen katılım oranlarını kısmen açıklayabilir. Ayrıca, göç eden bu kişilerin daha genç olmaları, kırsal alanlardaki katılım oranlarındaki azalmanın genç yaşlar için neden özellikle belirgin olduğunun açıklanmasına da yardımcı olmaktadır.

191. Kırsal alanlardaki azalan katılım oranlarının diğer bir potansiyel açıklaması, tarımsal fiyatların kötüleşmesi nedeniyle tarımsal ücretlerin düşmesidir. Tarım ile imalat sanayi arasındaki iç ticaret haddi incelendiğinde, bunun 2000 yılından sonra tarım aleyhine kötüleştiği görülmektedir. Bu durum aynı zamanda 2000 yılından sonra kırsal kesimlerde azalan katılım oranlarını da kısmen açıklayabilir. Bununla birlikte, çeşitli tarımsal ürünlere ayrılan arazilerde zaman içerisinde önemli bir değişim gözlemlenmemiştir.

192. Tarım açısından azalan katılım oranlarının açıklanmasına yardımcı olabilecek diğer bir önemli bulgu, kırsal alanlarda tarımla uğraşan, özellikle de kendi

hesabına tarım yapan hanehalklarının payında 2000 yılından sonra görülen azalmadır. Kendi hesabına tarımla uğraşanlardaki azalma, bir çok kadın için kolayca erişilebilecek bir iş kaynağının kaybı anlamına gelmektedir. Ticaret haddinde yukarıda belirtilen kötüleşme, bu azalmayı da kısmen açıklayabilir. Ayrıca, kırsal/kentsel yerlerin zaman içerisinde yeniden tanımlanması ve belirli kırsal alanların başlıca büyükşehirlerin bir parçası haline gelmesi de tarımın azalan payını açıklayabilir.

193. Çalışmadaki diğer bir temel bulgu, 1988-1999 döneminde yüksek vasıflı kadınların işgücüne katılımındaki azalma ve bu kadınların 2000 yılından sonraki durağan katılım oranlarıdır (yaklaşık yüzde 70 civarında). Ücret verilerinin yokluğu, 2000 yılından önceki azalan oranların açıklanmasında ücretlerin rolünü incelememizi engellemiştir. 2002-2006 dönemi için mevcut olan ücret verileri, çalışmaya konu olan dönemde kadınların ücretlerinde bir kötüye gidişe ve bir iyileşmeye işaret etmektedir. Bu durum, yüksek vasıflı kadınların işgücüne katılım oranının bu dönem içinde neden bir artış kaydetmediğinin potansiyel bir açıklamasıdır. Yüksek vasıflı kadınların azalan/durağan katılım oranları için diğer bir potansiyel açıklama, yüksek hane gelirleri nedeniyle bu kadınların referans ücretlerindeki artıştır. Bununla birlikte çok değişkenli analizlerimiz, diğer eğitim gruplarının aksine, üniversite mezunları için hane gelirinin işgücüne katılım ile negatif bir şekilde ilişkili olmadığını göstermiştir. Son bir potansiyel açıklama olarak üniversite mezunlarının kompozisyonunda zaman içerisinde yaşanan değişime bakılmış, ancak gözlemlenebilir özelliklerde bu kadınların azalan katılım oranlarına yol açabilecek bir değişim tanımlanamamıştır. Ancak bu, gözlemlenemeyen özelliklerde meydana gelen ve bu kadınların katılım oranlarını azaltabilecek değişiklikleri dışarıda bırakmamaktadır. Aslında, üniversite mezunlarının oranındaki artış, üniversite mezunlarının işgücüne katılımındaki en büyük azalmanın yaşandığı 1994-1999 döneminde özellikle hızlı olduğu gösterilmiştir.

194. Daha kapsamlı incelenmesi gereken son ilginç bulgu, lise düzeyinden az eğitime sahip olan düşük vasıflı kadınların düşük ve durağan katılım oranlarıdır. 2002-2006 döneminde, düşük vasıflı kadınların katılım oranı yüzde 10,9 ile 11,8 arasında değişmiştir. Bu oranlar, düşük vasıflı erkeklerin aynı dönemde yüzde 67,1 ile 68,8 arasında olan katılım oranlarına kıyasla son derece düşük oranlardır. Düşük vasıflı erkekler ve kadınların katılım oranları arasındaki bu büyük farkı açıklamak için, söz konusu iki grubun ücretleri karşılaştırılmış ve erkeklere kıyasla kadınların ücretlerinde bir iyileşme belirlenmiştir. Bununla birlikte, söz konusu iyileşmeye rağmen, kadınların ücretlerinin halen çok düşük olduğu ve kadınların yüzde 75'inden fazlasının asgari ücretin altında ücretler aldıkları da tespit edilmiştir. Bu düşük piyasa ücretlerinin yanı sıra kadınların Türkiye'deki büyük hanehalkı sektöründen kaynaklanan yüksek referans ücretleri ve çok uzun çalışma saatleri, kadınların işgücü piyasasına neden bu kadar az sayıda katıldıklarını muhtemelen açıklamaktadır. Sektörel dağılım ve firma büyüklüğü gibi geniş ayırım göstergelerine bakıldığında, mesleklere farklı biçimde dağılmış olmalarına rağmen erkekler ile kadınlar arasında çok farklı örüntüler görülmemiştir. Meslek dağılımında görülen fark muhtemelen kadın ve erkekler arasındaki ücret farklılığını biraz olsun açıklamaktadır.

195. Son yıllarda kentsel alanlarda hem düşük hem de yüksek vasıflı kadınların niçin durağan işgücüne katılım oranlarına sahip olduklarını daha iyi anlamak için, çalışmayan kadınların faaliyetlerine bakılması da açıklayıcı olacaktır. Bu amaçla başlangıçta TÜİK'in 2006 Zaman Kullanım Anketinin kullanılması planlanmıştır, ancak bu raporun yazıldığı zamanda ilgili veriler henüz yayınlanmamıştı. Daha kapsamlı incelenmesi gereken diğer bir alan ise, kadın işgücü arzındaki en büyük değişikliğin görüldüğü tarımsal aile işletmeleridir.

Kaynakça

- Ansal, H. (1997), "Ekonomik Yeniden Yapılanma Sürecinde Kadın Emeği", 1997 TÜRK-İŞ Yıllığı, Ankara.
- Attanasio, Orazio P. (1998), "Cohort Analysis of Saving Behavior by U.S. Households." *Journal of Human Resources*, Cilt 33 (3), ss. 575-609.
- Başlevent, C. ve Onaran. O (2003) "Are Married Women in Turkey More Likely to Become Added or Discouraged Workers?" *Labour*, Cilt 27 (3), ss. 439-458.
- Başlevent, C. ve Onaran. O (2002) "The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey." *World Development*, Cilt 32, ss. 1375-1393.
- Browning, Martin, Angus Deaton ve Margaret Irish (1985), "A Profitable Approach to Labor Supply and Commodity Demands over the Life-Cycle", *Econometrica*, Cilt 53(3), ss. 503-43.
- Çağatay, N. ve Berik, G. (1990), "Transition to Export-Led Growth in Turkey: Is There a Feminization of Employment?", *Review of Radical Political Economics*, Cilt 22 (1), ss. 115-134.
- Çağatay, N. ve Özler, Ş. (1995) "Feminization of the Labor Force: The Effects of Long-Term Development and Structural Adjustment.", *World Development*, Cilt. 23, ss. 1883-1894.
- Çakmak, E. ve Eryugur, O. (2008) "Food, Rural, Agricultural and Fisheries Policies in Turkey", CIHEAM Ülke Profili.
- Çınar, M. (1994) "Unskilled Urban Migrant Women and Disguised Employment: Home-Working Women in Istanbul, Turkey." *World Development*, Cilt. 22 (3), ss.369-380.
- Dayıoğlu, M. (2000), "Labor Force Participation of Women in Turkey" in *Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, the Caucasus and Turkey*, F. Acar ve A. Güneş-Ayata (editörler), Leiden: Brill.
- Dayıoğlu, M. ve Başlevent, C. (2006) "Female Employment, Earnings Inequality and Household Well-being: The Case of Urban Turkey", 10. ERF Konferansı, yayınlanmış bildiri.
- Dayıoğlu, M. ve Kasnakoğlu, Z. (1997), "Kentsel Kesimde Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılımları ve Kazanç Farklılıkları" METU Studies in Development, Cilt 24 (3), ss. 329-361.
- Dayıoğlu, M. ve Tunalı, I. (2003), "Falling Behind While Catching Up: Changes in the Female-Male Wage Differential in Urban Turkey, 1988 to 1994", çalışma raporu.
- Demografi ve Sağlık Araştırması (TNSA) (2003), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Ercan, H. ve Tunalı, I. (1998), "Labor Market Segmentation in Turkey", in *Main Characteristics and Trends in the Turkish Labor Market*, T. Bulutay (editör), Ankara: TÜİK.
- Greenwood J., Seshadri A. ve Yörükoğlu M. (2005) "Engines of Liberation", *Review of Economic Studies*, Cilt 72(1), ss. 109-133.
- Gustafsson, S. ve Jacobsson, R. (1985), "Trends in Female Labor-Force Participation in Sweden", *Journal of Labor Economics* Cilt 3(1), ss. S256-274.
- Juhn, C. ve Potter, S. "Changes in Labor Force Participation in the United States", *Journal of Economic Perspectives*, Cilt 20(3), ss. 27-46.
- Kasnakoğlu, Z. ve Dayıoğlu, M. (1997), "Female Labor Force Participation and Earnings Differentials between Genders in Turkey" in *Economic Dimensions of Gender Inequality: A Global Perspective*, J. M. Rives ve M. Yousefi (editörler), Westport, CT: Praeger.
- Kasnakoğlu, Z. ve Dayıoğlu, M. (2002), "Measuring the Value of Home Production in Turkey" in *New Developments in National Accounts*, T. Bulutay (editör), Ankara: TÜİK, ss. 73-97

- Killingsworth, M. ve Heckman J. (1985), "Female Labor Supply: A Survey" in Handbook of Labor Economics, O. Ashenfelter ve R. Layard (editörler.), North-Holland: Amsterdam.
- Kögel, T. (2004), "Did the association between fertility and female employment within OECD countries really change its sign?", Journal of Population Economics, Cilt 17(1), ss. 45-65.
- Lim, J.Y. (2000), "The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine case", World Development, Cilt 28(7), ss. 1285-1306.
- Michael, R.T. (1985), "Consequences of the Rise in Female Labor-Force Participation Rates – Questions and Probes", Journal of Labor Economics, Cilt 3(1), ss. S117-146.
- Özar, S. (1994), "Some Observations on the Position of Women in the Labor Market in the Development Process of Turkey", Boğaziçi Journal, Cilt 8 (1/2), ss.21-43.
- Özbay, F. (1994), "Women's Labor in Rural and Urban Setting", Boğaziçi Journal, Cilt 8, (1/2), ss.5-19.
- Özler, S. (2000), "Export Orientation and Female Employment", World Development, Cilt 28 (7), ss. 1239-1248.
- Pencavel, J. (1985), "Labor Supply of Men: A Survey", in Handbook of Labor Economics, O. Ashenfelter ve R. Layard (editörler.), North-Holland: Amsterdam.
- Psacharopoulos, G. ve Tzannatos, Z. (1993) "Economic and Demographic Effects on Working Women in Latin America", Journal of Population Economics, Cilt 6(4), ss. 293-315.
- Shimada, H. ve Higuchi Y. (1985), "An Analysis of Trends in Female Labor-Force Participation in Japan", Journal of Labor Economics Cilt 3(1), ss. S355-S374.
- Süral, N. (2007) "Legal Framework for Gender Equality at Work in Turkey", Middle Eastern Studies, Cilt 43 (5), ss. 811-824.
- Tansel, A. (1994) "Wage-employment, Earnings and Returns to Schooling for Men and Women in Turkey", Economics of Education Review, Cilt 13(4), ss.305-320.
- Tansel, A. (1999) "Public-Private Employment Choice, Wage Differentials and Gender in Turkey", Economic Growth Center Discussion Paper No. 797, Yale University.
- Tunalı, I. (1997), "To Work or Not to Work: An Examination of Female Labor Force Participation in Urban Turkey", 5. ERF Konferansı, yayımlanmış bildiri.
- Tunalı, I. ve Başlevent, C. (2001), "Married Women's Participation Choices and Productivity Differentials: Evidence from Urban Turkey", Koç Üniversitesi, çalışma raporu.
- TÜSİAD (2000), Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: Lebib Yayınevi.
- TÜSİAD (2008), Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi, İstanbul.
- World Bank (1993), Turkey: Women in Development, Washington D.C.

EK A

Tablo A1: Yerleşim Yerine göre Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları

Yıl	Türkiye		Kentsel		Kırsal	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1988	81.2	34.3	78.1	17.7	84.7	50.7
1989	80.6	36.1	76.8	17.8	84.8	55.1
1990	79.7	34.1	76.8	17	83	52
1991	80.2	34.1	77	15.6	84.1	55.5
1992	79.6	32.7	76.8	17	83.1	51.9
1993	78	26.8	75.2	15.7	81.6	40.5
1994	78.5	31.3	75.3	17.4	82.6	48.9
1995	77.8	30.9	74.1	16.8	82.6	49.3
1996	77.3	30.6	73.2	16	82.9	49.8
1997	76.7	28.8	72.9	16.9	82	45
1998	76.7	29.3	72.8	16.8	82.5	46.9
1999	75.8	30	72.2	17.8	81.2	47.4
2000	73.7	26.6	70.9	17.2	77.9	40.2
2001	72.9	27.1	70.6	17.4	76.4	41.7
2002	71.6	27.9	69.8	19.1	74.5	41.4
2003	70.4	26.6	68.9	18.5	72.9	39
2004	72.3	25.4	70.8	18.3	74.7	36.7
2005	72.2	24.8	71.5	19.3	73.5	33.7
2006	71.5	24.9	70.8	19.9	72.7	33

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A2: Kentsel Yerlerde Yaşa göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Yıl	Yaş Grupları										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
1988	21.6	26.3	21.5	22	18.2	16.4	11.5	9.4	6.1	3.3	1.4
1989	20.4	26.1	22.2	23	22	16.3	11.1	7.4	6.1	4.2	1.8
1990	18.4	25.3	20.7	21.8	22.4	18.5	10.7	6.5	4.3	3	0.9
1991	16.5	23.8	20.4	19	17.6	15.5	10.8	6.9	4.4	1.6	0.7
1992	16.3	26.6	21.7	22	19.8	17	10.2	7.5	5.6	2.5	1.7
1993	15.3	23.3	21.8	19.1	19.3	14.7	11.6	5.8	3.9	2.4	1.2
1994	16.4	25.5	23.4	21.3	21.1	17.7	13.1	7.7	6.8	4	0.7
1995	15.5	24.4	22.3	21.3	20.5	17.8	12.1	7.5	5	3.2	2.5
1996	14.7	23.4	21.5	19.8	21.3	16	10.7	7.4	5.5	3.4	1.2
1997	16.2	26.7	22	20.3	20.5	17.3	11.7	7.1	4.3	3.9	1.2
1998	16.2	25.7	23.8	19.2	20.5	16	10.1	7.6	5.6	2.5	2.1
1999	15.7	26.9	23.2	22.7	21.9	18.5	11.9	8.7	5	4.9	2.3
2000	14.5	25.6	24.9	21.9	20.6	17.6	11.1	8	4.5	2.5	1.4
2001	14	26.5	24.1	22.4	21.6	18.1	11.8	7.4	4.5	3.4	1.6
2002	14.5	28.4	27.6	25.7	22.9	19.4	13.9	7.8	5.4	3.6	1.7
2003	13.2	27.8	28	24.6	23	18.9	13.4	7.7	4.8	2.7	1.3
2004	12.9	28.6	27.5	23.3	22.8	18.4	13.5	8.7	5.8	3.6	1.6
2005	13.2	29.1	29.3	24.2	24.7	20.2	15	9.5	6.1	3.6	1.8
2006	13.8	29.6	30	26.3	25.9	21.6	15.2	10.1	6.5	4	1.3

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A3: Kırsal Yerlerde Yaşa göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Yıl	Yaş Grupları										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
1988	57.7	60.5	58	62.2	54.3	43.9	52.8	51.2	51.2	42.4	43.2
1989	56.6	60.1	58.6	63.2	59.9	48.1	55.2	54.2	55	50.9	51.1
1990	52.7	55.5	54.5	54.6	52	41.8	49.6	52.9	49.8	46.9	49.1
1991	55	59.2	55.1	60.4	54.7	43.6	52.4	51.8	49.7	45.8	46.7
1992	57.9	63.3	58.1	62.5	60.4	45.9	52.3	53.3	53.3	47.3	51
1993	54.8	64.6	60.4	61.5	59.2	47.1	54.4	57.4	56.7	51.2	55.5
1994	56.3	62.4	59.4	62.4	61.8	46.3	59.9	56.5	58	53.6	56.2
1995	53.1	57.8	55.5	62.3	55.8	44.1	54.2	54.6	57.2	51.4	54.4
1996	44.7	51.8	49.1	58.9	51.4	37.3	47.9	49.9	53.3	51	49.3
1997	31.7	40.9	36.3	38.1	36.3	27.6	35.6	38	44.3	38.6	41.2
1998	15.9	17.3	15	14.5	17.1	11.2	18	19.4	22	21.3	24.9
1999	57.7	60.5	58	62.2	54.3	43.9	52.8	51.2	51.2	42.4	43.2
2000	56.6	60.1	58.6	63.2	59.9	48.1	55.2	54.2	55	50.9	51.1
2001	52.7	55.5	54.5	54.6	52	41.8	49.6	52.9	49.8	46.9	49.1
2002	55	59.2	55.1	60.4	54.7	43.6	52.4	51.8	49.7	45.8	46.7
2003	57.9	63.3	58.1	62.5	60.4	45.9	52.3	53.3	53.3	47.3	51
2004	54.8	64.6	60.4	61.5	59.2	47.1	54.4	57.4	56.7	51.2	55.5
2005	56.3	62.4	59.4	62.4	61.8	46.3	59.9	56.5	58	53.6	56.2
2006	53.1	57.8	55.5	62.3	55.8	44.1	54.2	54.6	57.2	51.4	54.4

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A4: Erkeklerin ve Kadınların İstihdam Durumu

	Erkek			Kadın		
	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi
1988	47.77	38.76	13.48	22.72	7.09	70.19
1989	46.52	40.15	13.33	20.73	8.06	71.21
1990	46.52	40.45	13.03	21.66	9.12	69.22
1991	45.83	39.14	15.03	20.11	8.57	71.33
1992	46.65	38.61	14.74	23.29	11.26	65.44
1993	47.25	38.23	14.52	27.66	8.61	63.74
1994	47.33	38.38	14.29	25.33	10.54	64.13
1995	47.86	38.49	13.65	26.03	8.95	65.02
1996	49.52	37.12	13.37	26.36	8.29	65.35
1997	50.17	37.26	12.57	29.98	10.01	60.01
1998	50.20	37.42	12.38	30.16	9.10	60.75
1999	51.09	36.23	12.68	29.94	10.17	59.89
2000	53.49	36.14	10.37	35.29	12.58	52.13
2001	52.54	36.62	10.84	33.21	13.55	53.24
2002	54.89	35.78	9.33	36.98	13.46	49.56
2003	55.47	36.34	8.19	38.12	12.86	49.02
2004	55.01	36.05	8.94	39.28	10.96	49.77
2005	57.82	35.15	7.04	43.82	14.47	41.70
2006	59.95	34.00	6.05	46.70	14.28	39.01

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A5: Kentsel Yerlerde Erkeklerin ve Kadınların İstihdam Durumu

	Erkek			Kadın		
	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi
1988	66.65	28.98	4.37	74.84	11.75	13.41
1989	66.10	29.59	4.31	74.72	11.73	13.55
1990	65.87	29.83	4.30	75.85	12.12	12.03
1991	65.28	29.98	4.74	78.89	10.84	10.26
1992	64.89	30.04	5.07	76.08	12.56	11.36
1993	65.98	29.61	4.41	79.42	10.86	9.72
1994	66.27	29.41	4.32	73.96	11.93	14.10
1995	67.02	28.46	4.51	76.69	11.90	11.41
1996	67.88	27.95	4.18	78.85	8.90	12.25
1997	69.00	27.49	3.52	80.43	10.07	9.50
1998	68.65	27.53	3.82	82.08	8.80	9.13
1999	68.95	27.03	4.02	77.76	10.67	11.58
2000	70.05	26.69	3.27	80.96	10.05	8.99
2001	70.16	26.38	3.45	79.32	10.99	9.69
2002	70.90	25.81	3.29	80.64	9.48	9.88
2003	71.39	25.60	3.00	81.60	9.02	9.38
2004	70.46	26.33	3.21	79.09	8.95	11.96
2005	70.86	26.46	2.68	78.92	10.94	10.14
2006	71.77	25.83	2.40	80.28	10.76	8.96

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A6: Kırsal Yerlerde Erkeklerin ve Kadınların İstihdam Durumu

	Erkek			Kadın		
	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli Çalışan	Kendi hesabına çalışan	Ücretsiz aile işçisi
1988	29.52	48.21	22.27	9.15	5.88	84.97
1989	27.38	50.48	22.14	6.87	7.11	86.02
1990	26.81	51.28	21.91	6.97	8.30	84.73
1991	25.53	48.72	25.75	4.93	7.98	87.09
1992	26.63	48.01	25.37	6.14	10.84	83.01
1993	26.34	47.86	25.79	8.00	7.71	84.28
1994	25.71	48.61	25.68	7.39	10.03	82.58
1995	26.10	49.88	24.01	7.21	7.83	84.97
1996	28.48	47.61	23.91	7.16	8.07	84.77
1997	27.99	48.78	23.23	8.08	9.98	81.94
1998	27.79	49.43	22.79	7.86	9.20	82.94
1999	28.90	47.66	23.44	8.38	9.94	81.68
2000	31.32	48.80	19.88	9.94	13.99	76.07
2001	28.34	50.68	20.98	8.68	14.91	76.41
2002	32.71	49.60	17.69	11.31	15.80	72.89
2003	32.39	51.90	15.71	11.05	15.24	73.71
2004	32.39	50.28	17.33	12.40	12.31	75.29
2005	37.05	48.98	13.97	15.94	17.29	66.77
2006	40.03	47.78	12.19	17.30	17.37	65.33

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A7: Ücretli İşlerin Yüzdesi Olarak Düzenli İşler

	Kentsel		Kırsal	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1988	87.05	91.35	72.59	55.26
1989	87.17	90.65	72.09	64.19
1990	88.90	92.12	78.63	60.52
1991	86.54	92.55	74.19	64.50
1992	84.87	91.65	69.93	57.84
1993	84.96	90.73	68.81	63.54
1994	83.33	88.35	69.00	56.69
1995	82.74	90.86	67.95	47.60
1996	83.52	91.65	67.05	49.53
1997	82.03	91.44	64.61	51.99
1998	83.21	93.21	69.80	58.21
1999	82.03	91.44	63.83	50.82
2000	83.26	90.63	61.38	72.78
2001	84.59	90.03	71.30	70.12
2002	87.20	88.29	77.45	63.99
2003	87.23	88.78	75.37	65.59
2004	86.25	89.72	74.42	64.87
2005	88.98	91.37	79.11	71.15
2006	90.11	92.01	78.19	71.64

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A8: Kentsel Yerlerde Yaşa ve Doğum Kuşağına göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Yaş	Doğum Kuşakları								
	1985-1990	1980-1985	1975-1980	1970-1975	1965-1970	1960-1965	1955-1960	1950-1955	1945-1950
15-19	13.2	14.5	15.5	18.4					
20-24		29.1	25.6	24.4	25.3				
25-29			29.3	24.9	22.3	20.7			
30-34				24.2	21.9	21.3	21.8		
35-39					24.7	20.6	20.5	22.4	
40-44						20.2	17.6	17.8	18.5
45-49							15	11.1	12.1
50-54								9.5	8
55-59									6.1

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Tablo A9: Kırsal Yerlerde Yaşa ve Doğum Kuşağına göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

Yaş	Doğum Kuşakları								
	1985-1990	1980-1985	1975-1980	1970-1975	1965-1970	1960-1965	1955-1960	1950-1955	1945-1950
15-19	24.9	37.2	51.2	58					
20-24		37.3	41.1	54.2	58.6				
25-29			35.6	44.4	52.9	54.5			
30-34				38.5	43.2	51.8	55.1		
35-39					41	45.1	53.3	58.1	
40-44						43.1	46.8	57.4	60.4
45-49							43.9	47.4	56.5
50-54								40.4	47.4
55-59									34

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Tablo A10: Eğitim Düzeyine göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

	Okur-yazar olmayan	Diplomasız	İlk	Orta	Lise	Meslek Lisesi	Üniversite	Toplam
1988	32.3	31.7	34.3	19.6	45.7	52.6	82.5	34.3
1989	33.9	36.0	36.8	21.7	43.2	46.5	81.4	36.1
1990	31.6	34.8	34.2	19.1	43.7	51.2	80.6	34.1
1991	32.4	33.9	34.2	19.1	38.8	49.7	80.9	34.1
1992	30.6	30.3	32.6	17.3	40.3	51.4	81.6	32.7
1993	24.3	17.5	27.3	14.3	37.3	48.5	78.3	26.8
1994	28.5	25.3	32.3	17.3	35.7	42.1	79.7	31.3
1995	28.4	25.0	31.8	15.9	34.9	46.4	73.8	30.9
1996	27.6	26.6	31.6	14.1	33.0	45.0	72.6	30.6
1997	24.2	21.3	28.9	15.7	33.3	49.0	72.7	28.8
1998	25.1	22.2	29.4	15.7	32.6	47.0	75.2	29.3
1999	26.8	24.8	29.9	17.2	32.1	42.4	71.5	30.0
2000	25.2	22.2	24.5	14.6	28.2	42.3	70.2	26.6
2001	24.8	24.2	26.0	14.1	27.2	40.3	70.8	27.1
2002	24.4	22.4	26.7	16.7	28.5	39.1	71.5	27.9
2003	23.6	21.1	24.8	17.6	25.2	36.5	69.5	26.6
2004	19.2	20.5	24.2	17.7	26.5	40.2	71.2	25.4
2005	17.5	20.1	23.0	18.5	27.5	37.5	70.0	24.8
2006	16.2	19.5	23.1	18.9	28.2	37.0	69.8	24.9

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

Tablo A11: Eğitim Düzeyine göre Kentsel Yerlerdeki Kadınların İşgücüne Katılım Oranı

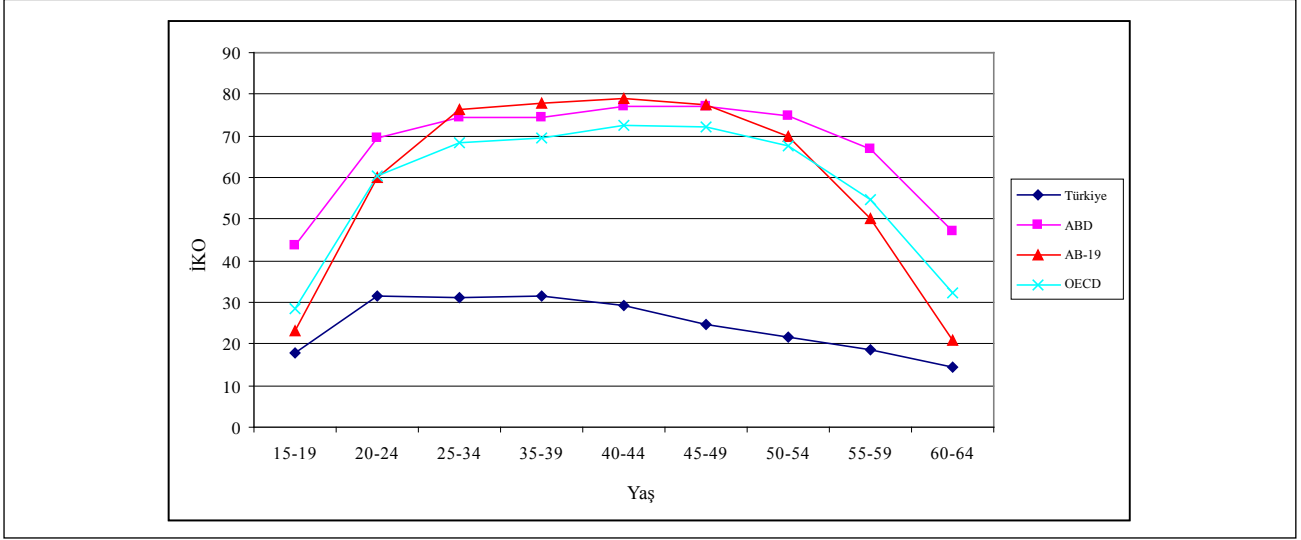
	Okur-yazar olmayan	Diplomasız	İlk	Orta	Lise	Meslek Lisesi	Üniversite	Toplam
1988	8.5	10.6	14.0	16.7	44.4	49.8	80.2	17.7
1989	7.8	10.7	14.9	17.5	40.4	43.5	78.8	17.8
1990	6.9	8.9	13.3	16.1	40.3	47.4	78.3	17.0
1991	5.3	7.6	11.4	17.4	37.0	45.4	79.6	15.6
1992	6.7	9.8	12.1	14.3	38.8	49.5	80.6	17.0
1993	4.9	6.8	11.5	11.4	35.9	45.5	76.9	15.7
1994	6.5	9.0	13.1	14.0	33.4	39.9	78.9	17.4
1995	6.8	6.8	11.4	12.0	32.7	45.1	73.2	16.8
1996	5.9	7.0	10.2	11.1	30.8	41.7	72.7	16.0
1997	5.2	6.0	10.4	13.2	30.5	46.7	72.5	16.9
1998	5.4	6.3	9.7	12.6	30.8	44.4	75.1	16.8
1999	5.5	8.4	11.8	13.7	29.3	40.3	71.4	17.8
2000	5.1	7.9	10.4	12.6	27.5	39.9	69.6	17.2
2001	5.4	7.8	11.5	12.0	26.1	38.9	70.2	17.4
2002	5.8	7.8	12.7	14.2	27.9	38.0	70.7	19.1
2003	5.5	8.5	11.8	14.6	24.6	36.0	69.2	18.5
2004	5.7	8.7	12.1	13.9	25.9	38.9	71.1	18.3
2005	6.4	9.6	12.8	15.1	26.6	36.3	69.9	19.2
2006	5.7	10.1	13.3	15.3	27.6	35.6	69.8	19.9

Kaynak: HİA veritabanı, TÜİK.

Not: 15 yaş ve üstü bireyleri kapsamaktadır.

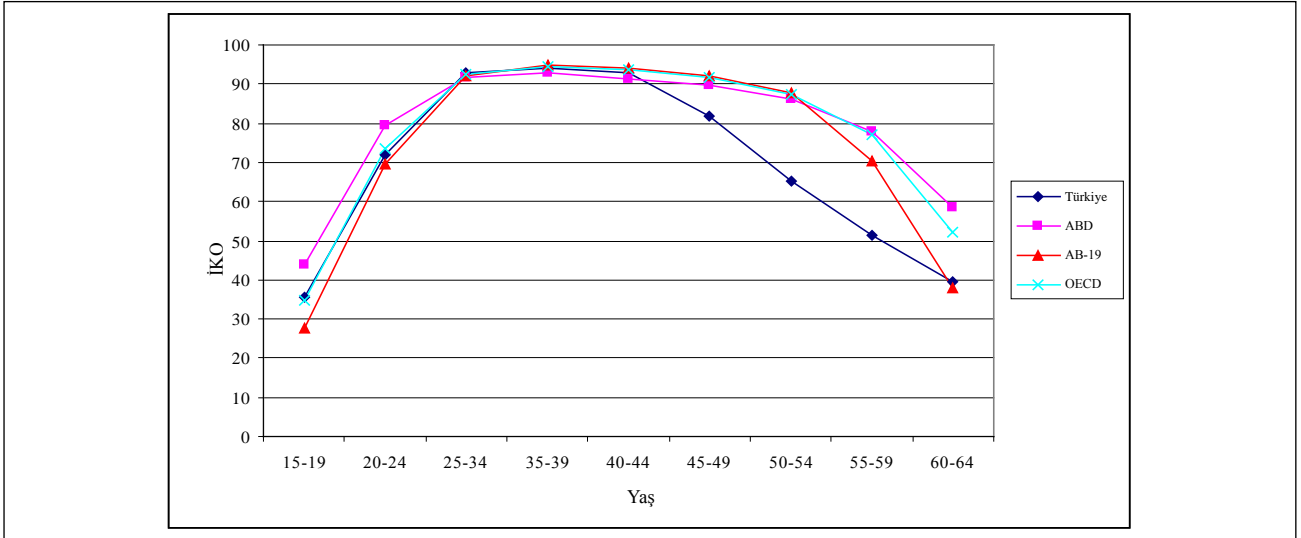
EK B

Şekil B1: Türkiye, ABD, AB ve OECD'deki Kadınların Yaş-Katılım Profilleri

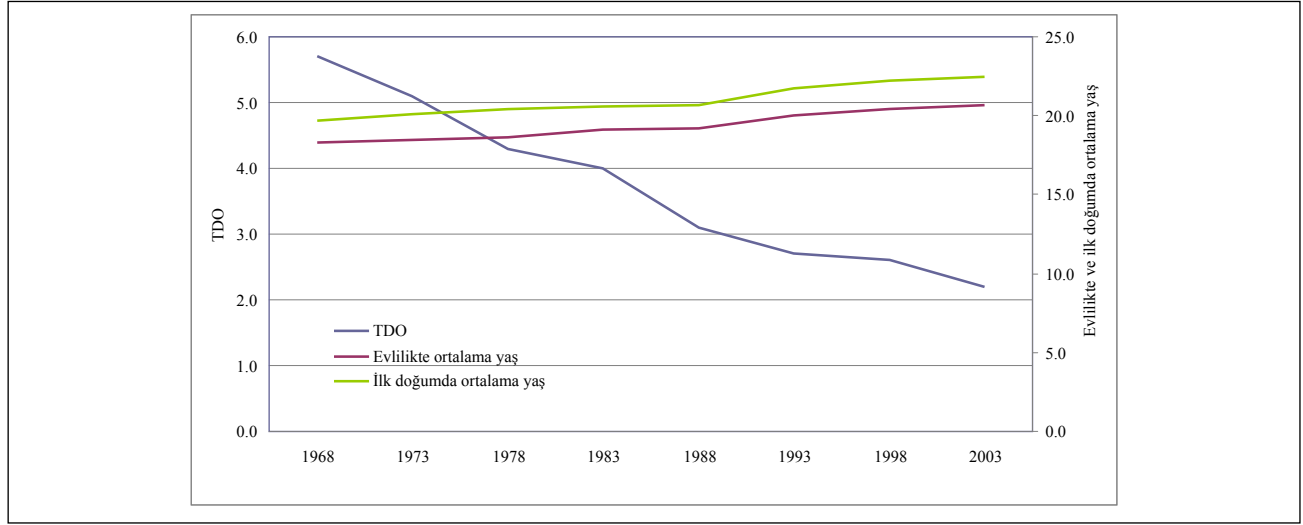

Kaynak: OECD İstatistik Özetleri.

Şekil B2: Türkiye, ABD, AB ve OECD'deki Erkeklerin Yaş-Katılım Profilleri

Kaynak: OECD İstatistik Özetleri.

Şekil B3: Toplam doğurganlık oranı (TDO), ortalama evlilik yaşı ve ilk doğumda ortalama yaş

Kaynak: Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi

Tablo B1: 2003 Yılında Eğitime göre Toplam Doğurganlık Oranı ve Kadın başına Doğum Sayısı

Eğitim	15-49 Yaş Kadınların Toplam Doğurganlık Oranları	Kadın Başına Canlı Doğum Sayısı (Yaş 40-49)
Okula Gitmemiş/Diplomasız	3.65	4.98
İlkokul	2.39	3.21
Ortaokul	1.77	2.54
Lise ve üzeri	1.39	1.96
Toplam	2.23	3.54

Kaynak: TNSA2003, Tablo 4.2 Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

Tablo B2: Kentsel Yerlerde Eğitim Düzeyine göre İşgücüne Katılım Durumunun Lojistik bir Regresyonundan Elde Edilen Olasılık Oranları (2003 TNSA verileri temelinde)

		Eğitimsiz	İlk	Orta	Yüksek	
Medeni Durum (ref = bekar)	Evli	0.525 (0.211)	0.262*** (0.0491)	0.440*** (0.0874)	0.685 (0.195)	
	Dul	0.978 (0.578)	0.574 (0.213)	2.217 (1.107)	0.760 (0.767)	
	Boşanmış	3.804** (2.567)	1.514 (0.572)	1.997* (0.814)	0.855 (0.491)	
	Birlikte yaşamayan	1.561 (1.289)	1.344 (0.655)	4.098* (3.424)		
	Çocuk (referans = çocuksuz)					
Çocuk (referans = çocuksuz)	Bir çocuk	1.072 (0.493)	0.747 (0.145)	0.441*** (0.0888)	0.361*** (0.114)	
	İki çocuk	1.673 (0.614)	0.684** (0.116)	0.473*** (0.0949)	0.383*** (0.135)	
	Üç çocuk	1.745 (0.627)	0.671** (0.127)	0.431*** (0.118)	0.238** (0.135)	
	Dört ya da daha fazla çocuk	0.947 (0.305)	0.639** (0.133)	0.272*** (0.122)	0.0677* (0.105)	
	Gelir (referans = En düşük %20)					
Gelir (referans = En düşük %20)	İkinci %20	0.664* (0.158)	0.632** (0.117)	0.641 (0.215)	1.919 (0.890)	
	Üçüncü %20	0.608* (0.177)	0.559*** (0.0977)	0.739 (0.236)	1.385 (0.569)	
	Dördüncü %20	0.512** (0.162)	0.545*** (0.0987)	0.569* (0.178)	1.466 (0.542)	
	Beşinci %20	0.219** (0.132)	0.420*** (0.0831)	0.341*** (0.106)	1.906* (0.663)	
	İkamet yeri tipi (referans = kasaba)					
İkamet yeri tipi (referans = kasaba)	Büyük şehir	0.432** (0.185)	1.372 (0.266)	1.729** (0.376)	0.847 (0.266)	
	Küçük şehir	0.723 (0.195)	0.979 (0.148)	0.855 (0.139)	0.715 (0.180)	
Bölge (referans = İstanbul)	Batı Marmara	0.287* (0.184)	0.789 (0.210)	1.599* (0.454)	0.426** (0.164)	
	Ege	0.861 (0.383)	0.785 (0.170)	0.883 (0.195)	0.564** (0.158)	
	Doğu Marmara	0.302* (0.189)	0.938 (0.188)	0.928 (0.203)	0.996 (0.338)	
	Batı Anadolu	0.586 (0.354)	0.403*** (0.0875)	0.644** (0.128)	0.403*** (0.110)	
	Akdeniz	0.449** (0.183)	0.861 (0.152)	0.806 (0.157)	0.754 (0.247)	
	Orta Anadolu	0.232** (0.151)	0.553** (0.142)	0.660 (0.184)	0.900 (0.396)	
	Batı Karadeniz	0.0628*** (0.0544)	0.714 (0.179)	1.337 (0.340)	0.907 (0.345)	
	Doğu Karadeniz	0.175*** (0.109)	0.757 (0.201)	1.064 (0.275)	1.203 (0.462)	
	Kuzeydoğu Anadolu	0.537 (0.263)	0.407*** (0.111)	0.678 (0.189)	0.751 (0.304)	
	Orta Doğu Anadolu	0.143*** (0.0737)	0.362*** (0.103)	0.653 (0.181)	0.444* (0.214)	
	Güneydoğu Anadolu	0.188*** (0.0867)	0.311*** (0.0754)	0.599* (0.161)	0.481 (0.221)	
	Yaş (referans = 15-19)	20-24	0.538 (0.221)	0.909 (0.160)	5.398*** (0.889)	4.629*** (1.364)
		25-29	0.665 (0.285)	1.107 (0.219)	7.221*** (1.497)	28.40*** (10.10)
		30-34	0.605 (0.273)	1.512* (0.331)	6.434*** (1.520)	43.49*** (20.80)
35-39		1.184 (0.497)	1.835*** (0.411)	8.894*** (2.168)	50.11*** (24.76)	
40-44		1.062 (0.473)	1.692** (0.387)	6.483*** (1.826)	53.30*** (27.30)	
45-49		1.120 (0.507)	1.082 (0.268)	7.397*** (2.324)	11.67*** (5.943)	
Sabit		2.061 (1.105)	1.481 (0.440)	0.621 (0.242)	0.214*** (0.111)	
Gözlem sayısı	1246	3939	3013	1193		
Sahte (sözde) R ²	0.1077	0.1027	0.1513	0.1693		

Robust standart hatalar parantez içinde; *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

